

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A
S. o. u.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1944:22
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

1940 ÅRS SKOLUTREDNINGS BETÄNKANDEN
OCH UTREDNINGAR

—

III

UTREDNING OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

VIDGADE MÖJLIGHETER TILL HÖGRE
UNDERVISNING FÖR LANDSBYGDENS
UNGDOM

S T O C K H O L M

1944

Statens offentliga utredningar 1944

Kronologisk förteckning

1. Jordbruksbefolkningens levnadskostnader. Av E. Lindahl och L. Lemne. Marcus. 71 s. **Jo.**
2. Betänkande med förslag angående långtjänstunderbefäl m. m. Beckman. 91 s. **Fö.**
3. Betänkande angående nykterhetstillståndet under krigsåren. Marcus. 336 s. **Fi.**
4. Promemoria med förslag till lag med bestämmelser om allmänna behörighetsvillkor för vissa kommunala uppdrag m. m. Hægström. 66 s. **S.**
5. Betänkande med förslag till civilförsvars lag m. m. Beckman. 262 s. **S.**
6. Betänkande med förslag till byordningar och instruktioner för ordningsmännen i lappbyarna. Marcus. 85 s. **Jo.**
7. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 1. Marcus. 215 s. **Fi.**
8. Betänkande med förslag angående revision av riksdagens arbetsformer. Norstedt. 114 s. **Ju.**
9. Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 1. Lagtext. Norstedt. viij, 192 s. **Ju.**
10. Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 2. Motiv m. m. Norstedt. 500 s. **Ju.**
11. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 4. Tiden juli 1942—juni 1943. Idun. 559 s. **Fo.**
12. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 2. Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten för budgetåret 1944/45. Marcus. 272 s. **Fi.**
13. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 3. Bilagor till investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten för budgetåret 1944/45. Marcus. 77 s. **Fi.**
14. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 4. Marcus. 153 s. **Fi.**
15. Socialvårdskommitténs betänkande. 7. Utredning och förslag angående lag om allmän sjukförsäkring. Beckman. 360 s. **S.**
16. Socialvårdskommitténs betänkande. 8. Kostnadsberäkningar angående lag om allmän sjukförsäkring. Beckman. 91 s. **S.**
17. Betänkande med förslag till åtgärder för främjandet av litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena. Hægström. 165 s. **E.**
18. Betänkande med förslag till vägtrafikstadga m. m. Beckman. 84 s. **K.**
19. Om inrättande av ett samhällsvetenskapligt forskningsråd. Hægström. 23 s. **E.**
20. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 1. Skolan i samhällets tjänst. Frågeställningar och problemläge. Idun. 138 s. **E.**
21. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 2. Sambandet mellan folkskola och högre skola. Idun. (2), 354 s. **E.**
22. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 3. Utredning och förslag angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom. Idun. 104 s. **E.**
23. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 3. Förhandlingarna vid sammanträde den 15—den 17 juni 1943 med 1940 års skolutrednings rådgivande nämnd. Idun. (2), 148 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1944: 22
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

1940 ÅRS SKOLUTREDNINGS BETÄNKANDEN
OCH UTREDNINGAR

III

UTREDNING OCH FÖRSLAG
ANGÅENDE
VIDGADE MÖJLIGHETER TILL HÖGRE
UNDERVISNING FÖR LANDSBYGDENS
UNGDOM

STOCKHOLM 1944
IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG, ESSELTE AB

417205

STATE OF NEW YORK
OFFICE OF THE COMMISSIONER OF EDUCATION

THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK
THE STATE EDUCATION DEPARTMENT

THE UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK
THE STATE EDUCATION DEPARTMENT
OFFICE OF THE COMMISSIONER OF EDUCATION
ALBANY, NEW YORK

EX-100 (1917)
REVISION OF 1917

I N N E H Å L L.

	Sid.
Skrivelse till Konungen	5
Kap. I. Landsbygdsungdomens utbildningsproblem	7
Kap. II. Skillnad mellan egentlig landsbygd och tätort med avseende på ungdomens studier i högre skolor	13
Kap. III. Utbildningsmöjligheternas geografiska fördelning.....	25
Kap. IV. Korrespondensundervisning	31
Kap. V. Undervisning genom radio	48
Kap. VI. Kombinerad korrespondens- och radioundervisning, preparand- kurser	50
Kap. VII. Studiehjälp	54
Bilagor:	
Bil. 1—6. Tabeller	82
Bil. 7. Sammanfattning av \S gällande bestämmelser rörande undervis- ningsstipendier	88
Bil. 8. Beräknade kostnader för radiokurs i främmande språk	95
Bil. 9. Förslag till kungörelse angående studiehjälp åt vissa lärjungar för bedrivande av högre studier.....	96
Bil. 10. Förslag till kungörelse angående skolhem för lärjungar vid vissa högre skolor samt avlönande av föreståndarinna vid sådant skolhem.....	100
Bil. 11. Förslag till kungörelse angående statsbidrag till iordningstäl- lande av skolhem för lärjungar vid högre skolor.....	102
Bil. 12. Förslag till kungörelse angående handledning vid kombinerad korrespondens- och radioundervisning vid vissa folkskolor samt statsbidrag till sådan handledning	104

INDEX

Stavice III Komara 2

Kap. I. Stavice III Komara 2

Kap. II. Stavice III Komara 2

Kap. III. Stavice III Komara 2

Kap. IV. Stavice III Komara 2

Kap. V. Stavice III Komara 2

Kap. VI. Stavice III Komara 2

Kap. VII. Stavice III Komara 2

Kap. VIII. Stavice III Komara 2

Kap. IX. Stavice III Komara 2

Kap. X. Stavice III Komara 2

Kap. XI. Stavice III Komara 2

Kap. XII. Stavice III Komara 2

Kap. XIII. Stavice III Komara 2

Kap. XIV. Stavice III Komara 2

Kap. XV. Stavice III Komara 2

Kap. XVI. Stavice III Komara 2

Kap. XVII. Stavice III Komara 2

Kap. XVIII. Stavice III Komara 2

Kap. XIX. Stavice III Komara 2

Kap. XX. Stavice III Komara 2

Kap. XXI. Stavice III Komara 2

Kap. XXII. Stavice III Komara 2

Kap. XXIII. Stavice III Komara 2

Kap. XXIV. Stavice III Komara 2

Kap. XXV. Stavice III Komara 2

Kap. XXVI. Stavice III Komara 2

Kap. XXVII. Stavice III Komara 2

Kap. XXVIII. Stavice III Komara 2

Kap. XXIX. Stavice III Komara 2

Kap. XXX. Stavice III Komara 2

TILL KONUNGEN.

Genom nådigt beslut den 22 november 1940 uppdrog Eders Kungl. Maj:t åt en kommitté att verkställa utredning rörande skolväsendets organisation m. m. och framlägga därav föranledda förslag. Angående kommitténs sam-

tidigt förordnade ledamöter samt hos kommittén tjänstgörande sekreterare har uppgift lämnats i den skrivelse, med vilken kommittén, som antagit namnet 1940 års skolutredning, den 14 april 1944 till Eders Kungl. Maj:t överlämnat sitt betänkande I. Skolan i samhällets tjänst.

De riktlinjer, som borde vara vägledande för skolutredningens arbete, angåvos närmare i det yttrande till statsrådsprotokollet den 22 november 1940, varmed chefen för ecklesiastikdepartementet inför Eders Kungl. Maj:t anmälde ärendet om tillsättandet av ifrågavarande kommitté och som återfinnes i skolutredningens nyss omnämnda betänkande.

I enlighet med de anvisningar, som sålunda givits, har skolutredningen till behandling upptagit frågan om ekonomisk hjälp åt begåvade lärjungar från landsbygden för studier vid högre läroanstalter. Sedan arbetet härmed avslutats, får skolutredningen härmed till Eders Kungl. Maj:t överlämna sitt betänkande III. Utredning och förslag angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom.

Stockholm den 26 april 1944.

Underdånigst

GÖSTA BAGGE

TOR ANDRÆ	KARIN CARDELL	ELISABETH DAHR
VIKTOR FREDRIKSSON	URBAN HJÄRNE	GUSTAF IVERUS
SIGRID JONSSON	BROR JONZON	BERTIL KARNELL
MARTIN KOLMODIN	KARL KÄRRE	NILS PERSSON
FR. SANDBERG	ERIK WELLANDER	

Henning Bruce.

Kap. I. Landsbygdsungdomens utbildningsproblem.

Såsom en brist, som vidlådde skolorganisationen före den av 1927 års riksdag beslutade skolreformen, betecknade nämnda riksdag den omständigheten, att det dåvarande skolsystemet var organiserat med särskild hänsyn till städernas och de större samhällenas förhållanden men i hög grad missgynnade landsbygdens befolkning. I betänkandet om sambandet mellan folkskola och högre skola (Statens offentliga utredningar 1944:00) ha vi framlagt en statistisk undersökning av i vad mån denna brist sedermera blivit avhjälpt. Av undersökningen framgår bland annat, att under tiden 1924—1941 såväl eleverna med hemvist inom läroverkskommunen som eleverna med hemvist utanför densamma ökat i antal; att den relativt största ökningen dock kommit på den senare gruppen, som år 1941 utgjorde 31·5 % av samtliga elever, medan motsvarande procenttal för år 1924 stannade vid 21·8; att — medan det totala antalet elever i läroverk och mellanskolor under dessa 17 år ökat med 56 % — antalet elever med hemvist utanför läroverkskommunen ökat med 126 %; samt att det vore svårt att angiva, i vad mån denna utveckling kunde tillskrivas förändringar i läroverksorganisationen, då även andra faktorer, såsom den höjda ekonomiska standarden för vissa befolkningslager, den minskade nativiteten och den starka utvecklingen av kommunikationsväsendet, främst omnibustrafiken, här hade spelat en betydelsefull roll. Att exempelvis inrättandet under åren 1927—1943 av 44 nya kommunala mellanskolor på i regel mindre orter varit av betydelse i här berörda avseende är dock uppenbart. Om det sålunda är svårt att ge ett säkert svar på frågan, huruvida någon väsentlig förändring i nu ifrågasvarande hänseende ägt rum till följd av 1927 års skolreform, framgår likväl tydligt av de anförda siffrorna, att en förbättring härutinnan inträtt.

På grund av artskillnaden mellan landsbygdens och städernas näringsliv har man på vissa håll haft den uppfattningen, att det icke skulle vara önskvärt, att procentuellt lika många unga från den egentliga landsbygden som från de tätbebyggda orterna fortsatte sina studier i mera teoretiskt betonade läroanstalter. Även om vissa skäl kunna anföras för denna uppfattning, synes det oss dock uppenbart, att den stora skillnad, som för närvarande råder mellan landsbygd och stad i avseende på möjligheterna att erhålla högre undervisning, icke kan anses berättigad.

Ökas landsbygdsungdomens möjligheter att erhålla fortsatt utbildning, kan en starkare tillströmning från landsbygden till högre undervisning förväntas. Det är visserligen önskvärt, att en alltför stark tillströmning till de mera teoretiskt betonade högre skolorna motverkas, men denna tillströmning får enligt vår mening icke hindras genom spärrar av geografisk och ekonomisk art. Landsbygdens näringsliv ställer för övrigt numera så stora kunskapskrav särskilt på dem, som skola intaga mera ledande ställningar, att behovet av en för fackstudier nödvändig bredare allmänbildning gör sig alltmera kännbart även för dem, som söka sin framtidsuppgift inom jordbruket eller närstående yrkesområden.

Emellertid måste det redan här starkt understrykas, att bland landsbygdens utbildningsfrågor icke endast den om vidgade möjligheter till studier vid högre skolor kräver sin lösning. I betänkanden om folkskolan, om sambandet mellan folkskola och högre skola, om fortsatt undervisning inom folkskoleväsendet samt om praktiska skolformer inom det högre allmänna skolväsendet föreslå vi åtgärder, vilka bland annat avse att åstadkomma en förbättring av utbildningsmöjligheterna på landsbygden. Sammanfattningsvis lämnas här nedan en kort översikt över de landsbygdsproblem, som i de ovan nämnda betänkandena närmare avhandlas.

Medan år 1920 endast något över 33 % av landsbygdens folkskolebarn undervisades i heltidsläsande skolor av A- eller B-form, erhöilo vårterminen 1940 icke mindre än 91·8 % av dessa barn undervisning i sådana skolor. Med »landsbygden» menas då hela landet utom städerna. Om till den egentliga landsbygdens folkskolor räknas sådana skolor, som äro belägna öfver 5 km från närmaste högre läroanstalt ledande till minst realexamens kunskapsmått (högre allmänt läroverk, fristående realskola, kommunal mellanskola eller 4-årig högre folkskola), så erhöilo vårterminen 1941 på denna landsbygd 92·1 % av folkskolans lärjungar undervisning i skolor anordnade enligt folkskolans huvudformer. I A- och B 1-skolor (hjälpklasserna inberäknade) undervisades vårterminen 1941 på den egentliga landsbygden 56·3 % av lärjungarna och i A-, B 1- och B 2-skolor 86·7 %. Samtidigt undervisades öfver hälften av lärjungarna på landsbygden i skolor med 39 veckors årlig lästid och omkring en tredjedel i skolor med 7-årig skolplikt. En undersökning av de skolororganisatoriska förhållandena läsåret 1943/44 skulle utvisa ytterligare förbättringar. Särskilt må här påpekas, att efter år 1941 den årliga lästiden för ett stort antal av landsbygdens lärjungar förlängts till 39 veckor samt att efter samma år ett flertal skoldistrikt infört 7-årig skolplikt. Efter år 1920 har också själva undervisningsarbetet vid landsbygdens skolor kunnat på ett annat sätt effektiviseras. Detta har möjliggjorts särskilt genom tillkomsten av 1919 års undervisningsplan, förbättrad lärarutbildning, bättre arbetsmetoder och på många håll dessutom genom att ändamålsenligare skollokaler uppförts, en rikligare tillgång till god undervisningsmateriel erhållits samt skolans ledning förstärkts. I detta sammanhang bör

emellertid även nämnas, att de av riksdagen på senare tid beslutade så kallade rationaliseringsåtgärderna i vissa fall medfört en övergång till bättre skolformer men i andra fall verkat i ur pedagogisk synpunkt mindre gynnsam riktning. Sålunda har indragandet av ett stort antal lärartjänster i folkskolan haft till följd, att medeltalet elever i läraravdelningarna under de senaste åren höjts.

Landsbygdens folkskola har sålunda under tiden efter år 1920 starkt utvecklats, men åtskilliga önskemål kvarstå, och nya ha tillkommit. Av stor betydelse för undervisningsarbetet i landsbygdens folkskolor är, att elevantalet i de flerklassiga läraravdelningarna ej blir för högt. Detta problem samt frågan om utbyggandet av de möjligheter till förstärkningsanordningar, som numera finnas vid skolor av B-form, komma att behandlas i folkskolebetänkandet. Inom skolutredningen pågår arbetet med en revidering av folkskolans undervisningsplan. En reviderad plan kan förväntas medföra förbättringar icke minst vad beträffar undervisningen i de mera svårskötta skolformerna. Även om, såsom ovan framhållits, många landsbygdsskolor erhållit en rikligare tillgång på god undervisningsmateriel, är dock, särskilt vid skolor inom vissa landsbygdsskoldistrikt med svag ekonomi, undervisningsmaterielen i behov av ytterligare förbättring. Skolbiblioteksfrågan är ej heller allestädes löst på ett tillfredsställande sätt. Vi ämna föreslå åtgärder, vilka skulle åstadkomma bättre förhållanden vad beträffar såväl undervisningsmaterielen som skolbiblioteken. Förslag till åtgärder för att möjliggöra ett rationellt utnyttjande — speciellt vid landsbygdens folkskolor — av radion och filmen i undervisningens tjänst övervägas även. De nyligen utfärdade bestämmelserna om särskild undervisning för psykiskt efterblivna barn torde i sin mån komma att bidra till att skapa gynnsammare arbetsförhållanden i landsbygdens folkskolor. I betänkandet om sambandet mellan folkskola och högre skola dryfta vi vissa anordningar av organisatorisk art, vilkas genomförande skulle vara ägnat att göra undervisningen vid våra högre skolor mera lättillgänglig för landsbygdens befolkning, än den för närvarande är.

Det måste anses vara av stor vikt, att samtidigt som statliga åtgärder vidtagas för underlättande av landsbygdslärjungarnas studier vid mera teoretiskt betonade högre skolor, även sådana åtgärder bliva vidtagna, vilka dels möjliggöra för landsbygdsskoleungdomen att i hemorten erhålla så god utbildning som möjligt och dels syfta till att fastare knyta ungdomen vid landsbygdens arbetsliv.

I betänkandet om folkskolan upptaga vi frågan om införande av ett åttonde skolår på landsbygden till övervägande, och vid behandlingen av den fortsatta undervisningen inom folkskoleväsendet dryftas frågan om en sådan omläggning av fortsättningskolan, att den bättre än hittills skall kunna tillgodose landsbygdens bildningsbehov. För arbetet i sådana särskilt för landsbygdens ungdom avsedda skolor som lantbruks-, lantmanna-, lanthus-

hålls- och folkhögskolorna vore det säkerligen värdefullt, om i en folkskolas åttonde klass eleverna finge ytterligare förkovra sig särskilt i ämnena modersmålet, räkning och medborgarkunskap samt om i undervisningen särskild uppmärksamhet ägnades åt sådant, som är av vikt för den blivande lantbrukaren. Vi framlägga vidare förslag om införandet av obligatorisk undervisning i hushållsgöromål samt om en ytterligare utveckling av den jordbruksbetonade fortsättningsskolan. Vid landsbygdens folk- och fortsättningsskolor bör grundlig yrkesorientering lämnas, omfattande bland annat upplysning om befintliga utbildningsmöjligheter såväl vid de olika slagen av lantbruksundervisningsanstalter som vid folkhögskolorna. Särskild handledning för läraren bör i detta avseende utarbetas, upptagande bland annat en förteckning över befintliga lantbruks-, lantmanna-, lanthushålls- och folkhögskolor, en kort redogörelse för dessa skolors organisation och verksamhet samt uppgifter om kostnaden för beivrandet av kurser vid dessa skolor, om tillgängliga stipendier m. m. Sålunda synes en broschyr, vari sagda förteckning vore intagen, böra överlämnas till lärjungarnas målsmän. Förslaget om möjliggörande av frivillig undervisning i ett främmande språk i de högsta klasserna även vid landsbygdens folkskolor, vilket kommer att behandlas i betänkandet om folkskolan, skulle, om det bleve förverkligat, också bidra till en utjämning mellan landsbygdens och städernas skolförhållanden.

Jämväl andra åtgärder synas böra vidtagas för vidgande av möjligheterna för ungdomen att erhålla för landsbygdens yrkesliv särskilt anpassad undervisning.

I betänkandet om praktiska skolformer inom det högre allmänna skolväsendet framföra vi bland annat förslag om praktiska realskolor med undervisning i jordbruk, skogsbruk och lanthushållning. Dessa skolor skulle anordnas efter mönster av de befintliga praktiska mellanskolorna eller praktiska realskolelinjerna samt leda till praktisk realexamen. Många begåvade landsbygdslärjungar söka sig numera till de vanliga realskolorna för att få en examen. Under sin studietid komma de emellertid — ofta mot både föräldrarnas och sin egen önskan — ifrån kontakten med landsbygdens näringsliv, och efter avlagd examen hamna de mycket ofta på skilda poster i städerna eller industriorterna. Endast i jämförelsevis liten utsträckning återbördas de till landsbygdens näringsliv, där de så väl skulle behövas. Från jordbrukarhåll har främst i anledning av detta förhållande önskemål framförts om anordnande av praktiska realskolor med jordbruksundervisning. Därvid har framhållits, att så många begåvade landsbygdungdomar som möjligt böra uppmuntras att skaffa sig högre bildning men samtidigt förmås att efter avlagd examen återvända till jordbruket. Ungdom, som avlagt praktisk realexamen av här antytt slag och som önskar ytterligare förkovra sig för sitt yrke, skulle efter ett par års praktiskt jordbruksarbete med fördel kunna genomgå någon högre kurs vid lantbruksskola. Dessutom

borde en praktisk realexamen på jordbrukslinje utgöra en lämplig kvalifikation för inträde vid t. ex. specialgymnasier för lantbruks-, mejeri- och skogsstuderande samt vid seminarier för utbildande av lantbrukslärarinor. Som ett betecknande drag förtjänar i detta sammanhang omnämnas, att det i vårt land för närvarande endast finnes 3 högre folkskolor med jordbruksundervisning. Dessa äro tvååriga. Två av dem äro belägna i Malmöhus län och en i Värmlands län. Denna skolforms ringa utbredning torde främst bero på att den icke kunnat skänka tillräckligt grundlig utbildning, enär lärjungarna äro för unga och utbildningstiden för kort, men även på att skolgången icke avslutas med en examen. En praktisk realskola, som dels — genom att den komme att omfatta lika många årsklasser som de vanliga realskolorna — finge behålla eleverna, till dess de bleve något äldre, och dels komme att avslutas med en realexamen, skulle sannolikt få större utvecklingsmöjligheter än de jordbruksbetonade högre folkskolorna hittills vunnit.

Genom de nu förefintliga verkstads- och yrkesskolorna, som alla äro belägna i städer eller större samhällen, suges den ungdom från landsbygden, som besöker dessa skolor, i flertalet fall in i städernas och industriorternas näringsliv. Ehuru det i skolutredningens uppdrag icke direkt inbegripes att utreda frågor rörande yrkesskolväsendet, vilja vi dock i detta sammanhang framhålla önskvärdheten av att skolor, motsvarande våra nuvarande verkstads- och yrkesskolor men speciellt inriktade på landsbygdens näringsliv, måtte komma till stånd. Även landsbygdens ungdom saknar i själva verket i många trakter av vårt land tillräckliga möjligheter att omedelbart efter avslutandet av den obligatoriska skolgången erhålla erforderlig praktik i kvalificerat jordbruksarbete. För denna ungdom ävensom för av jordbruksarbete intresserad ungdom från städerna skulle särskilda yrkesskolor vara behövliga. Vi vilja här erinra om att lantbruksstyrelsen efter Kungl. Maj:ts uppdrag verkställt och i juli 1940 avlämnat en av 1938 års riksdag begärd utredning rörande lantbrukets lärlingsfråga. Lantbruksstyrelsen, som bl. a. framhåller, att ingen ungdom bör lockas över till andra yrken, därför att utbildning i jordbruksyrket direkt efter slutad skolgång saknas, föreslår — förutom ordnad lärlingsutbildning — jämväl inrättandet av ett antal jordbrukets yrkesskolor.

En viss erfarenhet av arbetsmöjligheterna vid skolor av senast antydd typ finnes redan. Sådana skolor, som kunna betecknas som yrkesskolor i jordbruk, förekomma bl. a. i Pålkem i Norrbottens län, i Sorsele i Västerbottens län och på Gålö utanför Stockholm. Behovet av sådan lantbruksundervisning, som förekommer vid skolorna i Pålkem och Sorsele, är särskilt trängande i de norrländska länen, enligt vad arbetsmarknadskommissionen framhåller i ett år 1943 avgivet yttrande över av lantbruksstyrelsen ingivet anslagsäskande. Enligt kommissionen saknas i många isolerade bygder möjlighet till sådan praktisk utbildning, som står till buds för ungdom på andra

håll. Jordbruket i dessa trakter har icke nått en sådan utveckling, som är önskvärd för åstadkommande av mera betryggande utkomstmöjligheter. Enligt kommissionens mening medför en intensiv och rationell yrkesutbildning vid jordbruksskolor sådana som de i Pålkem och Sorsele bland annat som resultat en social och ekonomisk sanering i de trakter, där eleverna höra hemma. Kommissionen understryker angelägenheten av att denna utbildningsform ytterligare utbygges, så att jordbrukarungdomen även inom andra län än sådana, där verksamheten redan är i gång, beredes ökade möjligheter att erhålla den utbildning, som utvecklingen inom yrket gjort ofrånkomlig och nödvändig.

Vid övervägande av åtgärder för stävjandet av flykten från landsbygden synes alltid böra ihåggkommas, att de svårlösta landsbygdsfrågorna icke i första hand äro av skolorganisatorisk eller pedagogisk art. Även om, såsom vi ovan framhållit, skolväsendet bättre måste anpassas efter landsbygdens behov, är det dock minst lika viktigt, att jämväl andra åtgärder vidtagas till förbättring av landsbygdens förhållanden. Betydelsefullast ter sig i detta sammanhang en utjämning av levnadsstandarden mellan staden och landsbygden. Såvida ej i det hela gynnsammare möjligheter skapas för landsbygdens folk, icke minst i avseende på bostäder, är det sannolikt, att flykten från landsbygden kommer att fortsätta, även om dess skolväsen skulle komma att ordnas på bästa tänkbara sätt.

I detta betänkande komma vi att föreslå åtgärder, vilka i olika hänseenden äro ägnade att för ungdom från landsbygden underlätta studier vid högre skolor. I de fall, då lärjunge från ort med enbart realskola önskar bedriva studier vid gymnasium, ställes emellertid realskoleorternas ungdom inför samma problem som den egentliga landsbygdens, varför även detta spörsmål här upptages till behandling. I detta betänkande upptages däremot icke frågan om utvidgande av understödsverksamheten att omfatta även underlättandet av studier vid högre skolor för mindre bemedlade med hemvist på ort, där dessa studier kunna bedrivas. Denna fråga kommer att behandlas i särskilt betänkande.

Kap. II. Skillnad mellan egentlig landsbygd och tätort med avseende på ungdomens studier i högre skolor.

När det gäller fortsatta studier vid högre skolor, möter landsbygdens ungdom vida större svårigheter än städernas och tätorternas ungdom. Betydande olägenheter äro för landsbygdsbarnen förknippade såväl med daglig resa till och från skolan som med inackordering på främmande ort. Skillnaden mellan landsbygd och tätort är starkt framträdande, då man jämför kostnaderna för de fortsatta studierna. Målsmännen på landsbygden — särskilt de som nödgas inackordera sina barn — få vidkännas ojämförligt mycket mera betungande kostnader än de, som bo på orter med högre skola eller i sådan orts omedelbara närhet.

Vid slutet av läsåret 1940/41 undervisades vid rikets folkskolor sammanlagt 542 883 lärjungar. Av dessa erhöilo 322 603 undervisning i skolor belägna öfver 5 km från närmaste högre läroanstalt ledande till minst realexamens kunskapsmått. Dessa folkskolor betecknas här såsom liggande på den egentliga landsbygden, under det att övriga folkskolor sägas vara belägna i tätbygd. Uttryckt i procent innebär det sagda, att omkring 60 % av folkskolans lärjungar undervisades i skolor på den egentliga landsbygden.

Visserligen har en icke ringa del av de vid landsbygdens folkskolor undervisade lärjungarna främst tack vare kommunikationsväsendets utveckling möjlighet att utan alltför stora kostnader fortsätta sina studier, men det blir dock för flertalet av dem både besvärligare och dyrbarare än för lärjungarna vid städernas och de större samhällenas folkskolor att fortsätta skolgången vid högre läroanstalter.

Av en inom skolöverstyrelsen verkställd utredning, avseende vårterminen 1938 och omfattande samtliga allmänna läroverk, kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor, högre folkskolor, praktiska mellanskolor samt enskilda högre flickskolor, tekniska läroverk och handelsgymnasier, framgår, att av de vid dessa läroanstalter redovisade 83 156 lärjungarna 13 934 eller 16·7 % voro dagligen resande och 7 381 eller 8·9 % voro inackorderade. Om skolorna i Stockholm, Göteborg och Malmö med hänsyn till i dessa städer rådande särskilda förhållanden frånräknas, visar utredningen, att av de kvarvarande 54 718 lärjungarna 10 732 eller 19·6 % voro

dagligen resande och 6 357 eller 11.6 % inackorderade. De i skolöverstyrelsens utredning upptagna dagligen resande respektive inackorderade lärjungarna hade emellertid icke alla hemvist på den egentliga landsbygden. Så kommo t. ex. många av de för gymnasiestudier inackorderade lärjungarna från mindre städer eller andra tätbebyggda orter med realskolor, och de på ort med tekniskt läroverk eller handelsgymnasium inackorderade torde i åtskilliga fall haft sina hem t. o. m. på ort med högre allmänt läroverk. Huvudparten av de dagligen resande och inackorderade vid skolor på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö torde emellertid ha haft sina hem på landsbygden.

För att ytterligare belysa förhållandena beträffande landsbygdslärjungarnas förekomst vid de till det allmänna skolväsendet hörande högre skolorna ha vi inhämtat uppgifter angående lärjungefördelningen vid början av höstterminen 1941. Därvid ha rektorerna vid samtliga högre allmänna läroverk, kommunala gymnasier, fristående realskolor samt kommunala mellanskolor lämnat uppgift om antalet utom läroverkskommunen boende lärjungar med hemvist över 5 km från högre skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmått, ävensom uppgift om huru många av dessa elever som voro dagligen resande eller inackorderade. Rektorerna vid de högre allmänna läroverken ha lämnat uppgift jämväl angående antalet dagligen resande respektive inackorderade lärjungar från orter med realskola eller kommunal mellanskola men utan gymnasium. Dessutom ha vi även från rektorn vid statens normalskola för flickor samt rektorerna vid de kommunala flickskolorna och de 4-åriga högre folksko-

Antal lärjungar höstterminen 1941 vid högre allmänna läroverk, kommunala gymnasier, fristående realskolor, kommunala mellanskolor och 4-åriga högre folkskolor.

Klass eller ring	L ä r j u n g a r m e d h e m v i s t						Summa
	på ort belägen högst 5 km från högre skola (tätbygd)		på den egentliga landsbygden				
			dagligen resande		inackorderade		
	g	fl	g	fl	g	fl	
1 ⁵ —5 ⁵	13 630	4 393	2 463	1 002	558	351	22 397
1 ⁴ —4 ⁴	8 106	9 894	3 631	3 551	1 116	1 274	27 572
S:a	21 736	14 287	6 094	4 553	1 674	1 625	49 969
S:a g + fl	36 023		10 647		3 299		
I ⁴ —IV ⁴	4 135	2 597	430	262	429	362	8 215
I ³ —III ³	2 926	1 197	462	165	754	317	5 821
S:a	7 061	3 794	892	427	1 183	679	14 036
S:a g + fl	10 855		1 319		1 862		
Realsk. + gymn...	28 797	18 081	6 986	4 980	2 857	2 304	64 005
D:o g + fl	46 878		11 966		5 161		

lorna erhållit uppgifter likaledes avseende höstterminen 1941 angående antalet dagligen resande respektive inackorderade lärjungar.

I det följande lämnas sammanställningar av dessa uppgifter, varvid i samtliga fall med den egentliga landsbygden avses orter belägna mer än 5 km från närmaste högre skola, som leder fram till minst realexamens kunskapsmått (högre allmänt läroverk, fristående realskola, kommunal mellanskola eller 4-årig högre folkskola). Vid jämförelser mellan elevantalen på de olika linjerna bör uppmärksammas, att 5-årig linje i realskolan, 4-årig linje på gymnasiet och 7-årig linje i flickskolan omfatta en årsklass mer än 4-, 3- och 6-årig linje i respektive skolform.

Av i tabellen å föregående sida upptagna lärjungar med hemvist på ort belägen högst 5 km från högre skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmått var en icke ringa del från orter, som saknade gymnasium. Nedanstående procentuella uppdelning av lärjungarna efter deras hemvist visar situationen härvidlag höstterminen 1941:

	Real- skolan	Gymna- siet	Realskola och gymnasium
	%	%	%
Lärjungar med hemvist i tätbygd			
med gymnasium.....	45.6	64.6	49.7
utan ».....	26.5	12.7	23.5
Lärjungar med hemvist på den egentliga landsbygden	27.9	22.7	26.8
	100.0	100.0	100.0

För såväl realskolan som gymnasiet gäller alltså, att gymnasieorternas lärjungar äro starkast representerade. Särskilt påfallande är detta vad gymnasiet beträffar, där gymnasieorternas egna lärjungar uppgå till 64.6 % mot 35.4 % från övriga orter.

Lärjungarna från den egentliga landsbygden äro, vare sig de bedriva sina studier vid realskola eller vid gymnasium, hänvisade antingen till inackordering på skolorten eller till dagliga resor fram och åter mellan skolorten och hemmet. Situationen är densamma för de lärjungar i gymnasiet, vilka ha sina hem på sådan tätort, som saknar gymnasium. Av de i ovanstående tabell upptagna 10 855 gymnasielärjungarna med hemvist i tätbygd voro på grund härav 1 791 inackorderade eller dagligen resande. Dessa fördelade sig på de olika linjerna samt på gossar och flickor sålunda:

	Dagligen resande		Inackorderade på gymnasieort		Summa
	g	fl	g	fl	
I ⁴ —IV ⁴	178	96	151	200	625
I ³ —III ³	313	117	482	254	1 166
Summa	491	213	633	454	1 791
	704		1 087		

Förhållandet vid de kommunala flickskolorna samt statens normalskola för flickor¹ framgår av nedanstående uppställning. Beträffande flickskolorna

¹ De privata flickskolorna äro alltså ej medräknade.

torde höra särskilt påpekas, att flickor, vilka dagligen rest till ort med flickskola eller inackorderats på sådan ort men vilka hade sina hem på ort med t. ex. samrealskola, icke hänförs till landsbygden.

Antal lärjungar höstterminen 1941 vid kommunala flickskolor samt statens normalskola för flickor.

Klass	Lärjungar med hemvist			Summa
	på ort belägen högst 5 km från högre skola (tätbygd)	på den egentliga lands- bygden		
		dagligen resande	inackorde- rade	
1 ⁷ —7 ⁷	10 090	1 147	425	11 662
1 ⁶ —6 ⁶	558	215	117	890
Summa	10 648	1 362	542	12 552
	84·8 %	10·9 %	4·3 %	100 %

För samtliga lärjungar vid högre allmänna läroverk, kommunala gymnasier, fristående realskolor, kommunala mellanskolor, 4-åriga högre folkskolor, kommunala flickskolor samt statens normalskola för flickor erhålles följande fördelning:

	Antal			}	Procent			
	g	fl	summa		g	fl	summa	
Dagligen resande	7 477	6 555	14 032	} 20 822	9·8	8·6	18·4	} 27·3
Inackorderade	3 490	3 300	6 790		4·6	4·3	8·9	
Övriga	27 673	28 062	55 735		36·1	36·6	72·7	
Summa	38 640	37 917	76 557		50·5	49·5	100·0	

Av de 76 557 lärjungarna vid de här redovisade skolorna voro alltså 20 822 eller 27·3 % hänvisade till dagliga resor eller inackordering. Bland såväl de resande som de inackorderade lärjungarna är antalet gossar högre än antalet flickor.

I ovanstående fördelning av lärjungarna äro endast sådana lärjungar upptagna bland de dagligen resande och inackorderade, vilka icke inom femkilometersgränsen — räknat från lärjungens hemvist — ha tillgång till högre skola ledande fram till respektive realexamens kunskapsmått eller studentexamen. Elev, som har sitt hemvist inom denna gräns men ändå är inackorderad eller dagligen reser fram och åter till skolan, är alltså inräknad bland »övriga». Hit räknas även t. ex. sådan elev, som är inackorderad vid eller reser till högre skola utanför hemorten, ehuru sådan skola finnes på hemorten. De elever, som upptagits bland de inackorderade eller dagligen resande, äro således endast sådana, som verkligen måste anses vara hänvisade till inackordering eller dagliga resor.

Ännu tydligare framträder skillnaden mellan landsbygd och tätort beträffande lärjungefrekvensen vid de högre skolorna, om sammanställning göres

av lärjungefördelningen vid skolorna i landet med undantag av storstädernas skolor.

Antal lärjungar höstterminen 1941 vid högre allmänna läroverk, kommunala gymnasier, fristående realskolor, kommunala mellanskolor och 4-åriga högre folkskolor på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö.

Klass eller ring	L ä r j u n g a r m e d h e m v i s t						Summa
	på ort belägen högst 5 km från högre skola (tätbygd)		på den egentliga landsbygden				
			dagligen resande		inackorderade		
	g	fl	g	fl	g	fl	
1 ⁵ —5 ⁵	7 848	3 845	1 838	994	529	351	15 405
1 ⁴ —4 ⁴	6 599	7 307	3 465	3 433	1 086	1 247	23 137
S:a	14 447	11 152	5 303	4 427	1 615	1 598	38 542
S:a g + fl	25 599		9 730		3 213		
I ⁴ —IV ⁴	1 734	1 686	281	232	395	341	4 669
I ³ —III ³	2 197	832	396	141	697	276	4 539
S:a	3 931	2 518	677	373	1 092	617	9 208
S:a g + fl	6 449		1 050		1 709		
Realsk. + gymn...	18 378	13 670	5 980	4 800	2 707	2 215	47 750
D:o g + fl	32 048		10 780		4 922		

Vid här ifrågasvarande skolor kunna lärjungarna procentuellt uppdelas sålunda:

	Realskolan	Gymnasiet	Realskola och gymnasium
Lärjungar med hemvist i tätbygd	%	%	%
med gymnasium	32.0	54.1	36.3
utan »	34.4	15.9	30.8
Lärjungar med hemvist på den egentliga landsbygden	33.6	30.0	32.9
	100.0	100.0	100.0

Om storstädernas skolor frånräknas, ter sig, vad realskolan beträffar, fördelningen av lärjungarna på de tre olika bebyggelseområdena jämnare. Av särskild vikt är att i detta sammanhang uppmärksamma, att 68 % av lärjungarna i realskolorna utanför storstäderna äro hänvisade till inackordering eller dagliga resor, om de önska fortsätta sina studier efter genomgången realskola. I gymnasierna äro gymnasieorternas egna elever även vid skolor utanför storstäderna starkt representerade. De uppgå här till 54.1 % mot 45.9 % från övriga orter.

Bland de ovan redovisade gymnasielärjungarna på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö och med hemvist i tätbygd voro 1 465 hänvisade till dagliga resor eller inackordering på grund av att de hade sina hem i sådan tätbygd, som saknade gymnasium. Dessa fördela sig på de olika linjerna samt på gossar och flickor sålunda:

	Dagligen resande		Inackorderade på gymnasieort		Summa
	g	fl	g	fl	
I ⁴ —IV ⁴	64	79	132	187	462
I ³ —III ³	251	87	437	228	1 003
Summa	315	166	569	415	1 465
	481		984		

Lärjungefördelningen vid de kommunala flickskolorna i landet med undantag avorstädernas skolor framgår av nedanstående uppställning.

Antal lärjungar höstterminen 1941 vid kommunala flickskolor på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö.

Klass	Lärjungar med hemvist			Summa
	på ort belägen högst 5 km från högre skola (tätbygd)	på den egentliga landsbygden		
		dagligen resande	inackorderade	
1 ⁷ —7 ⁷	4 894	917	364	6 175
1 ⁶ —6 ⁶	265	183	99	547
Summa	5 159	1 100	463	6 722
	76.7 %	16.4 %	6.9 %	100 %

För samtliga lärjungar vid högre allmänna läroverk, kommunala gymnasier, fristående realskolor, kommunala mellanskolor, 4-åriga högre folkskolor samt kommunala flickskolor på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö erhålles följande uppdelning:

	Antal			18 730	Procent			34.4
	g	fl	summa		g	fl	summa	
Dagligen resande.....	6 295	6 066	12 361	} 18 730	11.6	11.1	22.7	} 34.4
Inackorderade	3 276	3 093	6 369		6.0	5.7	11.7	
Övriga	17 494	18 248	35 742		32.1	33.5	65.6	
Summa	27 065	27 407	54 472		49.7	50.3	100.0	

På samma sätt som tidigare angivits, då motsvarande uppgifter lämnats för hela landet (sid. 16), har också i ovanstående uppdelning bland de dagligen resande och inackorderade lärjungarna endast medtagits sådana, vilka icke inom femkilometersgränsen ha tillgång till högre skola ledande fram till respektive realexamens kunskapsmått eller studentexamen. Med tillämpning av samma förfaringsätt lämnas här nedan till jämförelse även uppgift om lärjungefördelningen höstterminen 1941 vid ifrågavarande skolor i Stockholm, Göteborg och Malmö (statens normalskola för flickor medräknad):

	Antal			2 092	Procent			9.5
	g	fl	summa		g	fl	summa	
Dagligen resande.....	1 182	489	1 671	} 2 092	5.4	2.2	7.6	} 9.5
Inackorderade	214	207	421		1.0	0.9	1.9	
Övriga	10 179	9 814	19 993		46.1	44.4	90.5	
Summa	11 575	10 510	22 085		52.5	47.5	100.0	

En procentuell uppdelning av samtliga på realskole- respektive gymnasiestadiet samt i flickskolan undervisade lärjungar i de skolor, som lämnat materialet till ovanstående undersökning, ger för höstterminen 1941 följande resultat:

	Stockholm, Göteborg och Malmö %	Landet i övrigt %
Realskolan	22.9	77.1
Gymnasiet	34.4	65.6
Flickskolan	46.4	53.6

Av de tidigare lämnade sammanställningarna har jämväl *lärjungarnas fördelning på de olika linjerna* inom realskolan och gymnasiet kunnat utläsas. För skolor på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö var denna fördelning vad landsbygdslärjungarna beträffar procentuellt sett följande (jfr sid. 17).

Dagligen resande.

1 ⁵ —5 ⁵	29.1 %	I ⁴ —IV ⁴	48.9 %
1 ⁴ —4 ⁴	70.9 %	I ³ —III ³	51.1 %

Inackorderade.

1 ⁵ —5 ⁵	27.4 %	I ⁴ —IV ⁴	43.1 %
1 ⁴ —4 ⁴	72.6 %	I ³ —III ³	56.9 %

Landsbygdslärjungarna undervisades alltså i betydligt större utsträckning på 4-årig realskolelinje än på 5-årig, vilket beror dels på att de kommunala mellanskolorna och de högre folkskolorna, som ju sakna 5-årig linje, samt de smärre samrealskolorna, som likaledes merendels äro utrustade med endast 4-årig linje, i många fall rent geografiskt sett äro lättare tillgängliga för landsbygdens ungdom, dels på att en fortsatt skolgång på 4-årig linje möjliggör längre vistelse i hemmet i den ålder, då föräldrarna ogärna sända sina barn till främmande ort, och dels på att 4-årig högre skola begränsar kostnaden för daglig resa respektive inackordering till fyra år mot fem år vid 5-årig sådan skola.

Skillnaden med avseende på landsbygdslärjungarnas förekomst mellan 4-årig och 3-årig gymnasielinje var ej påfallande stor, ehuru även här den kortare linjen besöktes av ett större antal landsbygdslärjungar än den längre linjen, vilket, såsom också kunde väntas, huvudsakligen var märkbart beträffande de inackorderade lärjungarna.

De gymnasielärjungar på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö, vilka kommo från orter med högre skola ledande till minst realexamens kunskapsmått men utan gymnasium (jfr sid. 17—18), fördela sig procentuellt sett på de bägge gymnasielinjerna på följande sätt:

Dagligen resande.		Inackorderade.	
I ⁴ —IV ⁴	29.7 %	I ⁴ —IV ⁴	32.4 %
I ³ —III ³	70.3 %	I ³ —III ³	67.6 %

För såväl de resande som de inackorderade av de här ifrågavarande gymnasielärjungarna gäller alltså, att de till övervägande del valt den kortare gymnasielinjen, vars genomgång ur hemmens synpunkt blir minst kostsam. Det bör emellertid anmärkas, att av statistiken icke framgår, huru många av lärjungarna på det 4-åriga gymnasiet som efter avlagd realexamen börjat sina gymnasiestudier i II⁴ och till följd därav haft möjlighet att avlägga studentexamen efter allenast 3-årig gymnasietid, eller i vad mån den 4-åriga respektive den 3-åriga gymnasielinjens lärjungeklientel består av sådana lärjungar, som skulle valt den andra linjen, därest denna funnits tillgänglig på platsen.

Till jämförelse med *lärjungefördelningen efter hemvist* i de olika skolornas samtliga klasser lämnas här nedan uppgift om denna fördelning i *begynnelse- och avslutningsklasserna*.

Antal lärjungar höstterminen 1941 i *begynnelse- och avslutningsklasserna* vid högre allmänna läroverk, kommunala gymnasier, fristående realskolor, kommunala mellanskolor och 4-åriga högre folkskolor på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö.

Klass eller ring	L ä r j u n g a r m e d h e m v i s t						Summa
	på ort belägen högst 5 km från högre skola (tätbygd)		på den egentliga landsbygden				
			dagligen resande		inackorderade		
	g	fl	g	fl	g	fl	
I ⁵	1 923	1 006	489	253	106	71	3 848
I ⁴	2 053	2 147	1 032	981	321	356	6 890
S:a	3 976	3 153	1 521	1 234	427	427	10 738
S:a g + fl	7 129		2 755		854		
5 ⁵	923	423	241	100	88	57	1 832
4 ⁴	1 276	1 418	694	706	221	306	4 621
S:a	2 199	1 841	935	806	309	363	6 453
S:a g + fl	4 040		1 741		672		
I ⁴	468	488	88	80	106	99	1 329
I ³	835	308	169	64	255	89	1 720
S:a	1 303	796	257	144	361	188	3 049
S:a g + fl	2 099		401		549		
IV ⁴	395	314	50	33	95	70	957
III ³	587	239	102	28	203	84	1 243
S:a	982	553	152	61	298	154	2 200
S:a g + fl	1 535		213		452		

Antal lärjungar höstterminen 1941 i begynnelse- och avslutningsklasserna vid kommunala flickskolor på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö.

Klass	Lärjungar med hemvist			Summa
	på ort belägen högst 5 km från högre skola (tätbygd)	på den egentliga lands- bygden		
		dagligen resande	inackorde- rade	
1 ⁷	778	153	59	990
1 ⁶	43	43	19	105
S:a	821	196	78	1 095
7 ⁷	519	90	63	672
6 ⁶	30	15	11	56
S:a	549	105	74	728

I begynnelse- och avslutningsklasserna kunna lärjungarna vid de skolor, som redovisats i ovanstående två tabeller, procentuellt uppdelas sålunda (B = begynnelseklasserna, A = avslutningsklasserna):

	Realskolan		Gymnasiet		Flickskolan	
	B.	A.	B.	A.	B.	A.
	%	%	%	%	%	%
Lärjungar med hemvist i tätbygd					75·0	75·4
med gymnasium	29·5	25·3	53·9	55·7		
utan »	36·9	37·3	14·9	14·1		
Lärjungar med hemvist på den egentliga lands- bygden	33·6	37·4	31·2	30·2	25·0	24·6
Summa	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0

En jämförelse med de tidigare lämnade procenttalen avseende samtliga klasser i respektive realskolan, gymnasiet och flickskolan på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö (sid. 17—18) utvisar, att i realskolans begynnelseklasser landsbygdslärjungarna procentuellt sett voro företrädade i samma utsträckning som i hela realskolan, medan deras antal däremot i avslutningsklasserna var 3·8 % större än i hela realskolan. Några större skillnader i fördelningen av lärjungarna på gymnasiet efter deras hemvist, om man jämför hela gymnasiets lärjungantal med lärjungantalet i respektive begynnelse- och avslutningsklasserna, kunna icke påvisas. Medan i hela gymnasiet landsbygdslärjungarna utgjorde 30 %, utgjorde de i begynnelseklasserna 31·2 % och i avslutningsklasserna 30·2 %. Den obetydligt större procentsiffran för gymnasiets begynnelseklasser torde bero dels därpå, att landsbygdens ungdom till följd av höjd ekonomisk standard erhållit ökade möjligheter till fortsatt skolgång, dels måhända i någon mån på kommunikationsväsendets förbättring. Ej heller för flickskolan var skillnaden i detta avseende procentuellt sett påfallande stor. Medan i skolans samtliga klasser landsbygdslärjungarna utgjorde 23·3 %, utgjorde de i begynnelse-

klasserna 25 % och i avslutningsklasserna 24·6 %. Ökningen i begynnelseklasserna torde även här sammanhånga med förbättrade kommunikationer.

För både realskolan, gymnasiet och den kommunala flickskolan på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö gäller, att i avslutningsklasserna de inackorderade landsbygdslärjungarna förekommo procentuellt sett i större antal än i hela den ifrågavarande läroanstalten. Sålunda utgjorde de 8·3 % av samtliga i realskolan men 10·4 % av samtliga i realskolans avslutningsklasser, 18·6 % av samtliga i gymnasiet men 20·5 % av samtliga i gymnasiets avslutningsklasser och 6·9 % av samtliga i flickskolan men 10·2 % av samtliga i flickskolans avslutningsklasser. Landsbygdslärjungarnas procentuellt sett större förekomst i avslutningsklasserna torde främst bero på att denna kategori lärjungar ej sällan påbörjar sin skolgång vid högre skolor i annan klass än den lägsta; och att de inackorderade äro särskilt talrikt förekommande på högstadiet torde delvis ha sin förklaring däri, att många lärjungar från landsbygden, som börjat skolgången i den högre skolan såsom resande, låta inackordera sig, när de kommit till detta stadium, emedan de då finna resorna alltför ansträngande. Även det förhållandet, att inackorderade lärjungar oftare än andra torde tillhöra den grupp, som fullföljer sina studier, kan dock antagas åtminstone något bidra till att procent-siffrorna i avslutningsklasserna för de inackorderade landsbygdslärjungarna bli högre. Vad särskilt realskolan beträffar, torde den omständigheten, att landsbygdslärjungarna äro särskilt talrikt förekommande i avslutningsklassen, delvis också ha sin orsak däri, att dessa lärjungar i mindre utsträckning än läroverksortens egna lärjungar övergå till 4-årigt gymnasium från realskolans näst högsta klass.

Hela rikets *folkmängd* utgjorde den 1 januari 1941 6 371 432. Sammanlagda folkmängden på de orter (förortsbebyggelserna medräknade), vilka vid början av höstterminen 1941 hade någon eller några skolor ledande fram till minst realexamens kunskapsmätt, var 2 870 252. Utanför dessa skolorter med deras förortsbebyggelser bodde alltså 3 501 180 personer. Man kan kanske våga antaga, att detta senare befolkningsantal någorlunda sammanfaller med befolkningsantalet på orter belägna mer än 5 km från högre skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmätt eller således på orter, som vi i vår redogörelse för lärjungefördelningen kallat för den egentliga landsbygden.

Här nedan göres en jämförelse mellan den sålunda beräknade folkmängden inom respektive utom den ifrågavarande femkilometersgränsen och det sammanlagda lärjungantalet inom respektive utom samma gräns vid de högre allmänna läroverken, de kommunala gymnasierna, de fristående realskolorna, de kommunala mellanskolorna, de 4-åriga högre folkskolorna samt de kommunala flickskolorna och statens normalskola för flickor (jfr sid. 14 o. 16):

	Folkmängd		Lärjungar vid de högre skolorna	
	antal	% av hela folkmängden	antal	% av hela lär- jungantalet
Orter belägna högst 5 km från högre skola	2 870 252	45	57 526	75·1
Landet i övrigt	3 501 180	55	19 031	24·9
	6 371 432	100	76 557	100·0

Den skillnad mellan de ifrågavarande områdena med avseende på skolgång i skolor för högre undervisning, som framgår av ovanstående tabell, kan också uttryckas så, att höstterminen 1941 av tätbygdens befolkning omkring 20 0/00 undervisades i allmänna högre skolor ledande fram till minst realexamens kunskapsmätt, under det att vid samma tid av den egentliga landsbygdens befolkning endast omkring 5¹/₂ 0/00 erhöilo undervisning i skolor av detta slag.

Några av statens folkskolinspektörer ha lämnat uppgifter angående *lärjungarnas i klass 6 studieförutsättningar* vid 46 B1-skolor, 35 B2-skolor, 24 B3-skolor, 2 C1-skolor och 1 C2-skola. Samtliga de undersökta skolorna (108) äro belägna så långt från högre allmänt läroverk, realskola, kommunal mellanskola eller 4-årig högre folkskola, att lärjungarna vid övergång till sådan skola vore hänvisade till inackordering eller daglig resa med tåg, bil eller omnibus. Endast 4 av de undersökta skolorna ligga mindre än 10 km från högre skola (kortaste avståndet 8 km), 76 skolor ligga över 15 km från högre skola, och av dessa ligga 31 på ett avstånd av över 30 km från sådan skola. Skolorna äro fördelade på 12 av landets inspektionsområden.

I klass 6 av dessa folkskolor undervisades vid slutet av höstterminen 1941 sammanlagt 960 lärjungar, av vilka vid slutet av ifrågavarande hösttermin 383 hade minst betyget Ba i samtliga läroämnen. Av dessa 383 hade 97 eller omkring 10 % av samtliga minst AB i alla läroämnen. Bland de 97 fanns det 14, som hade minst betyget a i såväl modersmålet som räkning, och 38, som hade minst betyget a antingen i modersmålet eller i räkning. Av de 383, som hade minst betyget Ba i alla läroämnen, hade icke mindre än 171 eller omkring 18 % av samtliga minst betyget AB i såväl modersmålet som räkning.

Enligt vederbörande klasslärares uppgifter ämnade endast 53 eller omkring 5·5 % av samtliga efter genomgången sjätte klass söka inträde vid högre skola. 34 av dessa hade minst betyget Ba i samtliga läroämnen. De tillfrågade klasslärarna meddela dessutom, att enligt deras åsikt 175 av de lärjungar, som icke ämnade söka in vid högre skolor, vore lämpliga för fortsatta studier och därför borde fått fortsätta sin skolgång. I flertalet fall angives orsaken till att studiebegävad lärjunge icke ämnade söka inträde vid högre läroanstalt vara av ekonomisk natur.

Denna undersökning, som avser blott ett begränsat material, vilket dessutom måhända icke i alla avseenden blivit fullt enhetligt bedömt, har givet-

vis endast karaktären av ett stickprov. En mera omfattande undersökning skulle emellertid sannolikt komma att peka i det hela i samma riktning. Endast på grund av att den högre skolan ligger på för långt avstånd från hemorten nödgas en stor del av landsbygdens studiebegåvade barn avstå från fortsatta studier.

Jämväl beträffande tekniska läroverk, handelsgymnasier, praktiska mellanskolor, yrkesbestämda högre folkskolor och till yrkesskoleväsendet hörande skolor av olika slag ävensom beträffande de enskilda högre skolorna är landsbygden ogynnsamt ställd. Med få undantag förekomma dessa här uppräknade läro- och utbildningsanstalter i städer eller stadsliknande samhällen, och de bereda därför i första hand studiemöjligheter icke för landsbygdens utan för städernas ungdom. Dessa skolor äro för övrigt så få, att även en hel del städer äro i avsaknad därav. Såsom exempel kan anföras följande. Lärjungantalet vid de yrkesbestämda högre folkskolorna höstterminen 1943 utgjorde 1 708 elever, av vilka endast 148 eller ej fullt 9 % hade sitt hemvist på den egentliga landsbygden. Så gott som samtliga dessa sistnämnda voro dagligen resande (143). Vid de praktiska mellanskolorna undervisades höstterminen 1943 5 747 lärjungar. Av dessa hade endast 486 eller drygt 8 % sitt hemvist på den egentliga landsbygden, och det övervägande flertalet av landsbygdslärjungarna var dagligen resande (432).

Kap. III. Utbildningsmöjligheternas geografiska fördelning.

Efter år 1927 har, såsom vi i annat sammanhang ha visat, en betydande utvidgning av det högre skolväsendet ägt rum. I de fall, där nya läroanstalter tillkommit på orter, som tidigare saknat sådana, eller där ort, som tidigare endast haft en skola ledande fram till realexamen, erhållit ett gymnasium eller en praktisk skola av något slag, ha möjligheterna till fortsatta studier förbättrats även för den kringliggande landsbygdens ungdom. Kommunikationsväsendets snabba utveckling har, såsom i annat sammanhang påpekats, bidragit till att utjämna olikheterna mellan landsbygd och stad eller större samhälle i detta avseende. I landsdelar med jämförelsevis tätbefolkad landsbygd och ett vitt förgrenat bussnät ha därvid särskilt påtagliga förbättringar vad beträffar utbildningsmöjligheterna kunnat konstateras.

Det är givetvis svårt att komma fram till en fullständigt klar uppfattning om i vad mån de högre allmänna skolorna med hänsyn till landsbygdslärjungarnas utbildningsmöjligheter kunna anses vara rättvist fördelade över landet. För möjliggörande av en viss jämförelse de olika länen emellan lämnas i särskilda bilagor (1—6) uppgifter länsvis dels om *lärjungefördelningen höstterminen 1941* vid här ifrågavarande skolor, dels om folkmängdens fördelning vid 1941 års början. Då i många fall lärjungar från ett län besöka högre skola i ett annat län och då förhållandena på olika orter inom ett län kunna vara mycket olika, kan en jämförelse av detta slag icke bli fullt rättvisande eller klarläggande, men den torde dock ge en viss ledning.

Vad realskolan (den kommunala mellanskolan och den 4-åriga högre folkskolan inberäknade) beträffar (bil. 1), var, om man bortser från Stockholm, Göteborg och Malmö, ungdomen från landsbygden i de flesta länen representerad i realskolan med över 30 % av respektive läns lärjungeantal. Endast följande län utgjorde undantag och hade alltså mindre än 30 % landsbygdslärjungar på realskolestadiet: Stockholms län (23·6 %), Östergötlands län (24·4 %), Gotlands län (29 %), Västmanlands län (22 %), Kopparbergs län (28·6 %), Västerbottens län (26·7 %) och Norrbottens län (29·2 %). Att Stockholms län uppvisar en så påfallande låg procentsiffra i detta fall torde bero bl. a. därpå, att en del landsbygdslärjungar sökt sig till Stockholms stads skolor i stället för till skolor inom länet. Den särskilt låga procentsiffran för Västmanlands län torde delvis bero på svårigheterna för lands-

bygdens lärjungar att genom daglig resa nå de högre läroanstalterna inom länet. Procentuellt sett är nämligen antalet dagligen resande realskolelärjungar i detta län jämförelsevis lågt och understiges endast i Gotlands län och de två nordligaste länen. Procentsiffran för de dagligen resande realskolelärjungarna i Kopparbergs län tyder också på att länets realskolor icke ligga så, att de i tillräcklig utsträckning kunna nås av länets landsbygdsungdom. I Gotlands län inackorderades vid realskolorna icke mindre än 23 % av lärjungarna. Intet annat län uppvisar en så hög procentsiffra för inackorderade realskolelärjungar. Att landsbygdslärjungarnas antal ändock är jämförelsevis litet beror på att endast 6 % av realskolans lärjungar äro dagligen resande, vilket synes tyda på att länets realskolor äro för få. För de två nordligaste länen gäller, att de långa avstånden innebära särskilda svårigheter för landsbygdens ungdom att fortsätta studierna.

Tätbebyggelsens och de goda kommunikationernas inverkan på landsbygdsungdomens studiemöjligheter framgår rätt tydligt, då man kan konstatera, att i Kristianstads län 53·5 % av realskolans lärjungar komma från landsbygden. I Malmöhus län (utom Malmö), i Södermanlands, i Blekinge och i Kronobergs län utgjorde enbart de dagligen resande realskolelärjungarna respektive 32·6, 31·9, 31·8 och 30·8 %.

Medan i realskolan för orter utom Stockholm, Göteborg och Malmö i medeltal 33·6 % av lärjungarna voro från landsbygden och fördelades så, att 25·3 % voro dagligen resande och 8·3 % inackorderade, så visar bil. 2, att landsbygdslärjungarna i gymnasiet — de nämnda städerna undantagna — utgjorde 30 %, fördelade så, att 11·4 % voro dagligen resande och 18·6 % inackorderade. Om man bortser från storstäderna samt även från Stockholms län och Uppsala län, i vilka län dels närheten till Stockholm och dels tillgången till privata skolor göra, att förhållandena ej äro jämförbara med förhållandena i övriga län, finner man, att följande län procentuellt sett uppvisa minsta antalet landsbygdslärjungar i gymnasiet:

Norrbottnens län	20·7 %	däraf	18·1 %	inackorderade,
Västerbottnens »	21·6 %	»	18·3 %	»
Älvsborgs »	23·9 %	»	12·9 %	»
Gävleborgs »	25·1 %	»	10·7 %	»

I följande län voro landsbygdslärjungarna procentuellt sett talrikast i gymnasiet:

Skaraborgs län	56·4 %	däraf	38·2 %	inackorderade,
Göteborgs o. Bohus län (utom Gtbg)	44·8 %	»	32·7 %	»
Västmanlands län	42·0 %	»	35·0 %	»
Kronobergs »	38·1 %	»	33·9 %	»

Såsom var att vänta och i motsats till förhållandet vid realskolan, äro i de flesta länen de inackorderade landsbygdslärjungarna i gymnasiet pro-

centuellt flera än de dagligen resande. Undantag härifrån utgöra endast Stockholms län, Södermanlands län, Blekinge län, de båda Skåne-länen samt Gävleborgs län.

I föregående kapitel ha lämnats vissa uppgifter angående de lärjungar i gymnasiet, som hade sina hem på orter med realskola, kommunal mellanskola eller 4-årig högre folkskola men utan gymnasium. Dessa lärjungars fördelning på de olika länen framgår av bil. 3. Procentuellt sett förekommo sådana lärjungar mest i Värmlands (26·1 %), Kopparbergs (26·1 %), Norrbottens (24·1 %), Älvsborgs (23·3 %), Jönköpings (22·5 %) och Västernorrlands län (20·3 %).

I de kommunala flickskolorna på andra orter än Stockholm, Göteborg och Malmö voro landsbygdslärjungarna företrädda i ännu mindre utsträckning än i realskolan och gymnasiet (bil. 4). De utgjorde endast 23·3 % av dessa skolors lärjungantal samt fördelade sig så, att 16·4 % voro dagligen resande och 6·9 % inackorderade. Frånsett Uppsala län och Gotlands län, som saknade skolor av detta slag¹, funnos procentuellt sett i flickskolorna de flesta landsbygdslärjungarna i Stockholms län (38·5 %), Södermanlands län (37·6 %), Kristianstads län (37 %) och Göteborgs och Bohus län, om Göteborg ej medräknas, (36·8 %). Sämst voro landsbygdslärjungarna representerade i flickskolorna i följande län: Västerbottens län (5·2 %), Hallands län (12·3 %), Örebro län (14 %) och Jämtlands län (15·1 %). Det låga procenttalet för flickskolorna sammanhänger säkerligen med förekomsten av för flickor tillgängliga gymnasier på alla de orter, där de kommunala flickskolorna äro belägna.

För möjliggörande av en total jämförelse länen emellan ha i bil. 5 lärjungarna i de olika allmänna högre skolorna sammanslagits. Om man bortser från storstäderna samt — av skäl som tidigare framförts — även från Stockholms och Uppsala län, voro vid sådan sammanslagning landsbygdslärjungarna bäst representerade i Kristianstads län (49·8 %), Skaraborgs län (39·5 %), Kronobergs län (39·3 %) och Göteborgs och Bohus län utom Göteborg (38·6 %). Svagast voro de representerade i följande län: Västerbottens län (23·4 %), Västmanlands län (24·8 %), Östergötlands län (24·9 %) och Norrbottens län (27·5 %). Att Västmanlands och Östergötlands län här komma i samma grupp som Västerbottens och Norrbottens län beror sannolikt huvudsakligen på att — såsom av det följande framgår — befolkningen i förstnämnda båda län i ganska stor utsträckning är bosatt på tätorter. Med hänsyn till de särskilda länenas olika sociala struktur bör i allmänhet stor varsamhet iakttagas, då procenttalen för de olika länen jämföras med varandra.

På sid. 22 ha vi bl. a. angivit fördelningen av hela rikets folkmängd dels på skolorter med förorter och dels på landet i övrigt. Av bil. 6 kan denna folkmängdsfördelning utläsas länsvis. Av befolkningen i Jämtlands län

¹Inom Uppsala län finnes kommunal flickskola fr. o. m. läsåret 1942/43.

bodde år 1941 endast 18·1 % på orter med högre skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmått. Motsvarande procentsiffra för de i detta avseende näst efter Jämtlands län sämst ställda länen var för Kronobergs län 18·6 %, för Västerbottens län 19·4 % samt för Kristianstads län 19·9 %. I sistnämnda båda län var således förhållandet mellan den del av befolkningen, som bodde på orter med högre skola, ledande till minst realexamens kunskapsmått, och länets hela folkmängd i det närmaste lika. Om dessa båda län jämföras med varandra även med avseende på huru många av lärjungarna i de högre skolorna som kommo från landsbygden, så finner man — såsom framgår av bil. 1 och 2 — att i Kristianstads län, där kommunikationerna äro goda, icke mindre än 53·5 % av realskolornas (kommunala mellanskolor och 4-åriga högre folkskolor inberäknade) lärjungar och 37·3 % av gymnasiernas lärjungar voro bosatta på den egentliga landsbygden, medan motsvarande procenttal för Västerbottens län, där kommunikationerna äro betydligt sämre, utgjorde endast 26·7 och 21·6. Denna jämförelse utvisar tydligt, hurusom goda kommunikationer kraftigt bidraga till att förbättra studiemöjligheterna för landsbygdens ungdom. Högsta procentsiffran för antalet invånare på orter med högre skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmått uppvisade Östergötlands län, 48·3 %, närmast följt av Malmöhus län (utom Malmö) med 45·1 %, Västmanlands län med 40·9 % och Örebro län med 40·1 %. Uppmärksammas bör, att procenttalen för Stockholms, Malmöhus' samt Göteborgs och Bohus län givetvis påverkas därav, att vissa förorter till Stockholms stad samt städerna Göteborg och Malmö utbrutits och behandlats för sig.

Det är av visst intresse att jämföra befolkningens och de i högre skolor studerande lärjungarnas fördelning i t. ex. Östergötlands och Västerbottens län. I Östergötlands län bodde vid 1941 års början 164 024 personer på den egentliga landsbygden (bil. 6), under det att antalet landsbygdslärjungar i de av oss redovisade högre skolorna höstterminen 1941 uppgick till 898 (bil. 5). I Västerbottens län bodde 177 349 personer på den egentliga landsbygden (bil. 6), och antalet landsbygdslärjungar i de ifrågavarande högre skolorna var där 471 (bil. 5). Ehuru alltså invånarantalet på Västerbottens läns landsbygd översteg invånarantalet på Östergötlands läns landsbygd med 13 325, åtnjöto i det senare länet närmare dubbelt så många landsbygdslärjungar som i det förra undervisning i högre skolor. Detta tyder på att studiemöjligheterna för landsbygdens ungdom äro avsevärt sämre i Västerbottens län än i Östergötlands län. Höstterminen 1941 funnos också i Östergötlands län 3 högre allmänna läroverk, 3 samrealskolor, 5 kommunala mellanskolor och 2 kommunala flickskolor, medan samtidigt i Västerbottens län med dess betydligt större avstånd funnos 2 högre allmänna läroverk, 3 kommunala mellanskolor, en fyraårig högre folkskola och en kommunal flickskola. Skall rättvisa länen emellan i fråga om skolornas fördelning med hänsyn till landsbygdslärjungarnas studiemöjligheter uppnås, är det nödvändigt, att de vid-

sträckta och glest befolkade länen få förhållandevis flera mindre skolanläggningar än de tätt befolkade länen.

Av hela landets befolkning (bil. 6) — frånräknat Stockholm, Göteborg och Malmö med vissa förorter — bodde endast 33·1 % på orter med högre skola ledande till minst realexamen och alltså 66·9 % på orter utan sådan högre skola. Såsom av bil. 5 framgår, undervisades vid de allmänna högre skolorna på orter utom Stockholm, Göteborg och Malmö 54 472 lärjungar, av vilka 37 207 (68·3 %) voro bosatta på orter med högre skola eller i sådan orts närmaste omgivning och 17 265 (31·7 %) på den egentliga landsbygden. Situationen för orter utom Stockholm, Göteborg och Malmö kan också anges så, att av skolorternas med deras närmaste omgivningar befolkning omkring 21½ ‰ höstterminen 1941 undervisades vid allmänna högre skolor ledande fram till minst realexamens kunskapsmått, under det att av den egentliga landsbygdens befolkning endast omkring 5 ‰ vid sagda tid erhöilo undervisning vid skolor av detta slag (jfr sid. 23).

Den fortsatta *utvecklingen av det högre allmänna skolväsendet* synes böra ledas i den riktningen, att studiemöjligheterna även för landsbygdens ungdom förbättras. Den undersökning angående lärjungefördelningen höstterminen 1941, för vilken vi här redogjort, torde bestyrka, att ett starkt behov av en sådan förbättring förefinnes. Efter 1941 ha redan vissa förbättringar skett, som kommit jämväl landsbygdsungdomen till godo. Så har t. ex. nytt statligt gymnasium inrättats i Kristianstads och i Norrbottens län, vissa högre folkskolor omändrats till kommunala mellanskolor och nya 4-åriga högre folkskolor tillkommit. För närvarande uppkommer en högre skola i regel på så sätt, att en kommun anordnar en högre folkskola, som så småningom utbygges till en kommunal mellanskola, vilken i sin tur kanske efter någon tid övertages av staten och därigenom blir en samrealskola. Ifrågasättas kan, om icke på ort, där klart behov av högre skola kan påvisas, statlig sådan borde kunna anordnas redan från början. Vi återkomma till detta spörsmål i samband med inventeringen av behovet av läroanstalter inom landet.

I betänkandet rörande sambandet mellan folkskola och högre skola ha förslag diskuterats, vilka åsyfta bland annat att såvitt möjligt utbygga folkskolor på landsbygden med realskolelinjer. I fråga om den närmare utformningen av dessa förslag få vi hänvisa till nämnda betänkande.

För landsbygdens del är det emellertid också av synnerlig vikt, att de *praktiska läroanstalterna* av olika slag erhålla en rättvisare fördelning över landet än för närvarande och att även sådana praktiska läroanstalter inrättas, som direkt taga sikte på den rena landsbygdens näringsliv. Vi komma att i annat sammanhang närmare ingå på dessa frågor. Här må dock påpekas, att praktiska mellanskolor med teknisk undervisning förekomma endast i Stockholm och Göteborg samt i Östergötlands, Malmöhus och Örebro

län; 20 län sakna alltså skolor av detta slag, och ingen sådan skola finnes norr om Stockholm. Praktiska mellanskolor med handelsundervisning förekomma endast i Stockholm samt i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Örebro samt Jämtlands län; 16 län sakna alltså skolor av detta slag, och norr om Stockholm förekomma endast två sådana skolor. Praktiska mellanskolor med huslig undervisning förekomma endast i Stockholm och Göteborg samt i Malmöhus och Örebro län, 21 län äro utan. I realskolan inbyggda praktiska linjer med teknisk undervisning förekomma endast i Stockholm samt i Malmöhus län. De i realskolan (inberäknat den kommunala mellanskolan) inbyggda handelslinjerna äro något mera utbredda men förekomma dock endast i 15 län.

Högre praktiska läroanstalter utöver realskolans kunskapsmått förekomma endast på få platser. Tekniska gymnasier finnas endast i Stockholm samt i Östergötlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Örebro, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län; 16 län sakna alltså skolor av detta slag. Tekniska fackskolor finnas endast i Stockholm samt i Södermanlands, Malmöhus och Västmanlands län. Slutligen förekomma handelsgymnasier endast i Stockholm samt i Östergötlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Örebro, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län.

Kap. IV. Korrespondensundervisning.

Det äldsta korrespondensinstitutet i landet är *Hermods* i Malmö, som grundades 1898. Antalet kurser av olika slag är där mycket stort, likaså lärjungantalet. Den praktiska yrkesutbildningen omfattar numera kurser i merkantila och tekniska ämnen, i jordbruksteknik och språk. Även kurser i teckning, målning, musik och fotografi förekomma.

Hermods realskola och gymnasium utgöra institutets icke yrkesbetonade avdelning. Enligt uppgift från institutet avlades realskolexamen av en hermodselev för första gången år 1911, och år 1921 var det första gången en hermodselev avlade studentexamen. Under läsåren 1933/34—1942/43 avlades studentexamen av 490 lärjungar och realexamen av 430. Läsåret 1942/43 avlade 79 hermodselever studentexamen och 63 realexamen. I fråga om antalet lärjungar, som avlägga student- och realexamen, kan institutet alltså numera jämföras med ett större högre allmänt läroverk.

Undervisningen bygger huvudsakligen på speciellt utarbetade studiebrev och utgöres endast i ett mycket obetydligt antal fall av kommentarer till läroböcker. Kurserna äro ej uppdelade i lärokurser, motsvarande viss klass eller ring, utan i ämneskurser. För dem, som anmäla sig till real- eller studentexamen, är muntlig undervisning anordnad under viss tid före examensprovet, vanligen tre månader. Denna undervisning är ej obligatorisk, men lärjungarna tillrådas att genomgå sådan preparandkurs. Under första delen av den preparandkurs, som anordnas före studentexamen, förberedes lärjungen i huvudsak för den skriftliga prövningen, under senare delen för den muntliga prövningen. I prospekt från ifrågavarande korrespondensinstitut framhålles, att abiturienten genom att bevista preparandkursen förvärvar »vana att snabbt och säkert besvara muntligt framställda frågor och stärker således sina förutsättningar att i examen erhålla ett högt betyg i de olika ämnena». För de lärjungar, som ha fysik och kemi som tillvalsämnen på reallinjen, anordnas en laborationskurs, som pågår 14 dagar, innan den ordinarie preparandkursen tager sin början.

Angående den tid, som erfordras för att genom korrespondensundervisning förbereda sig till avläggande av real- eller studentexamen, lämnas i Hermods-institutets studiehandbok följande uppgifter: »En person med blott de förkunskaper, som folkskolan ger, kan läsa in en realskolekurs på två år och

en gymnasiekurs på två år, således en fullständig studentkurs på cirka fyra år. Därvid förutsättes, att han är intresserad av läsning och icke har särskilt svårt för något ämne samt hinner med 4 à 5 brev i veckan (en realskolekurs omfattar c:a 500 brev). Detta resultat kunna hermodseleverna nå, om de studera fyra à fem timmar om dagen, även om de samtidigt med studierna ha en plats att sköta. Nämnda studietid kan naturligtvis både under- och överskridas. Den som räknar med att studierna från folkskolan till studentexamen skola ta fem år, torde under nyss angivna förutsättningar i regel komma sanningen närmast, ty denna tid kan betraktas som den normala.»

NKI-skolan är förlagd till Stockholm och bedriver likaledes en omfattande korrespondensundervisning. Vid skolan förekomma fack- och specialkurser för industri och teknik, handel och kontor samt i teckning, målning och nyttokonst. Dessutom finnas realskole- och gymnasiekurser samt socialt medborgerliga kurser.

Enligt skolans studiehandbok bygger undervisningen i realskolan på folkskolans sjätte klass. Kurserna i realskolan äro uppdelade i fyra klasskurser i överensstämmelse med undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk. Man beräknar, att varje sådan kurs skall kunna genomgås på 6 eller 8 månader, beroende på lärjungarnas begåvning och studieenergi. Undervisningen meddelas i tryckta lärobrev. Vid realskole- och gymnasieundervisningen ha dessutom så långt möjligt de vid statsläroverken använda läroböckerna lagts till grund för undervisningen. *NKI-skolan* har i mer än 15 år meddelat undervisning per korrespondens till realexamen och sedan 1937 även till studentexamen. Någon statistik över antalet elever, som avlagt real- eller studentexamen vid skolan, har icke offentliggjorts. Enligt uppgift från skolans ledning är emellertid elevantalet i *NKI-skolans* realskole- och gymnasiekurser mycket stort. Skolan påpekar särskilt, att inemot 9 000 lärjungar vid offentliga realskolor och gymnasier för närvarande årligen anlita *NKI*-kurser som extraläsning under ferierna och som stöd under terminerna. Vidare användas real- och gymnasiekurserna vid *NKI* som underlag för den tekniska undervisning, skolan bedriver.

Hermods korrespondensinstitut och *NKI-skolan* äro de enda undervisningsanstalter, vid vilka studier för avläggande av real- eller studentexamen kunna bedrivas enbart genom korrespondensundervisning. Korrespondensundervisning bedrivs emellertid icke blott av dessa båda institut utan även av vissa andra utbildningsanstalter. En av dem är *Brevskolan*, som särskilt nämnes därför, att man vid denna skola prövat en kombination av korrespondens- och radioundervisning. På uppdrag av och i samarbete med arméstaben anordnade skolan år 1940 »Beredskapskursen om folkförsvar». Denna kurs bestod av 6 studiebrev. Muntlig undervisning gavs i radio i 9 radioföredrag, vart och ett om 30 minuter. Därjämte höllos 26 stycken 15 minuters brevlådor i radio, en i veckan, varvid behandlades frågor, som

framställt av deltagarna i kursen. Kursen medförde enligt uppgift ett gott resultat. Brevskolan har också prövat en kombination av brevundervisning och vanlig skolundervisning. Så ha t. ex. deltagarna i s. k. expeditkurser samlats för muntlig undervisning.

Till belysande av frågan om *studiekostnaderna* för de lärjungar, som genomgå vanliga korrespondenskurser fram till real- och studentexamen, lämnas här nedan vissa uppgifter angående kursavgifterna vid de största korrespondensinstituten.

I prospekt från Hermods korrespondensinstitut angående kursavgifter, gällande från den 1 oktober 1942, upptagas bl. a. följande kurskostnader:

	Om betalning erlägges kon- tant vid an- mälningen	Vid avbetalning
Fullständig realskolekurs på folkskolans grund, utan franska	700:—	770:—
D:o med franska	760:—	835:—
Fullständig studentkurs på folkskolans grund, latinlinjen	{lägst 1 150:—	lägst 1 265:—
	{högst 1 275:—	högst 1 405:—
D:o reallinjen.....	{lägst 1 195:—	lägst 1 315:—
	{högst 1 265:—	högst 1 390:—
Gymnasiekurs på realexamens grund, latinlinjen.....	{lägst 680:—	lägst 745:—
	{högst 875:—	högst 960:—
D:o reallinjen.....	{lägst 735:—	lägst 805:—
	{högst 845:—	högst 930:—

För dessa avgifter erhåller lärjunge till respektive kurs hörande undervisningsbrev jämte viss övrig undervisningsmateriel, varjämte institutet förbinder sig att granska och rätta alla av lärjungen insända svar, lösningar och övriga arbeten, som höra till kursen. Kostnaderna för lexikon och skrivmateriel samt för porto å egna postförsändelser betalas utanför kursavgiften. Dock utlånas i mån av tillgång lexikon till alla kursdeltagare, som ej själva skaffat sig sådana. Lärjunge, som genomgår den frivilliga preparandkursen, erlägger särskild avgift för denna — 125 kronor för realexamen och 180 kronor för studentexamen. För i preparandkursen deltagande lärjunge tillkommer dessutom kostnad för resa från hemorten till Malmö och åter samt inackorderingskostnad i Malmö under 3 à 3½ månader.

I NKI-skolans studieplan, tryckt 1943, lämnas bl. a. följande uppgifter om kurskostnader:

	Om betalning erlägges kontant vid anmälningen	Vid avbetal- ning
Fullständig realskolekurs på folkskolans grund utan franska	640:—	704:—
» » » » » med »	660:—	726:—
Fullständig studentkurs på folkskolans grund, latin- eller reallinjen	1 050:—	1 155:—
Studentkurs på realexamens grund, latinlinjen.....	{lägst 455:—	lägst 500: 50
	{högst 605:—	högst 665: 50
D:o reallinjen.....	{lägst 515:—	lägst 566: 50
	{högst 620:—	högst 682:—

För dessa kursavgifter tillhandahåller NKI-skolan lärobrev samt viss annan materiel — bl. a. en del läroböcker — samt åtager sig granskning och rättning av insända uppgifter, svar och lösningar. I kursavgifterna inberäknas ej kostnaden för lexikon, skrivmateriel och porto å lärjunges egna postförsändelser.

Under de senaste åren ha landets bägge större korrespondensinstitut inrättat skolor med *kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning*.

Efter framställning från provinsialläkaren Nils Håkansson i Robertsfors startade *Hermodsinstitutet* i september 1941 ett nytt slag av realskola i Robertsfors' municipalsamhälle i Västerbottens län. Undervisningen vid denna skola ombesörjes genom korrespondens men under personligt överinseende av en av institutet tillsatt studieledare. En liknande skola inrättades ungefär samtidigt i Lövånger, likaledes i Västerbottens län. Enligt uppgift från institutet voro under vårterminen 1943 utom ovannämnda två skolor 23 liknande skolor i verksamhet. Sammanlagda lärjungantalet ifrågavarande termin var 431. Höstterminen 1943 hade antalet skolor av denna typ stigit till 43 med 792 elever, och i början av år 1944 tillkommo ytterligare 3 skolor. Vid början av vårterminen 1944 voro således 46 så kallade Robertsfors-skolor i verksamhet, och sammanlagda elevantalet var 829. Dessa skolor fördelade sig på de olika länen på följande sätt:

Kronobergs län	2	Kopparbergs län	1
Gotlands	»	4	Västernorrlands	»	1
Göteborgs och Bohus	»	4	Jämtlands	»	5
Älvsborgs	»	3	Västerbottens	»	17
Värmlands	»	3	Norrbottnens	»	6
					Summa 46

I en skola av detta slag samlas lärjungarna under en studieledares uppsikt varje helgfri dag i en gemensam lokal. Den dagliga arbetstiden i skolan omfattar i regel sex lektionstimmar, och därmed skall i princip studiearbetet för dagen vara avslutat. Erfarenheten har emellertid visat, att lärjungarna i ganska stor utsträckning läsa även på sin fritid. Läsåret är såsom vid en vanlig skola uppdelat i en hösttermin och en vårtermin. Höstterminen beräknas pågå under tiden från omkring den 1 september till omkring den 20 december och vårterminen under tiden från omkring den 10 januari till omkring den 10 juni. Man räknar med att lärjungarna även under ferierna i någon utsträckning skola sysselsätta sig med studierna. Lärjungarna arbeta enligt fastställt studieschema var för sig med sina undervisningsbrev (samma brev som förekomma vid den vanliga korrespondensundervisningen). På studieschemat äro undervisningsbrev i de olika ämnena fördelade på veckor, varjämte de dagar äro angivna, då lär-

jungarnas arbeten skola sändas till institutet för granskning. Studieledaren är den sammanhållande kraften, som organiserar arbetet och ser till, att det hela fortgår så effektivt och ändamålsenligt som möjligt. Där så behövs, ingriper studieledaren med förklaringar, råd och anvisningar samt hjälper lärjungarna med speciella svårigheter antingen individuellt eller gruppvis. Vid arbetet med de främmande språken är ledarens hjälp av särskild vikt. Provskrivningar och provräkningar anordnas i skolan under studieledarens kontroll. Denne står i ständig kontakt med Hermodsinstitutet — som utsett särskild studierektor för dessa skolor — och erhåller därifrån direktiv för sitt arbete. Studieledaren anställs och avlönas av institutet. Akademiskt utbildade studieledare har institutet icke ansett sig behöva anställa, men enligt uppgift därifrån fästes stort avseende vid vederbörandes betyg i studentexamen — ingen studieledare anställs, som icke avlagt studentexamen — varjämte man i första hand ser till att endast vederhäftiga, pålitliga och för ungdom intresserade personer anlitas för denna uppgift. I så stor utsträckning som möjligt söker man välja studieledare, som avlagt studentexamen såsom hermodselever, då dessa bättre än andra anses förstå, vilka svårigheter lärjungen har att övervinna. Studieledarna erhålla en tids specialutbildning vid institutet, innan de tillträda sin tjänst.

Institutet har för skolor, anordnade enligt Robertsforsssystemet, planerat lärjungarnas arbete så, att de i gynnsamma fall kunna vara färdiga att undergå prov för realexamen efter $2\frac{1}{2}$ år. Det beräknas då, att de under fyra terminer skola hinna läsa in hela korrespondenskursen under studieledarens överinseende. Den femte terminen bevisar lärjungen en vid institutet i Malmö anordnad muntlig preparandkurs, som huvudsakligen avser repetition och där undervisning meddelas av ämneslärare. Visar det sig, att vederbörande behöver längre tid för sina studier än $2\frac{1}{2}$ år, medgiver institutet, att studierna utsträckas upp till 4 år. Normalt räknar man med att lärjungarna skola övergå till realskola av Robertsforstyp från folkskolans sjätte klass. Avsikten är, att endast sådana, som ha håg och fallenhet för studier, skola intagas. Uttagningen skall ske i samråd med folkskolans lärare. Hermodsinstitutets ledning framhåller särskilt, att en av Robertsforssystemets grundidéer är, att det skall bli möjligt att på detta sätt tillvarata de verkliga studiebegåvningarna i sådana trakter, där möjligheterna till högre utbildning eljest äro ogynnsamma. Institutet framhåller emellertid också, att en lärjunge vid en skola av detta slag ingalunda behöver tillhöra den renodlat intellektuella typen. Huvudsaken är, att han har normal begåvning, är flitig och har verkligt intresse för sina studier.

Från Hermodsinstitutets ledning betonas, att antalet lärjungar i en avdelning av Robertsforsskoletyp lämpligen kan uppgå till 20. Flera än 22 böra under inga omständigheter förekomma. Ökas antalet över detta, måste två studieledare anställas. För en lärjunge i avdelning med 20 elever uppgives hela kostnaden fram till realexamen uppgå till 2 000 kronor (år 1943)

inklusive all undervisningsmateriel, om examen avlägges efter 2½ års studier. Detta belopp inbetalas i regel med 400 kronor i terminen. Skulle vederbörande behöva längre tid för sina studier än 2½ år, får han betala 95 kronor för varje överskjutande termin. Om antalet lärjungar i en avdelning understiger 20, höjes terminsavgiften. I avdelningar med 15 lärjungar beräknas exempelvis terminsavgiften till 430 kronor och i avdelningar med 12 till 460 kronor. Där kommunen ställer fri lokal till skolans förfogande, reduceras terminsavgiften något. Reduceringen beräknas bli 15 kronor per lärjunge i avdelning om 20 lärjungar. I terminsavgifterna innefattas utgifterna för studieledare, skollokal i de fall, där reducereing ej skett, undervisningsbrev, läroböcker, porton, skrivpapper o. s. v., kostnaden för preparandkursen samt vederbörlig examensavgift. Även resan till och från preparandkursen i Malmö och avgift för inackordering därstädes äro inberäknade.

På de flesta orter, där skolor av Robertsforstyp inrättats, har en s. k. intresseförening bildats. Enligt av provinsialläkaren Håkansson i Robertsfors uppgjort stadgeförslag skall den därstädes bildade intresseföreningen bl. a. arbeta för att kommunala eller andra bidrag erhållas till ekonomiskt svaga lärjungars kursavgifter och att skolan även på andra lämpliga sätt blir föremål för de kommunala myndigheternas och inom kommunen befintliga industriers och andra företags ekonomiska stöd. I intresseföreningens styrelse, som lämpligen kan bestå av 5—7 personer, böra inväljas representanter för ortens skolstyrelse och kommunalmyndigheterna i övrigt samt för folkskolans lärarkår och lärjungarnas målsmän. Genom styrelsens ordförande skall föreningen lämna allmänheten alla behöfliga upplysningar om inträdesfordringar, kursavgifter, skolans organisation o. s. v. Intresseföreningen skall verka som skolans förespråkare, stöd och beskyddare och ombesörja sådana skolans angelägenheter, som det icke åligger studieledaren eller institutet att handhava. Den skall utgöra en föreningslänk mellan institutet och ortsbefolkningen. Styrelsens ordförande skall på allt sätt bispringa studieledaren i dennes arbete.

Under läsåret 1941/42 var terminsavgiften vid skolan i Robertsfors 330 kronor. Enligt uppgift erhöilo under detta läsår samtliga lärjungar kommunalt bidrag med 20 kronor till var och en och åtnjöto fyra lärjungar dessutom kommunalt stipendium med 50 kronor var. I några fall medgav Hermods nedsättning i terminsavgifterna. Antalet deltagare i denna första real-skolekurs var 33. Vid slutet av vårterminen voro två studieledare anställda. Av de 33 lärjungarna voro 25 bosatta i själva Robertsfors. Av de övriga hade 5 omkring 5 km:s väg till skolan (4 av dessa cyklade, 1 var inackorderad hos släkt), 2 hade omkring 10 km:s väg (cykel och omnibus användes), och en hade sitt hem 40 km från Robertsfors (inackorderad).

I en katalog över Hermods realskolor enligt Robertsforsmetoden höstterminen 1943 har uppgjorts en fördelning av eleverna efter målsmännens yrken. Hur denna fördelning gestaltar sig framgår av följande förteckning:

Målsmans yrke	Antal elever
Arbetare.....	159
Författare.....	1
Företagare m. fl.....	102
Förmän m. fl.....	60
Hantverkare.....	80
Jordbrukare m. fl.....	270
Tjänstemän m. fl.....	112
Uppgift saknas.....	8
Summa	792

Från Robertsforsskolorna anmäldes vårterminen 1943 fyra elever och höstterminen 1943 sex elever till avläggande av realexamen. Samtliga dessa tio elever blevo godkända.

Även *NKI-skolan* startade under läsåret 1941/42 realskolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning. De tre då startade skolorna voro förlagda till Charlottenberg och Adolfsfors i Värmland samt till Ockelbo i Gästrikland. Enligt uppgift från *NKI-skolan* voro höstterminen 1942 utom de nu nämnda 23 liknande skolor i verksamhet på landsbygden. Under vårterminen 1943 inrättades ytterligare två *NKI-realskolor*, och under höstterminen 1943 tillkommo 22 nya sådana skolor. Vid början av vårterminen 1944 voro på landsbygden 51 skolor av denna typ i verksamhet. Sammanlagda elevantalet uppgick då till 849. Tre av dessa 51 skolor skilja sig i så måtto från de övriga, att studieledare för dem icke anställts av *NKI-skolan*. I stället fungera såsom studieledare personer, som frivilligt åtagit sig denna syssla. De 51 *NKI-realskolorna* fördela sig på de olika länen på följande sätt:

Uppsala	län	1	Värmlands	län	6
Östergötlands	»	1	Västmanlands	»	2
Jönköpings	»	2	Kopparbergs	»	3
Kronobergs	»	5	Gävleborgs	»	5
Blekinge	»	1	Västernorrlands	»	8
Hallands	»	1	Jämtlands	»	10
Älvsborgs	»	2	Norrbottens	»	2
Skaraborgs	»	2				
						Summa	51

Till grund för arbetet vid dessa skolor ha lagts *NKI-skolans* vanliga korrespondenskurser för realexamen. Efter fastställt studieschema samt under fortlöpande kontroll av läraren på platsen arbeta sig lärjungarna i hemmet fram genom dessa lärokurser brev efter brev på för korrespondensundervisningen vanligt sätt. Den muntliga undervisningen vid *NKI-realskolorna* omfattar numera i allmänhet 12 lektionstimmar i veckan. Dessa fördelas på tre veckodagar. Enligt uppgift ha de vid dessa skolor anställda lärarna i regel

akademisk examen. Denna examen omfattar givetvis icke alltid alla de ämnen, vari de undervisa. I ett par fall omhänderhaves undervisningen av från högre lärarinneseminariet utexaminerade lärarinnor. På tre ställen ha folkskollärare med viss kompetens för språkundervisning anställts, och vid fem skolor ledes undervisningen av prästmän.

Den muntliga undervisningen meddelas främst i främmande språk och matematik, men även i övriga ämnen förekommer sådan undervisning, företrädesvis då lagd som förhör och sammanfattande översikter. När lärjungarna samlas, ha de dessutom möjlighet att rådfråga läraren angående det pågående hemarbetet i olika ämnen. De ofta återkommande provskrivningarna och tentamina ske i skollokalen.

Liksom vid läroverken läser man klass för klass. När lärjungen hunnit igenom kursen för en klass med godkända prov, underkastas han individuellt förhör på hela lärokursen och flyttas därefter upp i nästa klass. På detta sätt beräknas en klasskurs normalt kunna genomgå på 6 à 8 månader. Lärjungarna kunna sedan fortsätta med nästa klasskurs direkt eller efter ett kortare uppehåll. Det är enligt planen meningen, att realexamen av »flitiga och begåvade» lärjungar skall kunna avläggas efter 2½ år. De som behöva arbeta i långsammare takt kunna obehindrat göra detta, ehuru de då givetvis måste avlägga examen senare. NKI-skolan räknar med att i dessa realskolor ej endast sådana lärjungar skola delta, som komma direkt från folkskolan, utan också äldre personer, som efter avslutad folkskola icke fått tillfälle att fortsätta sina studier. Genom att den muntliga undervisningen koncentreras till tre dagar i veckan möjliggöres, att sådana äldre lärjungar samtidigt skola kunna åtminstone tidvis delta i förvärvsarbete. Man räknar också med att denna koncentration av lästiden skall underlätta deltagandet för elever med lång skolväg.

I Adolfsfors deltego under första skolarbetet 16 lärjungar i åldrarna 13—20 år och i Ockelbo 13 i åldrarna 14—18 år. I Adolfsfors bodde vissa lärjungar 13—15 km från skolan. I Ockelbo bodde samtliga inom 8 km:s avstånd från skolan. Avstånden till skollokalen äro i många fall ännu längre. Vid realskolan i Liden i Medelpad, som räknar 18 elever, ha således icke mindre än sex elever minst 22 km:s väg från hemmet till skolan och ytterligare 4 minst 10 km:s skolväg. I realskolan i Nyadal i Ångermanland, som räknar 26 elever, ha tre elever mer än 20 och ytterligare elva mer än 8 km från hemmet till skolan.

Deltagarantalet vid här ifrågavarande NKI-realskolor varierar mellan 9 och 26. Ledningen för NKI-skolan framhåller, att om undervisningen skall ge gott resultat, antalet icke nämnvärt bör överstiga 25.

Avgiften för en NKI-realskolekurs uppgives vid de här ifrågavarande skolorna vara 1 200 kr. (1943). Häri ingå korrespondensundervisning, muntlig undervisning, alla läroböcker samt alla lexikon (vilka bli elevernas egendom), skrivmateriel, examensavgiften för realexamen samt samtliga portokostnader.

Några lokalkostnader äro ej inräknade i avgiften, då de lokala skolstyrelserna avgiftsfritt upplåtit folkskolans lokaler. De lärjungar, som icke hinna med kursen på 2½ år, få mot en tilläggsavgift av 10—15 kronor per månad, beroende på antalet elever, fortsätta att följa den muntliga undervisningen. Så gott som vid varje skola finnes enligt uppgift en eller flera lärjungar med stipendium från NKI-skolan. Skolans styrelse har 1943 lämnat ett stipendieanslag på 10 000 kronor, avsett att under de fem närmaste åren fördelas bland mindre bemedlade studiebegåvade elever vid NKI-realskolorna. På vissa platser med sådan realskola har kommunen, något större företag eller enskilda personer på ett eller annat sätt bidragit till studieomkostnaderna för enskilda lärjungar.

På de orter, där NKI-realskolor av denna typ kommit till stånd, har i regel bildats en föräldraförening. Denna har bl. a. att upptaga avgifterna och inbetala dessa till NKI-skolan. Föreningen ansöker även om bidrag från olika institutioner och äger tillsätta inspektor samt deltaga vid lärarvalet.

Av NKI-skolans ledning ha lämnats nedanstående uppgifter angående elevernas i NKI-realskolorna fördelning efter målsmannens yrken vid början av vårterminen 1944:

Målsmans yrke	Antal elever
Lantbrukare.....	337
Arbetare	111
Tjänstemän och lärare	78
Vaktmästare och liknande befattningshavare	66
Företagare, affärsmän m. fl.	127
Hantverkare, reparatörer	91
Uppgift saknas	39
Summa	849

I prövningarna för realexamen hösten 1943 deltog sammanlagt fem elever från NKI-realskolorna i Adolfsfors och Charlottenberg. Fyra av dessa hade enligt uppgift icke åtnjutit någon realskolundervisning tidigare, och den femte hade för flera år sedan genomgått första klassen i ett läroverk. Samtliga blevo godkända.

För inhämtande av såväl realskole- som gymnasiekurserna har en kombinerad brev- och muntlig undervisning redan länge — sedan 1929 — prövats vid »Hälsingborgs samläroverk med kombinationsmetod». Denna skola har kommit till i syfte att bereda ungdom, som har studiehåg men som på grund av bostadsortens belägenhet, av ekonomiska skäl eller på grund av arbetsanställning icke kan begagna sig av statsläroverken, möjlighet att er-hålla teoretisk undervisning samt att avlägga real- eller studentexamen med tidsvinst. Skolan omfattar 4-årig realskola med folkskolan som grundval

samt 3-årigt gymnasium med realskolan som grundval. Periodläsning tillämpas. Lärjunge kan tillhöra olika klasser (ringar) i olika ämnen.

För varje klass (ring) erfordras i regel deltagande i en muntlig undervisningskurs på omkring 7 veckor, varunder svårare delar av klassens (ringens) lärokurser genomgås. Fem muntliga kurser (två vardera terminen, en på sommaren) anordnas varje år, varför lärjunge har möjlighet att välja lämplig tid för deltagande i sådan kurs. Utan avgiftshöjning får lärjunge för varje klass (ring) delta i 2—3 muntliga kurser, men vanligtvis delta de endast i en kurs per klass. Vid de muntliga kurserna genomgås vad som är svårt att lära på egen hand. Dit höra enligt skolans prospekt bl. a. det väsentliga av uttalet samt talövningar i främmande språk, experiment och laborationer i naturvetenskapliga ämnen samt sådana enstaka kapitel av olika ämnen, som äro svåra att fatta och att enbart medelst böcker och dylikt utreda. Därefter genomgår man t. ex. grammatikens grunder, begagnandet av logaritmtabell, grundbegreppen i analytisk geometri o. s. v. Dessutom lämnas vid dessa kurser översikter över ett så stort område av respektive ämne som möjligt.

För hemarbetet (brevundervisning) får en lärjunge vid Hälsingborgs samläroverk enligt individuellt schema arbetsuppgifter för varje vecka. Dessa skola utföras med hjälp av läroböcker och för ändamålet utarbetade arbetsanvisningar. Lämpliga delar av lärjungens hemarbete utföras skriftligt och insändas vid veckans slut till skolan för granskning. Eventuellt behövliga anvisningar lämnas ytterligare från skolan efter granskningen. Hemarbetet innebär repetition, övning på i stort sett redan förstådda ting samt en utökning av detaljer. Skolans arbetsanvisningar till hemstudierna äro korta och likna ej vanliga korrespondensbrev.

Enligt uppgift ha 110 elever från läroverket under tiden 1932 t. o. m. december 1940 avlagt studentexamen. Under samma tid ha 68 elever avlagt realexamen. Läsåret 1942/43 avlades studentexamen av 28 av skolans egna lärjungar.

I olika framställningar har påpekats, att effektiva åtgärder från statsmakternas sida borde vidtagas i syfte att *förbilliga korrespondensundervisningen*. Särskilt har man därvid understrukit behövligheten av åtgärder för att öka landsbygdsungdomens studiemöjligheter. Man har framhållit, att ett förbilligande av korrespondensundervisningen skulle vara ett betydelsefullt steg i syfte att utjämna den klyfta, som på undervisningens område fortfarande finnes mellan stad och landsbygd, samt ansett, att skapandet av ett bättre förhållande härvidlag borde vara tillräckligt för att motivera ett statligt ingripande.

I en vid 1939 års riksdag väckt motion (I:148 av B. Ohlin) angående främjandet av undervisningen genom korrespondens anföres bl. a., att det vore en mera blygsam åtgärd, som utan långa förberedelser skulle kunna

förverkligas, om staten varje år utdelade ett antal penningpremier eller stipendier åt mindre bemedlade, som vid undervisning genom korrespondens uppnått framstående resultat. I en annan vid samma års riksdag väckt motion (II: 132 av A. Wallentheim) framhålles, att samhället med det allra snaraste bör rikta sin uppmärksamhet på korrespondensundervisningen. De stora folkgrupperna — framför allt på landsbygden — skulle, om korrespondensundervisningen vore billigare, lättare nå de kulturella värdena. På grund av de särskilda svårigheter, som språkundervisning genom korrespondens erbjuder, borde enligt motionären sådana radiokurser anordnas, som vore anpassade efter korrespondenskurserna. Motionären ifrågasätter statligt understöd åt privata korrespondensinstitut eller inrättandet av statliga institut för denna undervisning.

Enligt statsutskottets utlåtande i anledning av de vid 1939 års riksdag väckta motionerna angående främjandet av undervisningen genom korrespondens fyller denna undervisningsform ett viktigt behov vid sidan av och såsom ett komplement till den egentliga skolundervisningen. Statsutskottet framhåller, att korrespondensundervisningen särskilt synes lämpad att erbjuda lättillgängliga utbildningsvägar för landsbygdens ungdom samt i allmänhet för mindre bemedlade och obemedlade. För att korrespondensundervisningen skall kunna fylla sin betydelsefulla uppgift, är det av vikt, att densamma icke för med sig så stora ekonomiska uppoffringar, att den på grund härav blir svåråtkomlig. Ett förbilligande — i varje fall för mindre bemedlade — av ifrågavarande undervisningsform synes därför vara ett önskemål, som är värt omprövning. Bland annat torde den i motionen I: 148 påpekade utvägen att under vissa förutsättningar anvisa medel till penningpremier eller stipendier böra närmare prövas, varvid de erfarenheter, som gjorts vid utdelande av stipendier av arvfondsmedel, torde kunna giva en viss ledning. Utskottet förordar alltså, i anledning av vad i förevarande motioner anförts och yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning i nu angivna hänseende. Angående i motionen II: 132 ifrågasatt utredning om ett effektivare utnyttjande av radion anför statsutskottet: Goda resultat ha visserligen uppnåtts genom den s. k. skolradion; utskottet ställer sig emellertid tvivlande till möjligheten att för närvarande utnyttja radion för undervisningsuppgifter i den betydligt ökade omfattning, som av motionären ifrågasatts. Utskottet är sålunda icke berett att för närvarande förorda nu ifrågavarande i motion II: 132 föreslagna utredning, varför utskottet avstyrker motionen i denna del.

Riksdagen beslöt i enlighet med statsutskottets hemställan och anhöll i skrivelse den 13 juni 1939, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning, huruvida och under vilka former ett främjande av undervisning genom korrespondens skulle kunna ske.

Frågan om främjandet av korrespondensundervisningen har varit föremål för behandling även vid 1943 års riksdag. I två likalydande motioner

(I: 79 av I. Persson m. fl. och II: 97 av Hj. R. Nilson i Spånstad m. fl.) anföres härom bl. a. följande: Kostnaderna för landsbygdsungdomens läroverksstudier bli mycket höga och i de flesta fall oöverkomliga för föräldrar och målsmän. Det borde därför undersökas, om studierna kunde göras ekonomiskt mindre betungande för landsbygdsungdomen, exempelvis genom att låta eleverna stanna kvar i hemmet under studietiden. Under de senaste decennierna har som bekant korrespondensundervisningen i vårt land gjort betydande framsteg. Denna undervisning medför många fördelar: dels bli kostnaderna mindre, dels kunna föräldrarna behålla barnen i hemmen, vilket ur uppfostringssynpunkt är synnerligen värdefullt, då det gäller barn i övergångsåren, och dels fostrar denna undervisningsform eleverna till sköt-samhet och arbetsamhet.

Korrespondensundervisningen öppnar enligt motionärerna en välkommen möjlighet för studiebegåvade ungdomar på landsbygden att avlägga real- eller studentexamen. Dess värde har genom erfarenheten verifierats, den utgör intet surrogat för muntlig undervisning utan är i vissa avseenden denna överlägsen, framför allt när det gäller att fostra eleverna till karaktärsfasta, dugliga och arbetsamma medborgare.

I motionerna framhålls också, att det skulle vara värdefullt, icke minst för eleverna själva, om korrespondensinstitutet erhöle rätt att själva anställa examina. Att avlägga examen som privatist, vilket hittills alla korrespondenselever måst göra, innebär ju vissa svårigheter på grund därav, att eleverna komma att examineras av lärare, som icke haft tillfälle att bilda sig någon uppfattning om deras kunskapsmått eller deras sätt att muntligt redogöra för framställda frågor. Beroende på elevernas personliga läggning kunna de lyckas mer eller mindre väl i en muntlig examen, alldeles oberoende av deras kunskaper eller intelligens. Examina vid korrespondensinstitutet borde tillgå på det sättet, att institutet utser examinatorer och skolöverstyrelsen eller Kungl. Maj:t censorer.

Kostnaderna för att avlägga exempelvis realexamen skulle givetvis för landsbygdsungdom bli mycket mindre genom korrespondensundervisning än genom studier vid statliga eller kommunala läroverk. En ytterligare utveckling av korrespondensundervisningen skulle därför enligt motionärerna i hög grad bidra till att lösa frågan om att bereda landsbygdens studiebegåvade ungdom tillfälle till högre studier.

Även om korrespondensundervisningen blir billigare än andra undervisningsmetoder, innebär den dock för obemedlade elever rätt dryga kostnader. Enligt motionärernas mening skulle det vara motiverat, om staten här ville träda emellan genom att bevilja stipendier åt sådana elever, vilkas lämplighet för studier vitsordats.

Dylika understöd böra enligt motionärerna icke tilldelas vederbörande korrespondensinstitut utan de elever, som vilja begagna sig av deras under-

visning. Formerna för stipendietilldelningen torde kunna ordnas på samma sätt, som nu sker beträffande arvsfondens stipendier.

Stipendiernas storlek skulle enligt motionärernas åsikt kunna maximeras till 2 000 kronor för obemedlade elever. För mindre bemedlade torde deras storlek kunna minskas.

Innan skolutredningen hinner slutföra sitt arbete och resultatet av det samma kan underställas riksdagens prövning, torde en relativt lång tid komma att förflyta. Då de här framförda spörsmålen äro av synnerlig vikt för landsbygden och helst böra lösas snarast möjligt, böra de lämpligen bli föremål för en skyndsam utredning. Denna torde mycket väl kunna verkställas av skolutredningen, om så anses lämpligt, men måste då brytas ut ur dess arbete i övrigt eller också utföras på annat sätt.

Motionerna utmynnade i denna del i en hemställan, att riksdagen måtte anslå 100 000 kronor till stipendier för korrespondensstudier åt obemedlade eller mindre bemedlade studiebegåvade ungdomar samt att vid utdelningen av stipendierna de i motionerna anförda synpunkterna måtte beaktas.

I sitt utlåtande över dessa motioner erinrade statsutskottet därom, att frågan om statligt stöd åt korrespondensundervisningen tidigare varit föremål för riksdagens uppmärksamhet och att 1939 års lagtima riksdag hos Kungl. Maj:t anhållit om utredning, huruvida och under vilka former ett främjande av denna undervisning skulle kunna ske. Enär detta spörsmål, enligt vad utskottet erfarit, hänskjutits till 1940 års skolutredning för övervägande och således föll inom ramen för de arbetsuppgifter, som åvila skolutredningen, ansåg sig utskottet icke kunna i sakens dåvarande läge tillstyrka förslaget om anvisande av medel för stipendier åt elever, som genomgå korrespondenskurser. Vad utskottet sålunda föreslagit vann riksdagens bifall.

En icke ringa del av det inom vårt land föreliggande utbildningsbehovet tillgodoses utan tvivel genom korrespondensstudier. Icke minst för landsbygdens ungdom har denna undervisningsform varit till gagn. Tack vare möjligheten att studera genom korrespondens ha många studiebegåvade med hem på landsbygden, vilka eljest — på grund av att högre skola saknats i hemorten — ej skulle fått möjlighet därtill, kunnat antingen avlägga realrespektive studentexamen eller utan avläggande av viss examen förkovra sig i olika allmänbildande eller mera fackbetonade ämnen. Korrespondensundervisningen kan alltså i någon mån sägas ha åstadkommit en utjämning av utbildningsmöjligheterna mellan ungdomen på landsbygden och ungdomen i städerna genom att erbjuda en väg fram till real- och studentexamen oberoende av de offentliga eller enskilda högre skolorna. Vår tids ungdom är också i detta avseende gynnsammare ställd än gångna tiders.

Även om en bättre fördelning av utbildningsmöjligheterna skulle kunna åstadkommas och dessutom helt nya högre skolor skulle komma till stånd,

är det på grund av bebyggelseförhållandena i vårt land oundvikligt, att en mycket stor del av befolkningen alltid kommer att bo så avlägset från högre skolor, att det fortfarande för många blir förenat med avsevärda kostnader att bevista sådana skolor. Det kommer dessutom liksom hittills alltid att finnas många, vilka av olika skäl icke kunna eller önska genomgå den i hemorten befintliga högre skolan. Situationen kan vara den, att vederbörande efter redan erhållen arbetsanställning vill skaffa sig fortsatt utbildning eller av ekonomiska eller andra skäl önskar på kortare tid, än som är möjligt vid vanlig skolgång, nå fram till ett bestämt studieresultat. I dylika fall kommer korrespondensundervisningen alltid att bibehålla sin betydelse.

Korrespondensundervisningen ställer emellertid stora krav på lärjungarna. Icke blott fallenhet för studier och intresse för uppgiften utan framför allt flit, självdisciplin och seg uthållighet äro nämligen nödvändiga förutsättningar för att man på denna väg skall kunna nå fram till real- eller studentexamen. Då det här är fråga om individuell undervisning, vinnes den fördelen, att var och en kan arbeta i den takt, som för honom av olika orsaker är den lämpligaste. De olägenheter, som äro förknippade med att det till en viss årskurs hörande läroinnehållet måste samtidigt genomgåas med alla lärjungarna i en klassavdelning, och det därmed sammanhängande kvarsittningssystemet bortfalla vid studier enligt korrespondensmetoden. Lärjungen får arbeta självständigare, mera på egen hand, än vid de vanliga skolstudierna, och det är tydligt, att hans självtillit och initiativförmåga liksom hans energi och uthållighet måste utvecklas vid arbetet med lösningen av de uppgifter, som i undervisningsbrevet föreläggas honom. Denna vana att arbeta självständigt bör utgöra en värdefull tillgång i fortsättningen, vare sig det gäller vidare utbildning eller praktiskt arbete.

Men även om korrespondensundervisningen sålunda erbjuder många fördelar, kan den dock icke i värde jämföras med en god, vanlig skolundervisning. Den skriftliga undervisningen saknar den omedelbara undervisningens möjlighet av anpassning efter individuella svårigheter eller tillfälliga omständigheter. I första hand bör framhållas, att en lärjunge, som studerar genom korrespondens, icke blir delaktig av den muntliga undervisningens väckande och stimulerande inverkan liksom överhuvud icke av den fostrande påverkan, som utövas av såväl lärare som kamrater under det dagliga arbetet i en vanlig skola och som både för den personliga utvecklingen och ur social synpunkt är av stort värde. Vidare förekommer ingen nämnvärd undervisning i de s. k. övningsämnen, åt vilka i de vanliga real-skolorna omkring en fjärdedel av undervisningstiden är ägnad. En sådan lärjunge blir alltså helt eller nästan helt utan undervisning i de viktiga ämnena teckning, sång och musik, gymnastik med lek och idrott, slöjd eller handarbete samt hushållsgöromål. Att detta är en allvarlig brist i korrespondensskolornas undervisningsprogram ha vi redan tidigare framhållit (Statens offentliga utredningar 1944: 21). Därigenom kommer den realexa-

men, som avlägges av dessa skolors elever, i själva verket icke att bli fullt likvärdig med den av de vanliga realskolornas lärjungar avlagda examen. Vid all den undervisning, som kräver laborationer eller åskådningsmateriel för att rätt uppfattas, är den, som studerar enligt korrespondensmetoden, också missgynnad i jämförelse med lärjungarna vid en vanlig läroanstalt, och kunskaperna, som i stor utsträckning böra förvärfvas genom självsyn och egna experiment, om de skola bli verkligt fruktbringande, bli lätt alltför exklusivt teoretiska och bokmässiga.

Undervisningen i främmande språk erbjuder sannolikt de största svårigheterna vid sådan korrespondensundervisning, där arbetet helt sker på egen hand. Eleverna få inga talövningar i egentlig mening, alltså ingen övning i att uttrycka sig på det främmande språket, annat än eventuellt genom referat för sig själva av innehållet i det lästa. Att inlära ett riktigt uttal måste bereda särskilt stora svårigheter. Speciellt på detta område är det säkerligen ytterst svårt att med undervisning genom korrespondens uppnå samma resultat som vid vanlig undervisning. Bedrivandet av studier genom korrespondens måste därför anses vara en nödfallsutväg, som tillgripes, då det av ekonomiska eller andra skäl icke låter sig göra att bereda lärjungarna undervisning i en vanlig skola. Genom de metoder, som numera användas vid korrespondensskolornas språkundervisning, ha dock många lärjungar uppnått tillfredsställande och understundom även goda resultat. Ofta ha de väl fått enskild handledning i fråga om uttalet. Anordnade preparandkurser ha varit till stor hjälp. Icke minst har grammofo-nens användning i språkundervisningens tjänst varit till stort gagn. Säkerligen vore det av vikt, om grammofo-nen i ännu större utsträckning än hittills skett komme till användning vid språkstudier genom korrespondens. Av betydelse för språkundervisningen är också, att lärjungarna ha tillgång till radio och därigenom kunna dels lyssna till utländska program och dels deltaga i de språkkurser, som förekomma i svensk radio.

De försök, som gjorts med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning, finna vi vara av intresse. Många av de nackdelar, som uppstå vid vanlig korrespondensundervisning, kunna minskas genom en välorganiserad kompletterande muntlig undervisning eller handledning. Som allmän regel kan säkerligen fastslås, att *bland olika former av korrespondensstudier den är att föredraga, som kombineras med personlig handledning och undervisning*. Särskilt blir detta fallet, om man tillser, att väl kvalificerade ledare anställas och att endast sådana lärjungar mottagas för undervisning, som redan i folkskolan ådagalagt lämplighet för fortsatt studiearbete. Att göra ett mera ingående uttalande om denna undervisningsmetod torde emellertid ännu icke vara möjligt. De skolor, vari studier bedrivs enligt densamma, äro alla mycket nya, de ha än så länge endast ringa erfarenhet att bygga på, och de ha ännu icke hunnit att i någon större omfattning föra fram sina elever till realexamen. Innan så skett, torde det vara uteslutet, att man

skulle kunna bilda sig något bestämt omdöme om studieformens lämplighet och effektivitet.

I detta sammanhang kan också påpekas, att inrättandet av realskolor av denna nya typ förutsätter, att ett jämförelsevis stort antal lärjungar anmäler sig för erhållande av undervisning. I första hand inrättas dessa skolor i större kyrkbyar och industriorter, som sakna realskola eller därmed jämförlig läroanstalt. Åtskilliga på den verkliga landsbygden bosatta lärjungar, som studera medelst användande av korrespondensmetoden, kunna därför icke bliva hjälpta på detta sätt. Dessutom är att märka den stora grupp av lärjungar, som på grund av arbetsanställning icke kan mera regelbundet bevista skola av något slag och följaktligen icke heller realskola med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning.

Åtskilliga lärjungar, som bedrivit studier för real- eller studentexamen enligt korrespondensmetoden, ha erhållit understöd ur allmänna arvsfonden. Enligt vad vi erfarit, ha dessa lärjungar i flertalet fall uppnått sitt studiemål inom rimlig tid. I vidare mån, än nu nämnts, ha vi icke några uppgifter tillgängliga angående den tid, som i verkligheten behöves för att genom korrespondensundervisning ernå det kunskapsmått, som erfordras för avläggande av real- eller studentexamen. Man torde emellertid kunna utgå ifrån att de av korrespondensskolorna beräknade tiderna härför endast i bästa fall äro tillräckliga. Det kan självfallet icke undvikas, att det vid studier av detta slag blir stora individuella skillnader i fråga om den erforderliga tiden. Dessutom är det sannolikt, att ett icke ringa antal av dem, som påbörja korrespondenskurser för avläggande av real- eller studentexamen, av olika orsaker avbryta sina studier, innan examen avlagts.

Ehuru kursavgifterna vid de olika korrespondensinstituten kanske i och för sig icke kunna anses vara höga, är det dock — åtminstone när det gäller mera omfattande kurser — rätt avsevärda belopp, som den enskilde har att utbetala. De direkta kostnaderna för korrespondensstudier fram till real- eller studentexamen komma därför att ställa sig högre än studiekostnaderna för dem, som ha möjlighet att i hemorten eller dess närhet bevista de allmänna läroanstalterna. Detta förhållande är särskilt betänkligt, då det här i det stora flertalet fall är fråga om studiebegåvade, som på grund av dels bebyggelseförhållandena och dels ekonomiska omständigheter icke ha möjlighet att skaffa sig fortsatt utbildning på annan väg än genom korrespondensundervisning. Det synes — särskilt med tanke på landsbygdsungdomen — angeläget, att statliga åtgärder vidtagas för underlättande av korrespondensundervisningen, och vi ha funnit, att det åtminstone för närvarande torde vara lämpligast, att utdelning av årliga stipendier möjliggöres. I kapitlet om studiehjälp (sid. 75 o. f.) lämnas en redogörelse för vårt förslag i denna fråga.

Ett statligt korrespondensinstitut torde åtminstone för närvarande icke

böra ifrågasättas. De starkaste skälen mot inrättandet av ett sådant institut äro de ekonomiska. Härtill kommer, att det skulle ta flera år, innan ett nyinrättat statligt institut skulle kunna effektivt bedriva sin verksamhet. Ett omfattande förberedande arbete med uppgörandet av kurser och studiebrev bleve nämligen ofrånkomligt, och dessutom bleve det säkerligen förenat med stora svårigheter att finna personer, som behärskade korrespondensundervisningens metodik och teknik. Vi äro icke heller förvissade om att korrespondensundervisningen ännu nått sådan stadga, att staten lämpligen bör, åtminstone i större omfattning, ägna sig åt bedrivandet av denna verksamhet.

I riksdagsmotion har, såsom tidigare omnämnts, även ifrågasatts statligt understöd åt privata korrespondensinstitut. Denna utväg till korrespondensundervisningens förbilligande synes oss icke vara tillrådlig med hänsyn till svårigheten för staten att på ett fullt tillfredsställande sätt kontrollera, att de anslagna statsmedlen verkligen i första hand komma de studielämpliga lärjungarna till godo. Ett lämpligare tillvägagångssätt synes oss vara att — såsom vi också i annat sammanhang föreslå — utdela personliga stipendier åt sådana lärjungar, som bedriva studier vid korrespondensinstitut.

Svårigheterna att anordna effektiv kontroll och inspektion av korrespondensinstitutens verksamhet torde också mana till försiktighet, då det gäller att taga ståndpunkt till frågan om inrymmande av rätt för dessa anstalter att själva anordna real- och studentexamen. Vi äro därför icke beredda att på sakens nuvarande ståndpunkt biträda de önskemål, som härutinnan framförts i ovannämnda motioner vid 1943 års riksdag. I detta sammanhang kan emellertid nämnas, att 1944 års riksdag anvisat medel för inrättande av en särskild examensnämnd i Malmö, inför vilken realexamensprivatister, som varit elever vid Hermods korrespondensinstitut, skola avlägga realexamen.

Kap. V. Undervisning genom radio.

Då den kunskapsmeddelelse, som lämnas med radions hjälp, är helt oberoende av vederbörande mottagares bostadsort, måste det anses vara av intresse speciellt för landsbygdens befolkning, att radion i största möjliga mån utnyttjas i undervisningens tjänst.

För landsbygdens folkskolor ha de systematiska skolradiosändningarna, som igångsattes 1929, visat sig vara av stor betydelse. Landsbygdsskoldistriktet ha i icke ringa utsträckning börjat anskaffa mottagningsapparater. För detta ändamål ha av statsmedel (licensmedel) till skattetyngda kommuner under åren 1937—1939 i bidrag beviljats 25 000 kronor årligen och under åren 1940—1943 15 000 kronor årligen, alltså hittills tillhoppa 135 000 kronor. Utan att det årliga bidraget till inköp av radiomottagningsapparater höjes, torde det emellertid icke bli möjligt att inom rimlig tid förse samtliga landsbygdsskolor med sådana apparater.

Vi komma att i betänkandet om folkskolan närmare redogöra för den nuvarande skolradioverksamheten ävensom föreslå vissa åtgärder för denna verksamhets utvidgning och förbättring. Här nedan lämnas endast en kort redogörelse för den särskilda språkundervisningen i radio samt för den radioverksamhet, som avser att gynna studiecirkelnas fortbildningsarbete.

Sedan 1925 har *särskild språkundervisning i radio* varit anordnad, företrädesvis på kvällstid. Den har avsett språken tyska, engelska och franska. Kvällskurser ha jämväl förekommit i danska, norska och finska samt tidigare även i esperanto. Undervisningen har omfattat dels systematiska kurser från nybörjarstadiet och uppåt, dels för lyssnare med goda språkkunskaper fristående föredrag på det språk, som för tillfället icke behandlats vid den systematiska undervisningen. Undervisningen har skett i anslutning till speciellt för ändamålet utgivna textböcker, som haft antingen privata förlag eller också radiotjänst själv till förläggare och utgått i följande antal exemplar:

Lär Er engelska i radio (Björkhagen) ht 1937—vt 1939	104 000
Svensson in England 1939	30 100
Engelsk fortsättningskurs (Charleston) 1940	11 300
Modern English writers for modern Swedish listeners (King) 1941	12 400

Speak English better (King) 1943	c:a	12 000
Svensson in Deutschland 1937		45 500
Svensson in Österreich 1938		31 000
Deutsches Volksleben 1940		7 000
Deutsche Texte 1940		9 300
Radiokurs i tyska (Wellander) 1934—36, 1941—42		70 000
Visages de la jeunesse française actuelle 1937		7 000
Monsieur et Madame en France 1938		8 900
Fransk textbok 1939		4 900
Invitation à la littérature 1942		5 200

En eller två, ibland tre till fyra av radions programserier under en säsong anordnas med tanke på *studiecirkelarbetet*. Dessa sändningar, vilka vanligen komma var 14:e dag inom respektive serie och vilka givetvis även vända sig till enskilda lyssnare, kunna avse föredrag, en viss serie teaterföreställningar eller vissa musikprogram. Vanligen ha serierna presenterats i en broschyr, som även innehåller litteraturanvisningar och arbetsuppgifter. De cirkelar, som önska delta, anmäla sig till radiotjänst och erhålla mot avgift, närmast till täckande av portokostnader, en vecka före varje program ett s. k. studiebrev med frågor, diskussionsämnen samt studie- och läsuppgifter. Cirkeln samlas, åhör programmet och diskuterar samt samlas vanligen även en gång under den mellanliggande veckan.

Önskvärt vore, att radioundervisningen i främmande språk kunde utvidgas genom anordnande av sändningar, avsedda dels för folkskolelärjungar, som under lärarens eller annan lämplig persons ledning åtnjuta korrespondensundervisning i ett främmande språk, dels för personer, som lämnat skolan och på egen hand bedriva språkstudier enligt korrespondensmetoden. Vi återkomma till dessa spörsmål i nästa kapitel.

Kap. VI. Kombinerad korrespondens- och radio- undervisning, preparandkurser.

I betänkandet om sambandet mellan folkskola och högre skola (Statens offentliga utredningar 1944: 21) ha vi i avdelningarna om olika lösningar av anknytningsfrågan och om differentierad undervisning i folkskolan bl. a. diskuterat olika möjligheter för sådan övergång från folkskolan till den högre skolan, att studiebegåvade lärjungar på sammanlagt nio år skulle kunna föras fram till teoretisk eller praktisk realexamen, utan att ett mera definitivt val av studieväg skulle behöva göras redan i 11-årsåldern. För landsbygdens lärjungar, som nu i allmänhet äro hänvisade till en 10-årig skolgång fram till realexamen, vore det av särskild betydelse, om man skulle kunna för dem möjliggöra en kortare utbildningsväg, utan att de behövde inackorderas på eller skjutas till avlägset från hemmet belägen skolort, förrän de genomgått sjätte folkskoleklassen. Därmed vore ett ingalunda obetydligt steg taget i riktning mot större likställdhet mellan landsbygd och stad.

För de lärjungar, vilka icke genom differentierad undervisning i folkskolan kunna förberedas för en kortare studieväg till realexamen, skulle en kombination av korrespondens- och radioundervisning kunna erbjuda en framkomlig väg. Vare sig den kompletterande undervisningen därvid begränsas till det första främmande språket eller utsträcker jämväl till andra ämnen, är det väsentligen undervisningen i det främmande språket, som kräver organisatoriska anordningar.

Vid åtskilliga landsbygdsskolor torde redan nu förutsättningar finnas för införande av undervisning i främmande språk, i det att dels en del lärare själva ha erforderliga språkkunskaper, dels särskilda språklärare från närliggande större ort kunna anställas som timplärare. Genom centraliseringsåtgärder torde möjligheterna till språkundervisning i vissa fall kunna utvidgas. Säkerligen komma också folkskollärare att i ej ringa omfattning skaffa sig den behörighet, som kan komma att föreskrivas för undervisning i främmande språk, om ett sådant införes i folkskolan. Om man emellertid förutsätter, att språkundervisningen i folkskolan skall vara frivillig och att den i första hand skall vara avsedd för dem, som ha goda förutsättningar att tillägna sig denna undervisning, så blir det säkerligen vid ett stort antal landsbygdsskolor endast ett ringa antal lärjungar, som önska erhålla sådan

undervisning. Sådan torde situationen bli vid flertalet skolor av B 3- och B 2-typ. Till och med vid åtskilliga B 1-skolor och vid en del A-skolor torde praktiska svårigheter komma att yppa sig, om det gäller att på vanligt sätt anordna undervisning i språk. Att för endast en eller annan lärjunge anordna skolmässigt bedriven språkundervisning får väl också av bl. a. ekonomiska skäl anses uteslutet.

Vi ha övervägt olika anordningar för att göra det möjligt för sådana klart studiebegåvade lärjungar, som icke kunna erhålla vanlig språkundervisning i folkskolan, att ändå erhålla en tillfredsställande språkundervisning.

Redan nu kan man genom de befintliga korrespondensinstituten erhålla språkkurser, som omfatta en grundläggande undervisning. Då de lärjungar det här gäller äro väl unga för att helt på egen hand kunna bedriva korrespondensstudier, kan man icke nöja sig med att endast hänvisa dem till denna studieform. I första hand måste man därför förutsätta, att de språkläsnande lärjungarnas lärare i folkskolan eller annan lämplig person under terminen fortlöpande övervakar och kontrollerar deras arbete med korrespondensbrevens samt i övrigt hjälper dem till rätta, när så behöves. Denna rådgivande och handledande verksamhet torde åtminstone i flerklassiga läraravdelningar i regel böra förläggas till särskild tid utanför skolans arbetsordning samt omfatta två lektionstimmar i veckan.

För att en på detta stadium bedriven korrespondensundervisning verkligen skall kunna ge önskat resultat, synes det oss vara angeläget, att korrespondensundervisningen kompletteras med en systematisk undervisning genom radio.

Om man utgår ifrån att endast särskilt studiebegåvade lärjungar komma att begagna sig av undervisningen, torde en radiokurs med angivet syfte för att kunna fylla sin uppgift böra omfatta två radiolektioner i veckan under en tid av 32—39 veckor. Under nuvarande förhållanden är det icke möjligt att pressa in denna kurs inom ramen för den ordinarie sändningstiden, som av vissa tekniska skäl måst minskas med cirka 8 timmar per vecka sedan krigets början. Det är emellertid ur programsynpunkt icke uteslutet, att en dylik språkkurs skulle kunna förläggas utanför det ordinarie radioprogrammet. Även om så sker, borde den likväl av kostnadsskäl anslutas antingen till det ordinarie programmets början eller till dess slut. Den kan följaktligen förläggas exempelvis till tiden 11.30—12 eller också till tiden 15—15.30.

Att sända ut radioprogram över samtliga de 31 svenska sändarstationerna kräver emellertid omkring 5 000 kronor i timmen i tekniska kostnader. Enbart själva utsändningen av ett program, som omfattar två halvtimmar i veckan under 39 veckor, kostar följaktligen omkring 195 000 kronor. Med hänsyn härtill skulle särskilt under försöksåren, då deltagarantalet bör vara begränsat, kostnaden per elev komma att bli avsevärd. Därtill kommer sedan också kostnaden för den i programmet ingående undervisningen. Om de i

språkundervisningen i radio deltagande lärjungarnas antal blir någorlunda stort, vilket torde kunna förväntas, om försöken utfalla väl, bliva de tekniska kostnaderna per elev och år dock icke särskilt stora.

Det är emellertid angeläget att under försöksåren söka finna en mindre dyrbar anordning för radioutsändningen. Möjligheter, som härvidlag böra undersökas, vore antingen att anlägga trådradio till de berörda skolorna eller att hålla endast en station för trådlös sändning i gång under den tid, som erfordras för dessa försök. Det senare alternativet, som torde vara det ur radioteknisk synpunkt för närvarande lämpligaste, förutsätter givetvis, att samtliga deltagare i kursen äro bosatta inom ett visst begränsat geografiskt område, där ifrågavarande station är fullt hörbar.

Vare sig utsändningen ordnas på ena eller andra sättet, uppkommer spørgsmålet, vem som skall bestrida kostnaderna för densamma. För närvarande bekostas utsändningen av skolradioprogrammet med licensmedel, vilket anses kunna försvaras därmed, att detta program merendels är sådant, att det med fördel kan avlyssnas även av en större allmänhet. Skulle det bli fråga om utsändning av ett speciellt program med mycket elementärt innehåll, ställer sig saken givetvis annorlunda. I så fall synes det vara motiverat, att kostnaderna bestridas av statsmedel, utanordnade direkt för detta undervisningsändamål; i alla händelser måste det anses uteslutet, att dessa försök skulle bekostas av de licensmedel, som utgå till radiotjänst för ordinarie programändamål.

Radiolektionerna böra utarbetas i viss anslutning till korrespondensbrev och i första hand inriktas på att inlära ett riktigt uttal. De böra ordnas så, att lärjungarna så långt möjligt kunna få deltaga aktivt — t. ex. så som ofta sker vid skolradions sånglektioner.

Vad beträffar den korrespondensundervisning, varom här är fråga, har den ett så intimt samband med radiolektionerna, att det vore synnerligen önskvärt med en enhetlig ledning av båda formerna av undervisning. Enligt vad vi inhämtat, är radiotjänst villig att efter givna direktiv under ett eller två försöksår anordna en sådan kombinerad korrespondens- och radiokurs, som här ifrågasatts. Radiotjänst skulle således omhänderhava även själva korrespondensundervisningen, d. v. s. utarbeta och utsända erforderliga korrespondensbrev samt ombesörja granskningen av lärjungarnas skriftliga arbeten m. m. En sådan försöksundervisning bör givetvis stå under skolöverstyrelsens överinseende. Kursens pedagogiska uppläggning bör föregås av samråd mellan skolöverstyrelsen och radiotjänst, varjämte radiotjänsts skolradiosektion under försökstiden bör ha möjlighet att kontinuerligt samråda med såväl skolöverstyrelsen och statens vederbörande folkskolinspektör som den lokala skolledningen och handledarna.

Telegrafstyrelsen har meddelat, att radiostationen i Spånga skulle kunna disponeras för dessa försöksutsändningar.

I mån av behov borde de på detta sätt under läsåret bedrivna språkstu-

dierna kunna kompletteras vid en sammanhängande preparandkurs, till vilken lärjungar från olika landsbygdsfolkskolor sammanfördes. Sådana kurser borde förläggas till centralt belägna orter med tillgång till kompetenta lärarkrafter. Lättast kunde kurserna organiseras och anordnas, om de förlades till ferierna. Man torde emellertid böra avvakta resultatet av försök med kombinerad korrespondens- och radioundervisning, innan feriekurser av detta slag anordnas.

De lärjungar, som deltaga i den ovan skisserade kombinerade korrespondens- och radioundervisningen, böra befrias från den ordinarie skolundervisningen visst timalt i veckan. Lämpligt synes vara, att de finge tillgodogöra sig samma timalt för sina språkuppgifter, som på motsvarande stadium kommer att bliva anslaget för ändamålet i de skolor, där vanlig språkundervisning anordnas. I vilken omfattning detta skulle bliva fallet framgår av de av oss för sådana skolor utarbetade timplanerna.

Givetvis måste icke obetydliga svårigheter bliva förknippade med en på detta sätt anordnad språkundervisning. Skall ett tillfredsställande resultat uppnås, måste stora anspråk ställas på lärjungarna, då de arbetsmetoder, som måste användas, ställa särskilda krav på mognad, arbetsförmåga och omdöme. Innan denna form av undervisning mera allmänt införes, torde försök i begränsad omfattning böra göras.

Frågan om undervisning i främmande språk i folkskolans högre klasser för de lärjungar, som icke övergå till högre skolor, kommer att närmare behandlas i betänkandet om folkskolan.

Tidigare (sid. 45) ha vi framhållit, att en av den vanliga korrespondensundervisningens nackdelar består i att de enskilda korrespondensläsande lärjungarna vid studiet av främmande språk ha svårt att lära ett fullt tillfredsställande uttal. Vi finna det därför önskvärt, att den redan nu anordnade språkundervisningen i radio utvidgas, så att vissa sändningar anordnas speciellt till hjälp för dem, som på egen hand studera genom korrespondens. Dessa språkkurser i radio behövde ej anordnas direkt i anslutning till visst eller vissa korrespondensbrev. En sådan anordning skulle nämligen knappast vara av någon större praktisk betydelse, då de över hela landet fördelade korrespondensläsande lärjungarna arbeta var och en i sin arbetstakt samt vid varje särskild tidpunkt ha kommit olika långt i sina studier. Såsom radiolärare borde i dessa fall helst anlitas sådan språkman, som känner till de särskilda svårigheter, vilka äro förknippade med enskilda korrespondensstudier. Sändningar borde anordnas dels för nybörjare, dels för sådana, som hunnit längre i sina studier.

Kap. VII. Studiehjälp.

Vid olika tillfällen och i olika sammanhang — i riksdagen, genom särskilt tillkallade sakkunniga, genom skolöverstyrelsen och icke minst genom uttalanden i pressen — ha förslag eller krav framställts om effektiva åtgärder för möjliggörande av statlig studiehjälpverksamhet såväl i allmänhet som särskilt för underlättande av landsbygdsungdomens studiemöjligheter.

Här nedan lämnas en redogörelse för vissa tidigare gjorda yrkanden och förslag angående studiehjälp.

1927 års skolsakkunniga föreslog, att statligt understöd åt fattiga, studiebegåvade lärjungar skulle lämnas huvudsakligen i följande former:

1. Fyra fristående skolhem, förlagda till olika delar av landet, skulle upprättas. Varje sådant skolhem skulle vara avsett för 30 lärjungar, därav 5 helbetalande, 5 halvbetalande och 20 frielever. Engångskostnaden beräknades till 628 000 kronor ($4 \times 157\ 000$) och den årliga kostnaden till 66 400 kronor ($4 \times 16\ 600$).

2. Strängnäs skulle erhålla internatskola. Detta internat beräknades årligen kunna mottaga 120 lärjungar, därav 15 helbetalande, 15 halvbetalande och 90 utan avgift. Statens engångskostnader för internatet beräknades till 300 000 kronor och de årliga kostnaderna till 60 000 kronor. Därvid beräknades ett årligt bidrag komma att utgå från Fellingsbro-donationen med omkring 8 000 kronor. Då läroverket i Strängnäs vid upprättande av ett internat måste erhålla utvidgad organisation, beräknades dessutom en ökning av utgifterna för läraravlöningar med omkring 22 000 kronor årligen bliva erforderlig.

3. Statsbidrag tills vidare med 10 000 kronor årligen skulle anslås till friplatser vid *enskilda* skolhem och internatskolor. Inackorderingspriset per år och lärjunge beräknades till 1 000 kronor.

4. Ett årligt statsanslag å 110 000 kronor föreslogs skola utgå till kontanta studiebidrag åt lärjungar, vilka ej tillhörde skolhem eller internatskola.

5. Det årliga anslaget till statens räntefria studielån ansågs böra ökas med 5 000 kronor.

Sammanlagt beräknades den angivna understödsverksamheten åsamka staten utgifter å 928 000 kronor i engångskostnader och 273 000 kronor i årliga kostnader.

Vid 1936 års riksdag väcktes motion (II: 613 av G. Andersson i Rasjön m. fl.) angående underlättandet för avlägset boende barn att besöka de allmänna läroverken. I motionen framhölls bl. a., att för dem, som bo i samhällen med läroverk eller realskolor, kostnaderna för barnens hållande i dylika skolor ställa sig jämförelsevis måttliga. Annorlunda förhåller det sig på landsbygden och i sådana samhällen, där högre skolor saknas. På grund av de kostnader för resor och inackordering m. m., som äro förbundna med barnens vistelse i läroverksstaden, kan det som regel fastslås, att det på den från högre skolor avlägsnare landsbygden huvudsakligen endast är barn till föräldrar i relativt god ekonomisk ställning, som kunna fortsätta sina studier utöver folk- och fortsättningsskolan. Begåvade lärjungar, som måste inackorderas under studietiden, borde tilldelas statsbidrag till inackorderingskostnaden med icke alltför knappa belopp. Åtgärder av antytt slag skulle, mena motionärerna, medföra, att mindre begåvade stadsbarn finge lämna plats vid läroverken för begåvade landsbygdsbarn.

Uppmärksammas bör, att motionärerna ansågo, att man vid utdelning av ifrågavarande statliga inackorderingsbidrag icke huvudsakligen skulle taga hänsyn till vederbörandes förmögenhetsvillkor utan att understöden skulle fördelas främst med hänsynstagande till vederbörandes kostnader för skolvistelsen. Obegåvade elever borde icke med hjälp av stipendier uppmuntras att fortsätta studierna.

I samma motion framhölls också, att bättre samarbete borde åstadkommas mellan skolornas ledning och trafikföretagen, så att de reguljära omnibusturernas tider bättre skulle kunna anpassas efter skoltiderna och tvärtom. I en annan motion vid 1936 års riksdag (II: 614 av O. Werner i Höjen) hemställdes om sådana åtgärders vidtagande, att vid bestämmande av tiden för den dagliga undervisningen större hänsyn komme att tagas till skolungdomens hälsa och de på orten rådande kommunikationsförhållandena.

Bägge dessa motioner (II: 613 och II: 614) upptogos i ett sammanhang till behandling i andra kammarens första tillfälliga utskott. Utskottet förklarade sig till fullo behjärta motionernas syfte men ansåg, att den utredning, som i fråga om ekonomisk hjälp åt mindre bemedlade lärjungar framlades av 1927 års skolsakkunniga så sent som 1929, ännu ej kunde anses vara av vederbörande myndighet slutbehandlad. Åtgärder i av motionärerna avsett syfte kunde enligt utskottet alltså förväntas från Kungl. Maj:t. I fråga om skoltidernas anpassning efter kommunikationsförhållandena borde åtgärder kunna av skolöverstyrelsen vidtagas. Utskottet hemställde, att motionerna icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda. I reservation till utskottets utlåtande hemställdes emellertid, att riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övertvägande att till läroverksstadgan § 19 foga ett tillägg av det innehållet, att vid fastställande av lästiden vid våra läroverk hänsyn toges jämväl till på orten rådande kommunikationsförhållanden. Riksdagen beslöt i enlighet med denna reservation.

Vid 1937 års riksdag väcktes i första och andra kammaren likalydande motioner (I: 160 av A. Holstenson m. fl. och II: 394 av A. Pettersson i Dahl m. fl.) om underlättande av möjligheterna för landsbygdens ungdom att bedriva studier vid vissa undervisningsanstalter.

I motionerna framhålles, att bidrag borde lämnas till rese- respektive inackorderingskostnaderna för sådana obemedlade barn, vilka bo på ett visst avstånd från den läroanstalt, de önska bevista. De nu befintliga understöden (stipendier, kommunala understöd, nedsättning i terminsavgifter m. m.) syfta icke till att avhjälpa olägenheterna för de avlägset från högre skola boende. Motionärerna anföra också, att 1927 års skolsakkunnigas förslag rörande studieunderstöd går ut på att hjälp skall lämnas obemedlade studerande — icke särskilt sådana, som ej ha sitt hem på ort med högre skola.

I statsutskottets utlåtande i anledning av ifrågavarande motioner framhålles bl. a., att landsbygdsungdomens svårigheter särskilt framträda i de fall, då hemmens ekonomi är för svag för att bära utgifterna för barnens dagliga skolresor eller för deras inackordering på läroverksort. I dessa fall kan man enligt utskottet tala om en spärr vid tillträdet till den högre undervisningen, såvida icke genom stipendier eller nedsättningar i terminsavgifter sådana lättnader kunna beredas, att det blir för dessa hem möjligt att bekosta undervisningen. Då motionärerna med sitt yrkande åsyfta ej blott studiebegåvade barn, som befinna sig i ekonomiskt ömmande omständigheter, utan överhuvudtaget barn, som icke ha sitt hem på den ort, där den högre skolan är belägen, finner utskottet det vara ofrånkomligt att till behandling upptages exempelvis frågan om fördelningen över landet av de läroanstalter, som här komma i fråga, och om bidrag från landstingen till bestridande av läroanstalternas utgifter. I detta sammanhang påpekar utskottet, att det icke bör förbises, att — samtidigt som barnen i kommun med högre skola kunna sägas vara framför landsbygdens barn gynnade i fråga om utbildningsmöjligheter — en ej oväsentlig del av kostnaderna för denna utbildning bestrides av läroverkskommunerna själva. Det kan därför i detta hänseende ifrågasättas, om icke kostnaderna för den undervisning, varom här är fråga, böra helt överflyttas på statsverket eller, om detta icke kan anses vara lämpligt, om icke läroverksdistrikten böra göras större.

I anledning av dessa vid 1937 års riksdag väckta motioner anhöll riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t måtte taga under omprövning, huruvida icke förslag rörande upprättande av internat vid högre allmänna läroverket i Strängnäs kunde föreläggas riksdagen, ävensom att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om »utredning rörande underlättande i övrigt av möjligheterna för barn, boende å ort, där högre allmänt läroverk och därmed jämförlig undervisningsanstalt saknas, att besöka sådan anstalt».

I juni 1939 överlämnade skolöverstyrelsen till Kungl. Maj:t anbefalld utredning angående underlättande för lärjungar från landsbygden att vistas vid allmänna läroverk och vissa andra offentliga läroanstalter m. m.

I direktiven för denna utredning hade understrukits, att riksdagen, som påkallat utredningen, ej åsyftat hjälp endast åt s. k. studiebegåvade lärjungar utan åt alla utanför läroverksort bosatta. Enligt direktiven borde det övervägas, huruvida en kombination mellan statliga och kommunala bidrag kunde ske.

Skolöverstyrelsen är principiellt välvilligt inställd till spørgsmålet om individuella understöd. Överstyrelsen anser dock, att stor varsamhet vid understödets utdelning är av nöden. De arbetsområden, vilka behöva arbetskraft med högre skolutbildning, böra ej tillföras flera arbetskrafter än som av samhället kunna utnyttjas.

Bidrag bör kunna utgå för landsbygdsbarns vistelse vid följande skolor: högre allmänna läroverk, normalskolan för flickor, realskolor, kommunala mellanskolor, praktiska mellanskolor, högre folkskolor, kommunala flickskolor, enskilda högre flickskolor, tekniska läroverk, statsunderstödda handelsgymnasier samt vissa under skolöverstyrelsens inseende ställda internatskolor och en läroanstalt med skolhem.

Enligt av skolöverstyrelsen infordrade uppgifter kunde lärjungarna vid högre allmänna läroverk, realskolor, kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor, högre flickskolor, praktiska mellanskolor, enskilda högre flickskolor, tekniska läroverk och handelsgymnasier med hänsyn till deras bostadsförhållanden vårterminen 1938 fördelas på följande sätt:

Lärjungar vid skolor	Absoluta tal				Procenttal		
	Lärjungar med hemmet på skolorten	Resande lärjungar	Inackorderade lärjungar	S:a	Lärjungar med hemmet på skolorten	Resande lärjungar	Inackorderade lärjungar
i Stockholm, Göteborg och Malmö	24 212	3 202	1 024	28 438	85.1	11.3	3.6
å övriga orter	37 629	10 732	6 357	54 718	68.8	19.6	11.6
Summa	61 841	13 934	7 381	83 156	74.4	16.7	8.9

Beträffande de inackorderade lärjungarna finner överstyrelsen, att det högsta procenttalet dylika förekommer vid de tekniska läroverken, särskilt sådana, som ej äro belägna i de tre största städerna, där det uppgår till 61.8 %. Allra mest utpräglat är förhållandet vid tekniska gymnasiet i Härnösand, där icke mindre än 109 eller 88.6 % av de 123 lärjungarna voro inackorderade. Även vid handelsgymnasierna äro de inackorderade eleverna procentuellt många (34.4 %), dock i detta fall mera jämnt fördelade på storstäderna och riket i övrigt. Vad övriga skolformer beträffar, kan man fästa sig vid att gymnasiet vid landsortsläroverken har det största procentuella antalet inackorderade (26 %). Överhuvudtaget visar det sig, att det procen-

tuella antalet inackorderade lärjungar är särskilt stort på läroverksorter, omkring vilka bebyggelsen är gles.

De dagligen resande lärjungarna förekomma enligt överstyrelsens utredning mest i tät befolkade bygder och framförallt vid samrealskolor och kommunala mellanskolor. Högsta procentsiffran ha de små och på mindre platser belägna skolorna (vid landsortens samrealskolor 23·5 % och vid landsortens kommunala mellanskolor 27·5 %). Skolöverstyrelsen framhåller, att de hygieniska olägenheterna vid de dagliga resorna ofta äro påtagliga. Lärjungarna få många gånger stiga upp för tidigt och komma hem för sent. Deras möjligheter till både läxläsning och vila avknappas alltför mycket, och deras matordning blir ofta mindre tillfredsställande.

Föräldrarnas omkostnader för såväl inackordering som resor variera avsevärt. Största inackorderingskostnaden uppgives i Stockholm (850—1 415 kronor per läsår) och lägsta i Nederkalix (480—505 kronor per läsår). Den högsta kostnaden för de dagliga resorna uppgives vid handelsgymnasiet i Göteborg (320 kronor per läsår) och den lägsta i Vaxholm (20 kronor per läsår). Höga kostnader uppgivas från samrealskolan i Hedemora (250 kronor), handelsgymnasiet i Stockholm (225 kronor) samt samrealskolan i Vimmerby (210 kronor).

Skolöverstyrelsen påpekar, att möjligheten att utdela stipendier och premier beskurits på grund av att avkastningen av donationer och fonder gått ned men att å andra sidan lärjungarna numera — sedan 1932 — kunna befrias från samtliga terminsavgifter (även till ljus- och vedkassan). Stipendier ur allmänna arvsfonden ha tillkommit. Vissa kommuner lämna bidrag till terminsavgifter, böcker m. m. Dessa förmåner tillkomma dock både lärjungar från den rena landsbygden och lärjungar från städerna.

Statsbidrag bör enligt skolöverstyrelsen utgå till inackordering samt till kostnader för frukostmål och dagliga resor. Dessutom föreslår skolöverstyrelsen upprättandet av skolhem i Strängnäs i enlighet med tidigare av överstyrelsen uppgjort förslag (1936) ävensom statligt understöd till upprättande av skolhem på sådana orter, där inackorderingsbehovet är stort men möjligheterna till inackordering i enskilda hem äro begränsade. Anslag bör enligt överstyrelsen utgå jämväl till internatskolor för beredande av friplatser och platser med nedsatt avgift.

Eventuella understöd av olika slag till lärjungar från landsbygden böra enligt överstyrelsen utgå endast för att täcka merkostnaden jämfört med kostnaden för de i städerna boende lärjungarnas skolgång. Denna merkostnad beräknar överstyrelsen till $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ av inackorderingskostnaden, $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ av kostnaden för frukostinackordering och till vad som överskjuter 50 kronor av resekostnaderna.

Enligt skolöverstyrelsens uppfattning tydde vissa uttalanden i den skrivelse, vari riksdagen påkallat den av överstyrelsen företagna utredningen, på att riksdagen för sin del avsett, att understöd borde utgå till alla in-

ackorderade och resande landsbygdslärjungar, oberoende av deras ekonomiska ställning. Skolöverstyrelsen finner det lämpligt med en restriktiv politik i detta avseende »icke minst med hänsyn till de faror för landsbygdsungdomens rationella yrkesval, som en alltför liberal tilldelning av understöd sannolikt skulle medföra». Därför förordar överstyrelsen behovsprövning i varje särskilt fall. Hänsyn bör då tas till föräldrars eller elevs förmögenhetsställning, levnadskostnaderna i hemorten och på skolorten samt antalet barn i familjen. Bidrag kunde t. ex. utgå enligt följande normalskala:

- för *inackordering* $\frac{2}{3}$ av verkliga kostnaden, dock högst 540 kronor, till mera behövande och $\frac{1}{3}$ av denna kostnad till andra;
- för *frukostmål* hälften av verkliga kostnaden, dock högst 55 kronor, till mera behövande och $\frac{1}{3}$ av sagda kostnad till andra;
- för *resor* hela respektive halva kostnaden utöver 50 kronor.

Enligt överstyrelsens uppfattning böra vissa minimikrav i fråga om uppförande och dylikt ställas på dem, som skola åtnjuta bidrag av det allmänna. Den som fått B eller lägre än B i uppförande en termin bör nästa termin icke vara berättigad till understöd. Grövre oart bör redan under pågående termin kunna medföra indragning av bidrag. Sådana lärjungar vid realskolor, flickskolor, tekniska läroverk och handelsgymnasier, vilka i vederbörlig ordning flyttats till högre klass, må vara berättigade till understöd. Vid de teoretiska gymnasielinjerna böra däremot endast sådana lärjungar erhålla understöd, vilka icke blott undgått att bli kvarsittare utan även uppvisat vissa positiva kvalifikationer för studier på detta stadium. Även under det första läsår en lärjunge bevisar en läroanstalt bör möjlighet finnas att lämna ett »måttfullt» bidrag i de fall, där man anser sig kunna konstatera goda förutsättningar för studier i förening med en ömmande ekonomisk situation.

Om landsbygdsbarnens samtliga utgifter för beivrande av här ifrågasvarande läroanstalter skulle bekostas med allmänna medel, skulle detta enligt överstyrelsens beräkningar under ett läsår kosta (avrundade tal med utgångspunkt från situationen under vårterminen 1938):

för inackordering	5 500 000 kronor
» resekostnader	1 250 000 »
» frukostkostnader	1 150 000 »
	Summa 7 900 000 kronor.

Skulle endast de, som ha nedsättning i eller befrielse från terminsavgifter, erhålla understöd till samtliga utgifter för respektive inackordering, resor och frukostmål, blir sammanlagda summan 3 190 000 kronor.

Beräknas kostnaden enligt av överstyrelsen föreslaget normalbidragssystem, erhållas följande belopp:

för inackordering	2 065 600	kronor
» resekostnader	353 514	»
» frukostkostnader	353 514	»
» bidrag till internatskolor	48 500	»

Summa 2 821 128 kronor.

Skolöverstyrelsen framhåller dock, att kostnaderna i framtiden säkerligen komma att bliva större, dels på grund av att nya läroanstalter tillkomma samt dels på grund av att vetskapen om att bidrag utgår sannolikt åstadkommer ytterligare tillströmning från landsbygden till de högre läroanstalterna. I detta sammanhang hänvisas till motionen av G. Andersson i Rasjön m. fl. (II: 613) vid 1936 års riksdag. Såsom tidigare framhållits, antaga motionärerna, att om understöd lämnas åt landsbygdslärjungar, en del mindre begåvade elever från läroverksstäderna komma att vid läroverken ersättas av elever från landsbygden. Skolöverstyrelsen tror ej, att så blir fallet.

Skolöverstyrelsen finner övervägande skäl tala emot ett engagerande av hemortskommunerna för beredande av nu ifrågakvarande studieunderstöd. Starka skäl tala också emot att landstingen skulle medverka. Det rationelle torde vara, att staten helt och hållet svarade för de ifrågasatta understöden till lärjungar från landsbygden.

För understödsverksamhetens administration tänker sig överstyrelsen en central myndighet — statens studieunderstödsnämnd. Denna nämnd skulle — efter utredning och förslag av de olika läroanstalternas lokalstyrelser — tilldela varje läroanstalt ett visst belopp för läsår. Lokalstyrelserna skulle sedan utdela understöden efter av nämnden givna bestämmelser. Studieunderstödsnämnden skulle eventuellt även övertaga den förberedande handläggningen av ärenden rörande understöd ur allmänna arvsfonden. Nämnden skulle bestå av fem ledamöter och behöva 60 sammanträdes- och arbetsdagar. Kostnaderna för nämnden beräknas till 7 880 kronor årligen.

Skolöverstyrelsen föreslog dessutom bland annat, att statsbidrag skulle utgå till upprättande av skolhem. Till denna fråga återkomma vi i det följande.

I yttrande över skolöverstyrelsens ovan anförda utredning framhåller *statskontoret*, att utredningen givit vid handen, att det högre skolväsendet alltjämt för landsbygdens ungdom erbjuder mera begränsade möjligheter. Betänkligheter av principiell natur kunna anföras mot statsåtgärder, såsom t. ex. att landsbygdens ungdom, som förvärvat högre utbildning, skulle söka sig till städerna, samt att åtgärder av detta slag för statsverket skulle medföra högst betydande kostnader. På grund härav bör man dock ej avstå från att lämna understöd i all den utsträckning, som är möjlig. Statskontoret kan dock icke förorda, »att den tilltänkta understödsverksamheten i rådande tidsläge igångsättes». Icke ens under normala förhållanden torde

understödsverksamheten böra bliva så omfattande, som skolöverstyrelsen föreslår. Bidrag bör endast utgå åt lärjungar vid statliga och kommunala skolor (även navigationsskolorna) jämte statsunderstödda handelsgymnasier.

I stället för det av skolöverstyrelsen föreslagna bidragssystemet bör man välja utvägen med lämpligt avvägda stipendier i främsta rummet till bestridande av inackorderingskostnaderna för studiebegåvade, obemedlade eller mindre bemedlade lärjungar med hemvist på längre avstånd från läroverksort. Ett bestämt belopp, som ej finge överskridas, skulle årligen upptagas i riksstaten. Om bidragssystemet bleve det av statskontoret förordade, skulle, anser statskontoret, administrationen kunna hänvisas till överstyrelsen. I likhet med överstyrelsen anser statskontoret, att, om en understödsverksamhet av detta slag skulle komma till stånd, samtliga utgifter böra bestridas av statsverket.

Järnvägsstyrelsen anför i yttrande över skolöverstyrelsens förslag bl. a., att då bidragsbeloppen för de dagligen resande lärjungarna enligt förslaget i flertalet fall skulle bli så små, att man knappast kan tala om någon egentlig hjälp av betydelse, så borde — med hänsyn närmast till det administrativa arbetet — understöd utgå endast, då bidraget uppgår till visst minimibelopp. Enligt styrelsens beräkning skulle bidragsbeloppen uppgå till högst 8 kronor 25 öre per läsår på en sträcka av 5—15 km. (För 15 km kosta 9 månadsbiljetter 66 kronor 50 öre. Då bidrag skulle utgå med hälften av det belopp, som överstiger 50 kronor, skulle alltså för 15 km:s skolväg utgå 8 kronor 25 öre.) För att understödet ej skall utnyttjas för resor på onormalt långa avstånd, borde å andra sidan ett maximivstånd fastställas.

Studielånenämnden framhåller i yttrande över samma förslag bl. a., att bestämda krav böra ställas på ordentlighet, energi och förmåga att följa och tillgodogöra sig undervisningen. Nämnden anser, att administrationen bör skötas av skolöverstyrelsen eller den redan befintliga studielånenämnden eller ett nytt organ, som i så fall borde ta hand om hela den statliga studieunderstödjande verksamheten.

Flertalet *länsstyrelser* tillstyrka i stort sett utan erinran skolöverstyrelsens förslag. I vissa fall framhåller man, att det hela på grund av tidsläget bör anstå. Här nedan upptagas några av de synpunkter, som framförts av länsstyrelserna.

Stockholm. Länsstyrelsen ansluter sig till syftet i skolöverstyrelsens förslag men anser det vara svårt att verkställa behovsprövningen efter de vaga grunder, som skolöverstyrelsen angivit. Även vad beträffar elevernas kvalifikationer äro mera preciserade bestämmelser önskvärda. Länsstyrelsen påpekar, att endast i ett fåtal städer tillgång finnes till alla de skilda slag av läroanstalter, för vilkas beivrande den föreslagna bidragshjälpen åt

landsbygdens ungdom är avsedd. Även städernas ungdom måste därför ofta uppsöka läroanstalt utanför hemorten.

Nyköping. Villkoren för erhållande av understöd böra så utformas, att för studier icke lämpade lärjungar ej lockas att söka skaffa sig högre utbildning. Behovsprövning i varje särskilt fall förordas.

Linköping. Större hänsyn bör tagas till lärjungarnas studiebegåvning. Ett särskilt centralt administrativt organ är onödigt.

Jönköping. Länsstyrelsen anser, att de hygieniska olägenheterna vid skolresor ej äro av mera allvarlig art. Vad i utredningen anförts om dessa olägenheter har »målats i väl starka färger». Bestämmelser anses behövlige till reglerande av »vid vilken läroanstalt en viss sorts ungdom må med bidrag av förevarande art vistas».

Växjö. Understöd bör i början lämnas försöksvis i olika av skolöverstyrelsen föreslagna former. Inrättandet av skolhem synes enligt länsstyrelsen vara en åtgärd att särskilt förorda.

Kalmar. I den mån de föreslagna åtgärderna skulle öka tillströmningen till läroverken, borde man inrikta sig på att begränsa intagningen av mindre studiebegåvade.

Karlskrona. Understödsverksamheten bör begränsas till gymnasieelever, och bidrag bör utgå endast till studiebegåvade i ömmande fall.

Kristianstad. Man bör söka finna billigare understödsformer — t. ex. inrättandet av en statlig stipendiefond för studiebegåvade, avlägset från högre skolor boende.

Malmö. Länsstyrelsen efterlyser anordnandet av särskilda skolskjutsar även för elever vid läroverken — i likhet med för folkskolelever.

Halmstad. Krav måste ställas på förmåga att med gott utbyte tillägna sig den högre undervisningen. Utvecklingen av landsbygdens särskilda skolformer — folkhögskolan, lantmannaskolan och lanthushållsskolan — synes minst lika viktig som åtgärders vidtagande för landsortsungdomens dragande till städerna.

Göteborg. En successiv utveckling torde vara att föredraga framför en från början stort anlagd organisation. Stipendieformen för understöd förordas. Länsstyrelsen ifrågasätter, huruvida ej, om skolöverstyrelsens förslag skulle förverkligas, lärjungar vid tekniska läroverk och handelsgymnasier borde undantagas. Studiemöjlighet vid sådana läroanstalter utgör enligt länsstyrelsens åsikt icke något isolerat landsbygdsproblem. Länsstyrelsen tillstyrker inrättande av skolhem men är tveksam angående bidrag till resor och frukostmål. En skärpning av överstyrelsens förslag i fråga om krav på studielämplighet synes böra övervägas.

Karlstad. Man bör kräva ett ganska högt mått av studiebegåvning åtminstone av gymnasieeleverna, innan understöd medges. Vid utformningen av bestämmelser bör det praktiska livets behov tillgodoses.

Gävle. I ömmande fall bör nog studieunderstöd utgå även till de större

städernas studiebegåvade lärjungar. De ifrågasatta stödåtgärderna böra sättas i relation till samhällets behov av särskild utbildning för vissa yrken och till det mål för den allmänna folkbildningen, som kan och bör uppsättas. Man skall ej locka icke studiebegåvade till de högre skolorna — ej ens till realskolorna.

Härnösand. Länsstyrelsen delar ej skolöverstyrelsens uppfattning, att bidrag skall utgå allenast till behövande elever. Det är ur social synpunkt önskvärt, »att varje anledning till uppdelning av lärjungarna vid de offentliga läroanstalterna efter ekonomiska förhållanden undvikas». Eventuell begränsning av elevantalet i läroverken måste ordnas så, att landsbygdsungdomen ej i övervägande grad drabbas. För varje skolort skulle ett genomsnittligt inackorderingspris fastställas, efter vilket statsbidrag skulle utgå med hälften åt *alla* utanför skolorten boende. Administrationen skulle handhavas av de lokala skolmyndigheterna.

Umeå. Länsstyrelsen håller på sträng behovsprövning. Bidrag bör i första hand utgå till inackordering, därefter till frukostmål och resor.

År 1943 har frågan om beredande av statlig hjälp för underlättande av landsbygdsungdomens studiemöjligheter ånyo behandlats av riksdagen.

Sålunda anfördes i två likalydande motioner (I: 21 av G. Elofsson i Vä och I. Persson samt II: 29 av S. B. Norup och H. R. Nilson i Spånstad) bland annat följande: Barn, vilkas föräldrar leva på ort, där läroverk ej finnes, d. v. s. landsbygds barn och barn från köpingar och vissa mindre städer, äro i fråga om möjlighet till högre skolbildning betydligt sämre ställda än läroverksorternas barn. Föräldrarna måste, för att barnet skall nå fram till studentexamen, regelmässigt bekosta inackordering för barnet i stad, där läroverk finnes, och de härav föranledda utgifterna medföra, att en mycket stor del av barnen i vårt land av ekonomiska faktorer förhindras att erhålla en högre utbildning, även om de ha en mycket god begåvning. Detta missförhållande kan naturligtvis ej fullständigt hävas. I någon mån skulle det emellertid kunna motverkas genom att man inrättar stipendier för begåvade barn, vilkas föräldrar leva på ort, där läroverk ej finnes. Det är för landet obestriddigen ett intresse, att begåvningen tillvaratages, och det är också ett intresse, att man icke begränsar möjligheterna för begåvade ungdomar att utbilda sig endast till den del av befolkningen, som är bosatt på ort, där läroverk finnes, eller som har en god ekonomi. Då städerna som regel draga nytta av den pågående avfolkningen från landsbygden, synes det icke heller annat än riktigt, att deras befolkning bidrager till utbildningen av landsbygds folk, särskilt då utbildningskostnaden för de större städernas barn kan hållas nere genom att utbildningsanstalterna förlagts dit. Det torde därför befinnas önskvärt, att en utredning kommer till stånd rörande möjligheten att genom inrättande av statliga stipendier, som äro öppna för ungdomar, bosatta på ort, där läroverk ej finnes, bättre tillvara-

taga begåvningarna i vårt land. Ett relativt stort antal sådana stipendier böra inrättas, och de böra ej vara alltför knappt tilltagna. Vederbörande skall helt och hållet kunna leva på stipendiet och ej pressas till en nödlidande tillvaro under skoltiden. Sådana stipendier skulle fylla en lucka i vår samhällsorganisation och skulle på längre sikt innebära en utgift, som betalas i form av en ökad effektivitet hos vårt folk. — Motionerna utmynnade i en hemställan, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att utredning verkställes rörande inrättande av statliga stipendier, avsedda att möjliggöra för ungdom från orter, där läroverk ej finnes, att besöka läroverk.

Även frågan om inrättande av skolhem i läroverksstäderna för barn från landsbygden har år 1943 motionsvis underställts riksdagens behandling. I två likalydande motioner (I: 159 av K. A. Johansson m. fl. och II: 231 av G. Skoglund i Umeå m. fl.) anfördes följande: Möjligheten till fortsatta studier vid högre skolor är ännu mycket betingad av ekonomiska och geografiska förhållanden. Föräldrar, som bo i läroverksstäder eller deras omedelbara omgivning, kunna även i blygsamma och torftiga villkor hålla sina barn i den högre skolan. Helt annorlunda är situationen för de föräldrar, som bo på orter, där högre skolor saknas, eller i varje fall så långt från läroverksstaden, att barnen icke kunna komma fram och tillbaka dagligen mellan skolan och hemmet. För dessa är tvånget att inackordera barnen i läroverksstaden ofrånkomligt. De årliga inackorderingskostnaderna torde för närvarande uppgå till omkring 1 200 kronor. I detta faktum ligger, att möjlighet att bekosta inackordering finns endast för de förmögna och för enstaka tjänstemän. Vår folkskolas lärare och lärarinnor torde samstämigt kunna vitsorda, hurusom ute i bygderna utpräglade studiebegåvningar på grund av föräldrarnas bristande ekonomiska resurser aldrig få tillfälle att följa sin håg och genomgå högre skolor. Urvalet av de barn ute i bygderna, som i enstaka fall få studera i läroverksstäderna, blir i regel rent ekonomiskt. Det blir icke i första hand deras fallenhet för studier, som föller utslaget, utan fastmera föräldrarnas ekonomiska möjligheter att förverkliga en önskan att ge sina barn fortsatt bildning och utbildning. Det råder intet tvivel, att ett förhjälpande av obemedlade och utpräglade begåvade landsbygdsbarn till fortsatta studier vid våra läroverk skulle medföra en välkommen standardhöjning bland elevmaterialet. Läroverken själva torde därför ha det allra största intresse av att något göres för att avlägsna de ekonomiska spärrarna i landsbygdsbarnens väg. Ett litet folk som vårt måste målmedvetet tillvarataga sina tillgångar. Det viktigaste härvidlag är att förhjälpa de verkliga begåvningarna till sin rätt. Vi ha icke råd att fortsätta med den misshushållning, som hittills ägt rum på hithörande områden. Skolhemmen äro redan prövade i vårt land för folkskolebarnens vidkommande, och provet har slagit mycket väl ut. De vunna erfarenheterna ha givit vid handen, att såväl hygieniskt som moraliskt ett skolhem under

god ledning lämnar föräldrar och målsmän de ojämförligt bästa garantierna för deras barns omvårdnad. Det hänvisas även till att staten genom de nyinrättade naturastipendierna vid universiteten anvisat i princip just den utväg, som skolhemmen representera. — I motionerna hemställdes, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande inrättande i läroverksstäderna av skolhem för medellösa begåvade barn från landsbygden och från orter, som sakna läroverk.

Frågan om studiehjälp för landsbygdsungdomen behandlades även i motionen nr II: 101 av G. Hedlund i Rådomb och L. E. Andersson i Hedensbyn. I denna motion anfördes bland annat följande: Undervisningen utöver det kunskapsmått, som inhämtas i folkskolan, är ett område, där skillnaden är starkt framträdande i fråga om möjligheter för landsbygdens ungdom och andra att tillgodogöra sig förmåner, som åstadkommas av eller med stöd av det allmänna. Medan på landsbygden som regel blott de mest välsituerade kunna giva sina barn fortsatt utbildning, är den studerande ungdomen med hemvist på den ort, där läroanstalten finnes, i långt högre grad fördelad på olika samhällsklasser. Urvalet av dem, som bedriva studier, sker alltså för landsbygdens del i stort sett efter föräldrarnas förmögenhetsvillkor och icke efter studiebegåvningen. Även om så i någon mån är förhållandet också beträffande städernas ungdom, gäller detta dock för deras vidkommande i en mycket mindre grad. Helt visst äga de låne- och stipendiemöjligheter, som redan stå till buds, betydelse för åvägbringande av jämvikt i här påtalade förhållanden. Någon ens närmelsevis tillfredsställande lösning kan spørsmålet emellertid icke sägas ha fått genom dessa möjligheter. Bidrag till elevernas resekostnader, inrättande av stipendie- och lånemöjligheter speciellt för detta ändamål ävensom anordnande av elevhem i städerna för studiebegåvad landsbygdsungdom äro vägar, som synas böra beträddas, om man i förevarande avseende vill göra landsbygden rättvisa och samtidigt i statsnyttans intresse verka för att de fortsatta studierna bedrivs av dem, som bäst lämpa sig härför. — Under hänvisning härtill hemställdes i motionen, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om allsidig utredning angående ekonomiskt stöd genom resebidrag, stipendier, inrättande av elevhem och på annat lämpligt sätt till landsbygdsungdom för bedrivande av studier.

Även i motionen nr II: 156 av Jones E. Andersson i Ovanmyra m. fl. har spørsmålet om underlättande av studier för landsbygdsungdom behandlats. I motionen anfördes härom bland annat följande: Det är i regel fullständigt omöjligt ur ekonomisk synpunkt för mindre bemedlade föräldrar på landsbygden att kosta på inackordering i staden för något av sina barn under så många år, som fordras för att gå den regelrätta vägen till studentexamen — ungefär lika omöjligt om fadern är hemmansägare eller lantarbetare. I någon utsträckning har denna svårighet mildrats därigenom att studentexamen som inträdesfordran till högre fackskolor ersatts med krav på kun-

skaper motsvarande studentexamen i vissa ämnen. Det mest kända exemplet härpå är specialgymnasiet vid Vilans folkhögskola, som meddelar sina elever den skolunderbyggnad, som erfordras för inträde vid bland annat lantbrukshögskolan. Ett stort antal landsbygdsungdomar, som icke haft tillfälle att gå den vanliga skolvägen, har lyckats taga sig fram på detta sätt. Detta system borde kunna tillämpas även på andra områden. Dylik utbildning borde t. ex. normalt kunna räcka till för vanliga universitetsstudier. Fördelen härmed är icke minst, att studierna med åtföljande kostnader icke behöva börja så tidigt. Hemmens möjligheter bli alltid större, när barnen kommit till den åldern, att de själva kunna reda sig en smula på egen hand. En kurs i en folkhögskola eller lantmannaskola brukar alltid kunna ordnas på något sätt. Sedan kunna de unga bättre orientera sig, lättare avgöra, vad de vilja ägna sig åt o. s. v. De kunna då också i många fall själva förtjäna ihop en grundplåt till studier.

Motionärerna anse, att tillräckliga studiemöjligheter genom statligt ingripande bör beredas ungdom, som är lämplig för och intresserad av studier. Även om de på senare tid startade korrespondensskolorna med kombinerad muntlig och skriftlig undervisning bidragit till att något förbättra förhållandena, är det dock alldeles för dyrt att bedriva studier på detta sätt, varför endast ett obetydligt fåtal av landsbygdens ungdom kan begagna sig av denna studieväg. Även om man icke kan tänka sig någon verklig utjämning i fråga om utbildningsmöjligheterna mellan stad och landsbygd, böra praktiskt genomförbara åtgärder icke underlåtas. Stipendiehjälp bör kunna avse såväl praktisk som teoretisk utbildning.

I motionen föreslogs, att här berörda frågor göras till föremål för närmare undersökning, exempelvis genom 1940 års skolutrednings försorg, för utvärderande av de lämpligaste formerna för de åtgärder, som statsmakterna kunna och böra vidtaga.

I anledning av dessa vid 1943 års riksdag väckta motioner anförde riksdagen i skrivelse nr 229 på förslag av statsutskottet följande: De problem, som berörts i motionerna, ha tidigare vid flera tillfällen, senast år 1937, varit föremål för riksdagens behandling. Enligt vad riksdagen inhämtat, ha hithörande spørsmål hänskjutits till övervägande av 1940 års skolutredning. Med hänsyn till att sålunda tidigare gjorda framställningar i liknande syfte som de nu motionsvis framkomna ännu icke blivit realiserade, finner riksdagen det mycket förklarligt, att önskemål om vidtagande av åtgärder i ämnet nu ånyo kommit under riksdagens prövning. Riksdagen vill även framhålla angelägenheten av att de i motionerna berörda frågorna av 1940 års skolutredning göras till föremål för noggrann utredning och prövning och vill uttala den förhoppningen, att Kungl. Maj:t skall finna möjligt att inom en snar framtid förelägga riksdagen förslag i ämnet. I frågans nuvarande läge anser sig riksdagen emellertid icke kunna uttala någon bestämd mening om vilka av de ifrågasatta åtgärderna för vinnande av det i

motionerna angivna syftet som lämpligen kunna och bära förverkligas. Riksdagen vill emellertid framhålla, att även ungdom från orter, där högre läroanstalter finnas, ofta av ekonomiska skäl förhindras att genomgå dessa läroanstalter. De åtgärder för studiehjälp, som äro föremål för övervägande, bära därför icke enbart taga sikte på landsbygdens ungdom.

I detta sammanhang vill riksdagen icke underlåta att påpeka den fara, som ligger i den övervärdering av de s. k. intellektuella yrkena, som icke sällan gör sig gällande. Med den övervägande teoretiska inriktning, vårt högre skolväsen för närvarande har, går den ungdom, som genomgått högre läroanstalter, i stor utsträckning förlorad för praktiskt arbete. Ett underlättande för landsbygdens ungdom av möjligheterna att bedriva högre studier bör därför, därest mera omfattande åtgärder på förevarande område finnas bära vidtagas, enligt riksdagens mening kombineras med åtgärder, som syfta till att leda ungdomen tillbaka till praktiskt arbetsliv.

Då riksdagen förutsätter, att samtliga de frågor, som berörts i förevarande motioner, måste falla inom ramen för de arbetsuppgifter, som åvila skolutredningen, saknar riksdagen anledning att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning i ämnet.

I anslutning härtill har Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 4 juni 1943 förordnat, att riksdagens skrivelse nr 229, i vad den avser frågan om åtgärder för underlättande av studiemöjligheterna för ungdom från landsbygden, skulle överlämnas till 1940 års skolutredning för att tagas i beaktande i samband med utredningsuppdragen.

Även ett annat med landsbygdens skolproblem sammanhängande spörsmål har behandlats vid 1943 års riksdag. I motionen nr II: 225 av U. R. Jacobson har anförts bland annat följande: Det är påtagligt, att studie- och utbildningsmöjligheterna äro väsentligt mindre på landsbygden, speciellt i glest bebyggda trakter, än i samhällen, där en större befolkning är koncentrerad. Om man verkligen vill för landsbygdens ungdom vidga utbildningsmöjligheterna till realexamen och studentexamen, så måste man finna även andra utvägar än förlängningen av bottenskolestadiet. I avbidan på de ytterligare åtgärder från statens sida, som äro nödvändiga för vidgande av dessa möjligheter, ha en hel del kommuner slagit in på den vägen att genom kommunalt anslag lämna ett mindre bidrag till begåvade obemedlade elever. Men genom ett utslag för kort tid sedan har det visat sig, att den nuvarande lagstiftningen lägger hinder i vägen för att på detta sätt hjälpa nyssnämnda elever. Det är emellertid uppenbart, att det i vissa fall vore synnerligen önskvärdt, att vederbörande kommunala organ ägde rätt anslå medel i annan ordning än genom fattigvårdsstyrelsens försorg till bidrag till inackorderingskostnaderna för mindre bemedlade och obemedlade elever vid högre folkskolor och kommunala mellanskolor. — I motionen hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning rörande änd-

rade grunder för kommuner att anslå medel till bestridande av viss del av inackorderingskostnaderna för mindre bemedlade och obemedlade elever vid högre folkskola och kommunal mellanskola.

I anledning av denna motion anhöll riksdagen i skrivelse nr 192, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning i ämnet samt för riksdagen förlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Även denna skrivelse har därefter av Kungl. Maj:t överlämnats till skolutredningen för att tagas i övervägande vid fullgörande av dess uppdrag.

I *Social årsbok för år 1942* har landsbygdens skolproblem också upptagits till ingående behandling. I en därstädes införd uppsats av professor Sten Wahlund om Demokrati och utbildning talas om utökning av de kommunala mellanskolornas antal, fria skolresor, kostnadsfria skolfrukostar, utbyggnad av korrespondensundervisningen bland annat genom korrespondensskolor för folkskoleutbildade med inriktning på realexamen samt undervisning medelst radio. Och i andra uppsatser i samma årsbok ha bland annat landsbygdens ekonomiska utbildningshinder, realskolor med korrespondensundervisning samt radions undervisnings- och folkbildningsproblem gjorts till föremål för utförliga framställningar.

För närvarande förekomma icke några statliga understöd, som äro särskilt avsedda för underlättande av landsbygdsungdomens studiemöjligheter vid skolor tillhörande den högre allmänna skolundervisningen. Däremot torde de statliga understöd, som utgå till obemedlade och mindre bemedlade elever vid folkhögskolor samt vid skolor för jordbruk, huvudsakligen komma landsbygdens ungdom till godo, ehuru dessa understöd kunna utdelas även till elever med hemvist i städer eller tätbebyggda samhällen.

Om landsbygdens studiebegåvade ungdom skall beträffande utbildningsmöjligheterna mera än för närvarande är fallet bliva jämställd med ungdomen i städer och stadsliknande samhällen, torde det vara ofrånkomligt, att en särskilt för landsbygdens ungdom avsedd studiehjälpverksamhet kommer till stånd. Full likställdhet i detta hänseende mellan tätort och egentlig landsbygd kan givetvis aldrig uppnås, men möjlighet finnes säkerligen att åstadkomma en viss utjämning. Det kan icke längre anses försvarligt att upprätthålla en så stark spärr för fortsatt undervisning som den, vilken nu utgör ett hinder för var och en, som bor avlägset från lämplig högre skola och icke har särskilt god ekonomisk ställning.

Vad härefter angår den ekonomiska sidan av hjälpverksamheten, så skulle man kunna tänka sig, antingen att de för densammas bedrivande erforderliga medlen helt och hållet tillhandahölles av staten eller att kostnaderna för verksamheten helt lades på kommunala enheter eller slutligen att stat och kommun finge dela dessa kostnader. Såsom framgår av ett i regerings-

rättens årsbok för år 1942 refererat rättsfall (not. S. nr 356), förefinnes icke någon möjlighet att låta kostnaderna för verksamheten helt eller delvis bestridas av kommunala medel, med mindre ändring företages i den kommunala lagstiftningen. För vår del anse vi emellertid någon sådan ändring icke påkallad. Den allmänna utvecklingen synes gå i den riktningen, att staten i allt större omfattning övertager kostnaderna för skolväsendet, och denna utveckling har på senare tid främjats icke minst av strävandena att ernå största möjliga skatteutjämning för kommunerna. Det är ytterst viktigt, att en lärjunge, som fyller villkoren för erhållande av studiehjälp, också skall kunna påräkna sådan hjälp, var han än är bosatt. Detta skulle emellertid, därest bidragsverksamheten vore en kommunal angelägenhet, icke bliva fallet, med mindre beviljandet av medel för ändamålet gjordes obligatoriskt för kommunerna. Att meddela en allmän föreskrift av sådan innebörd torde emellertid näppeligen låta sig göra, då den undervisning, som genom hjälpverksamheten skulle möjliggöras eller underlättas, icke har obligatorisk karaktär.

Vi ha därför stannat vid att föreslå, att de med hjälpverksamheten förenade kostnaderna skola helt bestridas av statsverket. Om hjälpen skall bliva effektiv, komma dessa kostnader givetvis att bliva ganska betydande. Uppmärksammas bör emellertid, att den av oss föreslagna hjälpverksamheten endast skulle medföra, att landsbygdens studiebegåvade ungdom vad utbildningsmöjligheterna beträffar åtminstone i viss utsträckning skulle komma i samma situation som tätorternas ungdom. Sedd på lång sikt torde en studiehjälpverksamhet av nu ifrågasatt slag komma att jämväl ur ekonomisk synpunkt gagna samhället, då den måste komma att medverka till att rätt man blir placerad på rätt plats i yrkes- och samhällslivet.

Som framgår av den tidigare framställningen, ha myndigheterna redan varit inne på den tanken, att understöd åt landsbygdsungdomen för här ifrågavarande ändamål skulle kunna ges i form av stipendier åt inackorderade och dagligen resande lärjungar vid högre skolor. Vi ansluta oss till denna tanke, i det vi anse, att lämpligt avvägda årliga statliga stipendier för studier vid högre teoretiska eller praktiska läroanstalter böra efter prövning i varje särskilt fall tilldelas avlägset från sådan anstalt boende lärjungar. Om man ville söka så långt som möjligt utjämna den nu bestående skillnaden mellan landsbygd och tätort med avseende på möjligheten att erhålla utbildning vid högre skolor, borde givetvis stipendiebidrag utgå oberoende av lärjungarnas eller deras målmäns ekonomiska ställning. Av statsfinansiella skäl ha vi emellertid i likhet med skolöverstyrelsen ansett oss böra i detta avseende föreslå en viss begränsning. Vad beträffar de närmare förutsättningarna för att stipendium skall kunna erhållas, kunna i stort sett uppställas samma villkor, som studielånenämnden har att tillämpa vid fördelningen av statens räntefria studielån (bil. 7). Som minimivillkor bör angivas,

att lärjungen vid sin tidigare skolgång ådagalagt sådan prestationsförmåga och sådan karaktärsläggning, att det kan anses vara sannolikt, att han med framgång skall kunna fullfölja arbetet vid den läroanstalt, där han söker inträde eller tidigare erhållit undervisning. Sedan detta minimikrav uppfyllts, böra stipendier tilldelas de mest meriterade, i den mån anslaget medger. Vid bestämmandet av det årliga stipendiebeloppets storlek bör hänsyn tagas till kostnaderna för lärjunges vistelse vid eller resor till läroanstalten samt till målsmans (lärjunges) ekonomiska ställning och antalet barn i familjen.

Innan vi övergå till att närmare redogöra för vårt förslag angående stipendier, vilja vi upptaga frågan om uppförande av skolhem för sådana elever, som måste inackorderas under tiden för deras studier vid högre skolor.

Av vår tidigare redogörelse framgår, att 1927 års skolsakkunniga föreslog inrättandet av fyra fristående skolhem, förlagda till olika delar av landet. Dessutom föreslog dessa sakkunniga, att en internatskola skulle inrättas. År 1936 hemställde skolöverstyrelsen om vissa åtgärder för inrättande av två skolhem i Strängnäs, ett för manliga och ett för kvinnliga lärjungar. I skolöverstyrelsens tidigare omnämnda utredning av år 1939 angående underlättande för lärjungar från landsbygden att vistas vid allmänna läroverk och vissa andra offentliga läroanstalter uttalas, att anordnandet av skolhem torde böra av statsmakterna uppmuntras och understödjas särskilt på sådana orter, där behovet av inackordering är stort men möjligheterna för inackordering i enskilda hem äro begränsade. Överstyrelsen avsåg därvid icke, att några direkt statliga skolhem skulle upprättas, utan fann det lämpligt, att initiativet härvidlag i varje särskilt fall utgick från orten men att statsbidrag lämnades till upprättande av skolhem.

De av 1927 års skolsakkunniga samt skolöverstyrelsen framlagda förslagen i skolhemsfrågan ha icke föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Sedan 1935 finns i Växjö ett skolhem för gymnasister. Verksamheten vid detta skolhem, som slagit mycket väl ut, är baserad på inkomsterna från en gymnasisthemsfond. Betydande bidrag till verksamheten vid skolhemmet ha erhållits ur allmänna arvsfonden. I Skara ha stadsfullmäktige gjort förberedelser för anordnandet av ett skolhem, varjämte ett avsevärt belopp på privat väg insamlats för ändamålet. År 1939 uppgjordes här ritningar till ett skolhem för 40 elever. I Luleå ha nyligen upprättats ritningar till ett därstädes planerat skolhem för elever vid tekniska gymnasiet i staden. Även på ett par andra håll ha utredningar pågått angående uppförande av skolhem för elever vid högre skolor. Beträffande kostnaderna för upprättande av skolhem kan nämnas, att byggnadsstyrelsen år 1936 vid utredning angående skolhemsfrågan i Strängnäs beräknade, att kostnaderna för iordningställande och inredning av vissa befintliga fastigheter till två skolhem skulle uppgå till 132 000 kronor. Enligt 1927 års skolsakkunniga skulle med dåvarande priser ett nytt skolhem för 30 lärjungar kosta 157 000 kronor

I detta sammanhang anse vi oss böra framhålla, att skolhemsverksamheten inom folkskoleväsendet är ganska omfattande. I de nordliga delarna av landet, där barn i skolpliktsåldern ofta äro hänvisade till inackordering under skoltiden, ha skoldistriktet i ett flertal fall låtit uppföra skolhem. Läsåret 1943/44 äro 31 sådana skolhem i verksamhet, och på flera platser planeras uppförande av nya skolhem för folkskolebarn. Så planerar t. ex. Stockholms läns landsting att uppföra ett skolhem för skolpliktiga barn med hemvist i skärgården. Enligt kungörelse av den 28 maj 1926, vilken kungörelse varit gällande till och med den 30 juni 1936 utgick statsbidrag till vissa skoldistrikt inom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län för uppförande och inredning av skolhem. Den 15 maj 1936 utkom en ny kungörelse angående statsbidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning. Enligt denna kungörelse kan statsbidrag för dessa ändamål utgå till skoldistrikt i hela landet. Sådant statsbidrag utgår med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer. Utom till uppförande och inredning av nybyggnad kan bidrag enligt ifrågavarande kungörelse utgå jämväl till ändring av äldre byggnad, som befinnes lämplig för skolhem.

Under tiden från och med den 1 juli 1936 till och med utgången av februari 1944 ha skoldistrikt erhållit statsbidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning med ett sammanlagt belopp av 1 162 285 kronor. För budgetåret 1944/45 har riksdagen för detta ändamål anvisat ett reservationsanslag av 500 000 kronor.

I de nordligaste länen förekomma även så kallade arbetsstugor, som ägas av särskilda stiftelser. Dessa arbetsstugor lämna liksom skolhemmen inackordering och vård under pågående läsår åt skolpliktiga barn från avlägset från skola belägna orter. För uppförande och inredning av sådana arbetsstugor ha i åtskilliga fall lotterimedel anslagits. Läsåret 1943/44 äro 24 arbetsstugor i verksamhet.

I regel mottager ett skolhem eller en arbetsstuga 30—40 barn. Enligt gällande bestämmelser skall vid såväl skolhem som arbetsstuga föreståndarinna vara anställd. Vid skolhem eller arbetsstuga, där barnantalet uppgår till minst 35, må därjämte en biträdande föreståndarinna anställas. Vid skolhemmen tillsätts föreståndarinnorna av skolöverstyrelsen och de biträdande föreståndarinnorna av respektive folkskolestyrelse, sedan folkskolinspektören förklarar vederbörande lämplig för befattningen. Till avlöning av dessa föreståndarinnor utgår statsbidrag enligt samma grunder, som äro gällande för avlöning av folkskolornas lärarpersonal. Härjämte utgår statsbidrag med åtta tiondelar av kostnaden för barnens inackordering vid skolhem och arbetsstugor. Kungl. Maj:t bestämmer det belopp, som skall anses motsvara inackorderingskostnaden. Den del av inackorderingskostnaden, som ej utgår i statsbidrag, betalas vad beträffar skolhemmen i regel av respektive skoldistrikt.

Även inom nomadskolväsendet bedrivs en ganska omfattande skolhems-

verksamhet. Under senare år ha genom statens försorg fyra moderna skolhem, avsedda för nomadskolebarn, blivit inrättade, varjämte byggnader för två skolhemsanläggningar av detta slag äro under uppförande och ytterligare tre sådana planeras.

Verksamheten vid de skolhem och arbetsstugor, som mottaga skolpliktiga barn, har slagit synnerligen väl ut. Den har fått sin stora omfattning närmast på grund av svårigheten att erhålla lämpliga inackorderingshem för sådana barn, som under skoltiden måste vistas borta från hemmet. Dessutom kan inackorderingskostnaden, om man räknar på lång sikt, förbilligas genom anordnandet av skolhem.

Såsom framgår av bilagorna 3 och 5, voro höstterminen 1941 icke mindre än 6 790 lärjungar vid de högre allmänna läroanstalterna hänvisade till inackordering. I den mån — såsom i detta betänkande föreslås — genom stipendieutdelning effektiva åtgärder verkligen komma att vidtagas för underlättande av landsbygdslärjungarnas studiemöjligheter, torde man med säkerhet kunna påräkna en ökning av antalet inackorderade lärjungar.

Från många skolorter ha klagomål framförts angående svårigheten att erhålla lämpliga inackorderingshem. Den under senare år genom den starka inflyttningen till städerna ökade trångboddheten har ytterligare förvärrat situationen i detta avseende. Det torde därför vara nödvändigt, att staten på något sätt här ingriper, för att ett bättre förhållande skall kunna komma till stånd. Det synes oss då vara mest ändamålsenligt, att på skolorter med stort antal inackorderade lärjungar möjligheter skapas att uppföra skolhem. I överensstämmelse med vad skolöverstyrelsen anfört i sin tidigare omnämnda utredning av år 1939, finna vi, att initiativet härvidlag bör utgå från den trakt, där behov av skolhem för elever vid högre läroanstalter anses föreligga. Skall emellertid skolhemsverksamhet av detta slag komma till stånd, finna vi det vara ofrånkomligt, att statsbidrag utgår till kostnaderna för skolhemsbyggnaderna och deras inredning. Bidrag bör kunna utgå till såväl ny- som ombyggnad och med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer. I de fall, där verkligt behov av skolhems uppförande kan påvisas och beslut om uppförande av lämpligt skolhem föreligger, torde omkring 75 % av kostnaden böra utgå i statsbidrag. Då skolhemmen icke böra i alltför hög grad få karaktär av anstalt och skilda skolhem lämpligen böra uppföras för gossar och flickor, böra de i regel icke uppföras för ett större elevantal än 30. Man torde böra utgå ifrån att en skolhemsbyggnad bör innehålla 15 elevrum, ett expeditions- och vaktrum med sovalkov i nära anslutning till elevrummen, en elevmatsal, ett större sällskapsrum, ett mindre biblioteksrum i anslutning till sällskapsrummet, ett gästrum, ett sjukrum, föreståndarinnebostad om två rum och kokvrå, ett rum för kokerska, två rum för biträden, ett matrum för personalen, ett kök med tillhörande utrymmen samt erforderliga rum för bad, tvätt, torkning

och mangling av kläder jämte behövliga källarutrymmen. Enligt uppgift, som vi införskaffat under hand genom byggnadssakkunnig, torde kostnaden för uppförandet av ett nytt skolhem innehållande dessa utrymmen för närvarande uppgå till omkring 250 000 kronor, vilket belopp dock utgör en beräknad medelkostnad för hela landet. Hinder för statsbidrags utgående till anskaffande av lokaler för skolhem av annan typ eller storlek, än ovan föreslagits, bör givetvis icke förefinnas. Skolhem bör kunna inrättas dels för lärjungar vid viss läroanstalt, dels för lärjungar vid olika på en och samma ort befintliga läroanstalter.

Vem som skall ställa sig såsom huvudman för skolhem av här ifrågavarande slag måste få bliva beroende av olika lokala omständigheter. I vissa fall kan det vara lämpligt, att ett landsting blir skolhemmets huvudman. I andra fall kan det vara mera ändamålsenligt, att skolhemmet tillhör en stads- eller landskommun eller en stiftelse.

För skolhemmets ledning och skötsel bör anställas en föreståndarinna. För ernående av största möjliga garantier för att lämplig person erhålles för denna befattning, bör föreskrivas, att föreståndarinnan skall anställas av skolöverstyrelsen. Ätminstone tills vidare bör hon avlönas efter samma grunder, som gälla beträffande avlöning av föreståndarinna vid av skoldistrikt inrättat skolhem för folkskolebarn, och statsbidrag bör utgå efter samma grunder, som för närvarande tillämpas beträffande sådan föreståndarinna. Övrig personal bör helt avlönas av huvudmannen. I särskilt av skolöverstyrelsen fastställt reglemente bör för varje skolhem bestämmas, hur stor personal som skall anses erforderlig.

I reglementet bör även den ungefärliga inackorderingskostnaden angivas. Några friplatser i egentlig mening för eleverna böra icke förekomma. De stipendiebelopp, som enligt vårt här nedan närmare angivna förslag skola komma vissa elever till del, böra emellertid, därest eleverna äro intagna i skolhem, inlevereras till detta. I vissa fall torde dessa stipendiebelopp komma att täcka hela inackorderingskostnaden. Elev, som erhållit statligt stipendium, bör ha företräde till inackordering vid skolhem framför elev, som icke erhållit sådant stipendium.

Såsom framgår av bilagorna 3 och 5, funnos höstterminen 1941 vid de allmänna högre skolorna i runt tal 6 800 inackorderade och 14 000 dagligen resande lärjungar. Medelinackorderingskostnaden torde kunna beräknas till lägst 1 000 kronor per år och lärjunge och medelkostnaden för de dagliga resorna till lägst 100 kronor per år och lärjunge. Om dessa approximativa siffror läggas till grund för en med ledning av nyssnämnda uppgifter för år 1941 företagen beräkning av sammanlagda årskostnaden för de avlägset från högre skolor boende lärjungarnas vistelse vid eller dagliga resor till sagda läroanstalter, skulle man komma till följande belopp:

för inackordering	6 800 000 kronor
» dagliga resor	1 400 000 »

Summa 8 200 000 kronor.

Bland de inackorderade och resande lärjungarna måste emellertid finnas åtskilliga, vilka icke skulle uppfylla det av oss för stipendiernas erhållande angivna villkoret om klar studielämplighet. Att företaga någon bestämd beräkning i syfte att utröna dessa lärjungars antal låter sig icke göra, men man torde på vissa grunder kunna räkna med att omkring två tredjedelar av de inackorderade och en tredjedel av de resande lärjungarna uppfylla ifrågavarande villkor och således böra erhålla studiehjälp i form av stipendier. Utgår man från situationen höstterminen 1941 (bilagorna 3 och 5), skulle enligt denna beräkning omkring 4 500 inackorderade lärjungar och omkring 4 700 resande bliva stipendieberättigade. Om medelkostnaderna beräknas på sätt förut skett, kunna totalkostnaderna för dessa lärjungars inackordering och resor under ett läsår uppskattas till:

för inackordering	4 500 000 kronor
» dagliga resor	470 000 »

Summa 4 970 000 kronor.

Om den här ifrågasatta studiehjälpverksamheten blir förverkligad, komma emellertid en del obemedlade och mindre bemedlade studiebegåvade från landsbygden, vilka eljest ej skulle haft möjlighet att fortsätta sin skolgång, att söka sig in vid högre skolor, varför den årliga totalkostnaden för de stipendieberättigade lärjungarnas inackordering och resor kommer att ökas jämfört med det kostnadsbelopp, som ovan beräknats med utgångspunkt från situationen vid de allmänna läroanstalterna höstterminen 1941. Totalkostnaden kommer dessutom att ytterligare ökas, enär kostnaderna för inackordering och resor för lärjungar vid bland andra praktiska skolor av olika slag — t. ex. praktiska mellanskolor, tekniska gymnasier och fackskolor samt handelsgymnasier — samt vissa under skolöverstyrelsens in-seende stående enskilda läroanstalter måste medräknas. Vi förfoga icke över något material för beräkning av den ökning av den totala årskostnaden, som tillkomsten av dessa två grupper av lärjungar kan medföra. Vi uppskatta emellertid denna ökning till minst 30 % av 4 970 000 kronor eller till 1 491 000 kronor. Totalkostnaden för de stipendieberättigade lärjungarnas inackordering och resor under ett läsår skulle sålunda enligt denna beräkning uppgå till 6 461 000 kronor.

Såsom vi tidigare framhållit, anse vi, att stipendiebeloppen böra avvägas med hänsyn bl. a. till inackorderings- eller resekostnaden samt till målsmans ekonomiska ställning. Skall den här avsedda studiehjälpverksamheten på ett mera påtagligt sätt bidra till att beträffande utbildningsmöjlig-

heterna undanröja skillnaden mellan landsbygd och stad, torde man böra räkna med att ett icke alltför ringa antal lärjungar tilldelas så stora årliga stipendiebelopp, att hela eller större delen av inackorderings- eller resekostnaden därmed kan betalas. Flertalet av de övriga ur studielämplighetssynpunkt stipendieberättigade lärjungarna böra erhålla så stora stipendiebelopp, att beloppen i regel komma att täcka över hälften av ifrågavarande kostnad. Vi beräkna därför, att det årliga anslagsbehovet för detta ändamål kommer att uppgå till omkring 70 % av den ovan beräknade totalkostnaden eller till minst 4 500 000 kronor.

Det torde vara nödvändigt att erhålla ett par års erfarenhet av en hjälperksamhet av detta slag, innan densamma utsträcker att omfatta samtliga de lärjungar, som under ett läsår skulle kunna anses vara stipendieberättigade. På grund härav torde det vara lämpligt, att anslaget under det första året begränsas till ett mindre belopp, som emellertid successivt höjes under de närmast följande åren, då antalet av dem, som skulle kunna tänkas komma i åtanke vid bidragsbeloppens fördelning, på grund av vidgad kännedom om möjligheterna att erhålla understöd med säkerhet kommer att öka. Vi föreslå därför, att för det första läsår, som stipendier av detta slag utdelas, ett anslag av 1 500 000 kronor beviljas och att för de två följande läsåren anslaget ökas med likaledes 1 500 000 kronor årligen, så att detsamma under det tredje läsåret uppgår till 4 500 000 kronor. På grundval av under dessa tre första år vunna erfarenheter skulle fastare normer för den ifrågavarande stipendieutdelningen kunna utarbetas.

Enligt vår åsikt böra stipendier utgå även till lärjungar, vilka enligt korrespondensmetoden bedriva enskilda studier, som avslutas med examen under statlig kontroll, ävensom till lärjungar, vilka bedriva studier vid realskola med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning på ort, där tillgång till undervisning vid statlig eller kommunal läroanstalt ledande till minst realexamen icke förefinnes. Sådant stipendium synes i allmänhet böra utgå med så stort belopp, att största delen av kursavgiften till korrespondensinstitutet därmed kan betalas. För genomgående av kurs, som enligt den stipendieutdelande myndighetens mening belagts med oskäligen avgifter, böra stipendier emellertid icke erhållas. Möjlighet att komma i åtnjutande av här ifrågasatt stipendium bör förefinnas endast för sådan lärjunge, som påbörjat sina korrespondensstudier och som vid ansökan om stipendium kan uppvisa intyg från vederbörande brevskola (korrespondensinstitut), att han med största sannolikhet inom viss fastställd tid kan avlägga sin examen. Stipendierna fördelas bland de mest meriterade av dem, som uppfyllt detta krav, varvid hänsyn tages jämväl till lärjunges bostadsort och ekonomiska ställning. Stipendium synes böra utgå endast för studier vid sådan brevskola, som åtager sig, dels att under den tid, lärjunge före erhållande av stipendium studerar vid skolan, endast uttaga en låg av den stipendieutdelande myndig-

heten godkänd månatlig avgift, dels att, sedan lärjunges stipendieansökan beviljats, icke utkräva den del av kursavgiften, som motsvaras av statsbidraget, förrän examen avlagts. När detta skett, utbetalar statsverket efter rekvisition hela stipendiebeloppet direkt till brevskolan. Såsom särskilt villkor bör föreskrivas, att brevskolan skall åtaga sig att icke utkräva någon kursavgift vare sig av staten eller av lärjungen, för det fall att examen icke kunnat avläggas inom fastställd tid. Om lärjunge, som erhållit stipendium, i anledning av med läkarintyg styrkt sjukdom måste avbryta sina studier, bör dock staten kunna till brevskolan utbetala sin del av kostnaderna för den undervisning, lärjungen erhållit före avbrottet. Är av läkare styrkt sjukdom orsak till att lärjunge icke kunnat avlägga examen inom fastställd tid, bör beviljat stipendium kunna utgå efter examens avläggande. Till ansökan om stipendium av detta slag bör lärjunge foga — utom intyget från brevskolan — betyg från den skola, där han senast åtnjutit undervisning, samt av vederbörande skolledare eller av lärare i hemorten utfärdat intyg om arbetsförmåga och karaktärsläggning ävensom av kommunal myndighet eller två vederhäftiga ojäviga personer vitsordad redogörelse för den ekonomiska ställningen.

Till en början bör under en övergångstid, som lämpligen torde kunna bestämmas till tre år, endast ett begränsat antal stipendier utgå till lärjungar, som bedriva korrespondensstudier. Detta antal bör likväl vara så stort, att en någorlunda säker erfarenhet av denna hjälpverksamhet kan erhållas. Vi ha tidigare framhållit, att stipendium av detta slag i allmänhet bör utgå med så stort belopp, att största delen av kursavgiften därmed kan betalas. Då stipendiebeloppen ändock måste komma att variera något allt efter de olika behov, som kunna föreligga hos olika lärjungar, är det ej heller i detta fall möjligt att uppgöra någon exakt kostnadsberäkning. Förslagsvis ifrågasätta vi emellertid, att under dessa tre år möjlighet att erhålla stipendier årligen skall kunna beredas omkring 550 studielämpliga lärjungar, vilka studera genom korrespondens med real- eller studentexamen som mål. Lärjunge, som åtnjutit stipendium under ett studieår, bör erhålla lika stort årsstipendium även under de följande år, varunder studierna inom den fastställda studietiden pågå.

Storleken av det för nu ifrågavarande ändamål behövliga årsanslaget torde kunna beräknas på följande sätt: 300 stipendier å 200 kronor eller tillhoppa 60 000 kronor anvisas åt lärjungar, vilka bedriva enskilda korrespondensskolestudier med realexamen som mål; 100 stipendier å 200 kronor eller tillhoppa 20 000 kronor tilldelas lärjungar, vilka efter avlagd realexamen bedriva enskilda sådana studier med studentexamen som mål; 150 stipendier å 300 kronor, tillhoppa 45 000 kronor, anvisas till lärjungar, vilka bedriva studier vid realskolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning. Det för nu ifrågavarande ändamål erforderliga första årsanslaget skulle således under den 3-åriga övergångstiden komma att uppgå till

(60 000 + 20 000 + 45 000 =) 125 000 kronor. Under det andra året skulle anslaget ökas till 250 000 kronor och under det tredje året till 375 000 kronor.

Vi ha tidigare (sid. 51—53) anført, att försök i begränsad omfattning bör få göras med kombinerad korrespondens- och radioundervisning i ett främmande språk i folkskolan. Denna undervisning skulle huvudsakligen vara avsedd för sådana lärjungar på landsbygden, vilka ha förutsättningar att efter genomgången sjätte folkskoleklass avlägga realexamen med tidsvinst.

I omkostnaderna för en sådan kombinerad korrespondens- och radiokurs skulle komma att ingå dels kostnaderna för den vid de olika skolorna erforderliga handledningen, dels ersättningen till radiotjänst för själva undervisningen genom korrespondens och radio, dels slutligen de rent tekniska kostnaderna för radioutsändningarna.

För de i den kombinerade korrespondens- och radioundervisningen deltagande lärjungarnas handledning, som för varje grupp bör omfatta två lektionstimmar i veckan, bör statsbidrag utgå efter enahanda grunder som till timlärare i folkskola. Man torde kunna räkna med att under ett försöksår omkring 500 lärjungar i folkskolan delta i denna undervisning. Vi beräkna att i medeltal åtta lärjungar samtidigt skulle komma att erhålla handledning av samma person. Under dessa förutsättningar skulle antalet be-

hövliga veckotimmar för sådan handledning bliva $\left(\frac{500 \cdot 2}{8}\right) = 125$. Om arvodet beräknas enligt de bestämmelser, som gälla beträffande vanligt timlärararvode på E-ort, skulle kostnaden för handledningen under försöksåret komma att uppgå till 21 250 kronor.

Enligt av radiotjänst utförda beräkningar (bil. 8) skulle årskostnaderna för själva undervisningen genom korrespondens och radio (radiotjänsts kostnader) vid ett elevantal av 500 uppgå till 55 000 kronor. Vidare skulle de årliga tekniska kostnaderna (telegrafverkets kostnader) uppgå till 5 000 kronor. Radiotjänsts styrelse har i skrivelse till skolutredningen meddelat, att radiotjänst icke har möjlighet att bestrida dessa kostnader och att en förutsättning för kursens anordnande sålunda är, att utgifterna kunna bestridas genom särskilt anslag, utgående i annan form än av radiolicensmedel. Såsom vi tidigare framhållit, måste det anses uteslutet, att dessa försök skulle bekostas av de licensmedel, som utgå till radiotjänst för *ordinarie* programändamål. För bestridande av kostnaderna för själva undervisningen torde särskilt anslag av statsmedel därför böra utgå till radiotjänst. De med utsändningen förenade tekniska kostnaderna torde däremot tills vidare böra bestridas med licensmedel.

Landsting, annan kommun eller stiftelse, som genom ny- eller ombyggnad inrättar skolhem, avsett för lärjungar vid teoretisk eller praktisk

högre läroanstalt, bör kunna erhålla statsbidrag med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer, för sådan ny- eller ombyggnad jämte inredning. De lärjungar, som kommit i åtnjutande av stipendier, skulle i första hand mottagas vid dessa skolhem. Stipendiebeloppet skulle därvid utbetalas till skolhemmets styrelse. För närvarande kan kostnaden för uppförande och inredning av ett nytt skolhem för 30 lärjungar beräknas uppgå till omkring 250 000 kronor. Statsbidrag till kostnaderna för iordningställande av ett sådant hem torde i allmänhet böra utgå med 75 % av den styrkta verkliga kostnaden och kan alltså beräknas till omkring 187 500 kronor. Även till ombyggnad för skolhemsändamål av lämplig befintlig byggnad bör statsbidrag kunna utgå med viss del av den styrkta verkliga kostnaden. Denna kostnad kommer givetvis att växla högst avsevärt. Vi beräkna emellertid tills vidare, att statsbidrag till sådan ombyggnad skall kunna utgå med i genomsnitt 75 000 kronor. Då det beträffande flera skolorter på grund av mindre goda inackorderingsförhållanden är av största vikt, att skolhem verkligen komma till stånd, ifrågasätta vi för detta ändamål ett årligt anslag av 450 000 kronor. Enligt ovanstående beräkning skulle detta möjliggöra iordningställande årligen av två nya skolhem samt en ombyggnad. Såsom framgår av bil. 5, kan behov av skolhem sägas föreligga inom praktiskt taget samtliga län.

Huvudman för sådant skolhem med ett lärjungantal av minst 20 bör kunna erhålla årligt statsbidrag till en av skolöverstyrelsen förordnad föreståndarinnas avlöning med samma belopp, som nu utgår till avlöning av föreståndarinna vid av skoldistrikt inrättat skolhem för avlägset från folkskola boende barn. En föreståndarinna vid av skoldistrikt upprättat skolhem för folkskolebarn avlönas för närvarande vid 39 veckors tjänstgöring i någon av löneklasserna 9—12. Statsbidraget till sådan föreståndarinna i tolfte löneklassen (H-ort, hyresgrupp I) utgör omkring 5 300 kronor. Då åtminstone ett skolhem för lärjungar vid högre skolor redan finnes (Växjö) och flera sådana planeras, torde för första ifrågakommande budgetår 10 000 kronor böra anslås såsom bidrag till avlöning av föreståndarinnor vid sådana skolhem.

En utjämning av den förefintliga olikheten mellan landsbygd och stad med avseende på kostnaderna för bedrivande av studier vid högre skolor skulle givetvis i viss mån också kunna åvägbringas därigenom, att landsbygdsungdomen och dess målsmän i största möjliga utsträckning befriades från den ekonomiska belastning, som skyldigheten att erlægga terminsavgifter innebär. En sådan utjämning är i viss mån möjlig att ernå även enligt nu gällande bestämmelser. I § 220 mom. 3 b) läroverksstadgan föreskrives nämligen, att vid bestämmandet av vilka lärjungar som skola åtnjuta nedsättning i eller befrielse från avgifter hänsyn skall tagas särskilt till det för-

hållandet, huruvida lärjunge har sitt hemvist i eller utom det samhälle, där läroverket är beläget. Genom en liberal tillämpning av denna bestämmelse skulle otvivelaktigt i många fall ekonomiska lättnader kunna beredas inackorderade och resande lärjungar vid allmänna läroverk. I samband med behandlingen av frågan om vissa socialpedagogiska anordningar komma vi framdeles att närmare ingå på nu ifrågavarande spörsmål liksom även på frågan om i vad mån motsvarande lättnader skulle kunna beredas inackorderade och resande lärjungar vid andra högre skolor än allmänna läroverk. Enligt vad vi inhämtat, tillämpas den återgivna bestämmelsen i läroverksstadgan ganska olika vid olika läroverk. På vissa håll beviljas med stöd av denna bestämmelse inackorderade och resande lärjungar i avsevärd omfattning befrielse från eller nedsättning i terminsavgifterna, på andra håll tillämpar man däremot i dessa hänseenden betydligt strängare principer. Med hänsyn härtill vore det säkerligen av värde, om i avbidan på de nya bestämmelser angående terminsavgifter, som kunna komma att meddelas, provisoriska åtgärder kunde vidtagas för ernående av en enhetligare tillämpning av nu anmärkta föreskrift i § 220 läroverksstadgan.

För vinnande av enhetliga principer vid behandlingen av ansökningar om bidrag ur de av oss nu förordade statsanslagen bör denna prövning verkställas centralt för hela riket. Den torde därför, till den del fråga icke är om anslag till anskaffande av lokaler för skolhem samt deras inredning, där beslutanderätten bör förbehållas Kungl. Maj:t, lämpligen böra anförtros åt skolöverstyrelsen i dess egenskap av central skolmyndighet. Arbetet med behandlingen av dessa ansökningar komme givetvis att innebära en ganska betydande ökning av skolöverstyrelsens arbetsbörda, och detta arbete torde därför icke kunna läggas på överstyrelsen, utan att ämbetsverket samtidigt erhåller en mot ökningen svarande förstärkning av sina arbetskrafter. Verksamheten i fråga torde komma att i omfång vida överstiga arbetet med behandlingen av ansökningar om stipendiebidrag ur allmänna arvsfonden, för vilket arbete skolöverstyrelsens föredragande av dessa ärenden åtnjuter ett arvode av 1 400 kronor om året. Det här ifrågavarande arbetet torde snarare vara att jämföra med prövningen och föredragningen av ansökningar om bidrag ur anslaget till skolskjutsar för skolpliktiga barn, med vilket arbete en tjänsteman inom överstyrelsen för närvarande är i det närmaste helt sysselsatt. Den erforderliga utökningen av överstyrelsens arbetskrafter torde därför lämpligen tills vidare kunna begränsas till tillsättandet av en tjänsteman i notariegrad. Den årliga avlöningen av en sådan tjänsteman uppgår till 9 607 kronor 32 öre i lägsta och 11 389 kronor 32 öre i högsta lönegraden eller i runt tal 10 000 kronor.

I enlighet med vad här ovan anförts få vi föreslå, att under ett första anslagsår följande belopp anvisas för underlättande av landsbygdsungdomens studiemöjligheter:

till stipendier åt inackorderade och dagligen resande lärjungar vid högre skolor	kronor 1 500 000
till stipendier åt lärjungar, vilka bedriva enskilda studier genom korrespondens med real- eller studentexamen som mål eller studier vid realskolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning	» 125 000
till radiotjänst för anordnande av kombinerad korrespondens- och radioundervisning för folkskolelärjungar vid skolor, där undervisning i främmande språk icke kan i vanlig ordning anordnas	» 55 000
till handledning vid d:o	» 21 250
till iordningställande av skolhem för lärjungar vid högre skolor	» 450 000
till avlönande av föreståndarinnor vid skolhem för lärjungar vid högre skolor	» 10 000
till inrättande av en notarietjänst i lönegrad A 21 i skolöverstyrelsen	(i runt tal omkring) » 10 000
Summa kronor 2 171 250.	

Såsom ovan nämnts, skulle de med anordnandet av den kombinerade korrespondens- och radiokursen förenade tekniska kostnaderna, av radiotjänst beräknade till 5 000 kronor, enligt vårt förslag tills vidare bestridas med licensmedel.

Förslag till kungörelser med bestämmelser rörande sättet för bedrivandet av nu ifrågavarande verksamhet bifogas detta betänkande (bil. 9—12).

BILAGOR

Year
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990

Realskolor, kommunala mellanskolor och 4-åriga högre folkskolor (ht 1941).

L ä n	Antal lärjungar bosatta			% lärjungar bosatta			Summa lärjungar	% av samtl. lärj. i real-skolan
	högst 5 km från högre skola ¹	på landsbygden ²		högst 5 km från högre skola ¹	på landsbygden ²			
		dagligen resande	inackorderade		dagligen resande	inackorderade		
Stockholms stad.....	5 839	398	33	93·1	6·3	0·6	6 270	12·5
Stockholms län.....	1 496	386	76	76·4	19·7	3·9	1 958	3·9
Uppsala.....	481	203	51	65·5	27·6	6·9	735	1·5
Södermanlands.....	847	427	63	63·4	31·9	4·7	1 337	2·7
Östergötlands.....	1 526	334	159	75·6	16·5	7·9	2 019	4·0
Jönköpings.....	1 322	401	174	69·7	21·1	9·2	1 897	3·8
Kronobergs.....	489	270	117	55·8	30·8	13·4	876	1·8
Kalmar.....	990	419	268	59·0	25·0	16·0	1 677	3·4
Gotlands.....	225	19	73	71·0	6·0	23·0	317	0·6
Blekinge.....	778	388	56	63·6	31·8	4·6	1 222	2·5
Kristianstads.....	872	944	58	46·5	50·4	3·1	1 874	3·8
Malmöhus utom Malmö	2 321	1 154	72	65·4	32·6	2·0	3 547	7·0
Malmö.....	1 722	82	11	94·9	4·5	0·6	1 815	3·7
Hallands.....	724	326	68	64·7	29·2	6·1	1 118	2·2
Göteborgs och Bohus utom Göteborg.....	514	198	113	62·3	24·0	13·7	825	1·6
Göteborg.....	2 863	437	42	85·7	13·1	1·2	3 342	6·7
Älvsborgs.....	1 557	547	161	68·7	24·2	7·1	2 265	4·5
Skaraborgs.....	1 165	481	174	64·0	26·4	9·6	1 820	3·7
Värmlands.....	1 470	638	194	63·9	27·7	8·4	2 302	4·6
Örebro.....	856	360	84	65·8	27·7	6·5	1 300	2·6
Västmanlands.....	797	164	61	78·0	16·0	6·0	1 022	2·0
Kopparbergs.....	1 461	422	163	71·4	20·6	8·0	2 046	4·1
Gävleborgs.....	1 384	547	107	67·9	26·8	5·3	2 038	4·1
Västernorrlands.....	1 386	535	237	64·2	24·8	11·0	2 158	4·3
Jämtlands.....	426	131	131	62·0	19·0	19·0	688	1·4
Västerbottens.....	981	136	221	73·3	10·2	16·5	1 338	2·7
Norrbottnens.....	1 531	300	332	70·8	13·9	15·3	2 163	4·3
Summa	36 023	10 647	3 299	72·1	21·3	6·6	49 969	100·0
Därav Sthlm, Gtbg o. Malmö.....	10 424	917	86	91·2	8·0	0·8	11 427	22·9
Därav övriga orter.....	25 599	9 730	3 213	66·4	25·3	8·3	38 542	77·1

¹ Skola ledande fram till minst realexemens kunskapsmått.² Samtliga orter belägna över 5 km från högre skola ledande fram till minst realexemens kunskapsmått.

Statliga och kommunala gymnasier (ht 1941).

L ä n	Antal lärjungar bosatta			% lärjungar bosatta			Summa lärjungar	% av samtl. lärj. i gymnasiet
	högst 5 km från högre skola ¹	på landsbygden ²		högst 5 km från högre skola ¹	på landsbygden ²			
		dagligen resande	inackorderade		dagligen resande	inackorderade		
Stockholms stad.....	2 892	126	69	93·7	4·1	2·2	3 087	22·0
Stockholms län.....	242	30	20	82·9	10·3	6·8	292	2·1
Uppsala.....	392	32	65	80·2	6·5	13·3	489	3·5
Södermanlands.....	262	61	34	73·4	17·1	9·5	357	2·5
Östergötlands.....	527	64	140	72·2	8·7	19·1	731	5·2
Jönköpings.....	307	43	82	71·1	9·9	19·0	432	3·1
Kronobergs.....	161	11	88	61·9	4·2	33·9	260	1·9
Kalmar.....	206	25	73	67·8	8·2	24·0	304	2·2
Gotlands.....	73	3	31	68·2	2·8	29·0	107	0·8
Blekinge.....	202	47	22	74·6	17·3	8·1	271	1·9
Kristianstads.....	203	86	35	62·7	26·5	10·8	324	2·3
Malmöhus utom Malmö.	767	220	139	68·1	19·5	12·4	1 126	8·0
Malmö.....	503	31	22	90·6	5·6	3·8	556	4·0
Hallands.....	184	27	43	72·5	10·6	16·9	254	1·8
Göteborgs och Bohus utom Göteborg.....	91	20	54	55·2	12·1	32·7	165	1·2
Göteborg.....	1 011	112	62	85·3	9·5	5·2	1 185	8·4
Älvsborgs.....	284	41	48	76·1	11·0	12·9	373	2·7
Skaraborgs.....	192	80	168	43·6	18·2	38·2	440	3·1
Värmlands.....	416	57	124	69·8	9·5	20·7	597	4·3
Örebro.....	216	39	67	67·0	12·1	20·8	322	2·3
Västmanlands.....	124	15	75	58·0	7·0	35·0	214	1·5
Kopparbergs.....	168	17	49	71·8	7·3	20·9	234	1·7
Gävleborgs.....	301	58	43	74·9	14·4	10·7	402	2·8
Västernorrlands.....	285	36	102	67·4	8·5	24·1	423	3·0
Jämtlands.....	166	12	50	72·8	5·5	21·9	228	1·6
Västerbottens.....	377	16	88	78·4	3·3	18·3	481	3·4
Norrbottens.....	303	10	69	79·3	2·6	18·1	382	2·7
Summa	10 855	1 319	1 862	77·3	9·4	13·3	14 036	100·0
Därav Sthlm, Gtbg o. Malmö.....	4 406	269	153	91·3	5·6	3·1	4 828	34·4
Därav övriga orter.....	6 449	1 050	1 709	70·0	11·4	18·6	9 208	65·6

¹ Skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmätt.² Samtliga orter belägna över 5 km från högre skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmätt.

Uppgift å antalet lärjungar, som hade sitt hemvist på ort med skola ledande fram till real-examen men utan gymnasium och vilka ht 1941 bedrevo gymnasiestudier vid högre allmänt läroverk (eller kommunalt gymnasium).

L ä n	Antal dagl. resande	Antal in- ackorderade	Summa	¹
Stockholms stad.....	142	60	202	(6·5)
Stockholms län.....	10	10	20	(6·8)
Uppsala.....	2	82	84	(17·2)
Södermanlands.....	—	34	34	(9·5)
Östergötlands.....	57	72	129	(17·6)
Jönköpings.....	48	49	97	(22·5)
Kronobergs.....	9	28	37	(14·2)
Kalmar.....	—	51	51	(16·8)
Gotlands.....	—	—	—	—
Blekinge.....	19	7	26	(9·6)
Kristianstads.....	27	36	63	(19·4)
Malmöhus utom Malmö.....	73	52	125	(11·1)
Malmö.....	26	9	35	(6·3)
Hallands.....	3	37	40	(15·7)
Göteborgs och Bohus utom Göteborg	—	22	22	(13·3)
Göteborg.....	55	34	89	(7·5)
Älvsborgs.....	49	38	87	(23·3)
Skaraborgs.....	32	17	49	(11·1)
Värmlands.....	27	129	156	(26·1)
Örebro.....	11	42	53	(16·5)
Västmanlands.....	—	—	—	—
Kopparbergs.....	30	31	61	(26·1)
Gävleborgs.....	29	40	69	(17·1)
Västernorrlands.....	28	58	86	(20·3)
Jämtlands.....	—	11	11	(4·8)
Västerbottens.....	—	73	73	(15·2)
Norrbottnens.....	27	65	92	(24·1)
Summa	704	1 037	1 791	
Därav Sthlm, Gtbg och Malmö ...	223	103	326	
övriga orter.....	481	984	1 465	

¹ Siffran inom parentes anger % av antalet gymnasielärjungar i länet.

Kommunala flickskolor och statens normalskola för flickor (ht 1941).

L ä n	Antal lärjungar bosatta			% lärjungar bosatta			Summa lär- jungar	% av samtl. lärj. i flick- skolor
	högst 5 km från högre skola ¹	på landsbygden ²		högst 5 km från högre skola ¹	på landsbygden ²			
		dagli- gen re- sande	inackor- derade		dagli- gen re- sande	inackor- derade		
Stockholms stad.....	3 927	151	681	94.9	3.6	1.5	4 139	33.0
Stockholms län.....	88	47	—	61.5	32.9	5.6	143	1.1
Uppsala.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Södermanlands.....	171	82	21	62.4	29.9	7.7	274	2.2
Östergötlands.....	651	126	75	76.4	14.8	8.8	852	6.8
Jönköpings.....	379	181	13	80.1	17.2	2.7	473	3.8
Kronobergs.....	173	17	29	80.0	7.8	13.2	219	1.7
Kalmar.....	156	35	19	74.3	16.7	9.0	210	1.7
Gotlands.....	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge.....	216	44	8	80.6	16.4	3.0	268	2.1
Kristianstads.....	138	74	7	63.0	33.8	3.2	219	1.7
Malmöhus utom Malmö.	401	151	28	69.2	26.0	4.8	580	4.6
Malmö.....	636	37	7	93.5	5.4	1.1	680	5.4
Hallands.....	186	15	11	87.7	7.1	5.2	212	1.7
Göteborgs och Bohus utom Göteborg.....	74	16	27	63.2	13.7	23.1	117	0.9
Göteborg.....	926	74	11	91.6	7.3	1.1	1 011	8.1
Älvsborgs.....	495	76	26	82.9	12.7	4.4	597	4.8
Skaraborgs.....	188	68	37	64.2	23.2	12.6	293	2.3
Värmlands.....	95	12	8	82.6	10.4	7.0	115	0.9
Örebro.....	252	21	20	86.0	7.2	6.8	293	2.3
Västmanlands.....	192	38	14	78.9	15.5	5.6	244	2.0
Kopparbergs.....	145	13	18	82.4	7.4	10.2	176	1.4
Gävleborgs.....	287	89	26	71.4	22.1	6.5	402	3.2
Västernorrlands.....	393	65	31	80.3	13.4	6.3	489	3.9
Jämtlands.....	208	13	24	84.9	5.3	9.8	245	2.0
Västerbottens.....	179	5	5	94.8	2.6	2.6	189	1.5
Norrbottens.....	92	12	8	82.1	10.7	7.2	112	0.9
Summa	10 648	1 362	542	84.8	10.9	4.3	12 552	100.0
Därav Sthlm, Gtbg o. Malmö.....	5 489	262	79	94.2	4.5	1.3	5 830	46.5
Därav övriga orter.....	5 159	1 100	463	76.7	16.4	6.9	6 722	53.5

¹ Skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmått.² Samtliga orter belägna över 5 km från högre skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmått.

Högre allmänna läroverk (jämte kommunala gymnasier), fristående realskolor, kommunala mellanskolor, 4-åriga högre folkskolor, kommunala flikskolor samt statens normalskola för flickor (ht 1941).

L ä n	Antal lärjungar bosatta			% lärjungar bosatta			Summa lärjungar	% av samtl. lärj. i dessa skolor
	högst 5 km från högre skola ¹	på landsbygden ²		högst 5 km från högre skola ¹	på landsbygden ²			
		dagligen resande	inackorderade		dagligen resande	inackorderade		
Stockholms stad.....	12 658	675	163	93·8	5·0	1·2	13 496	17·6
Stockholms län.....	1 826	463	104	76·3	19·3	4·4	2 393	3·1
Uppsala.....	873	235	116	71·3	19·2	9·5	1 224	1·6
Södermanlands.....	1 280	570	118	65·0	29·0	6·0	1 968	2·6
Östergötlands.....	2 704	524	374	75·1	14·5	10·4	3 602	4·7
Jönköpings.....	2 008	525	269	71·7	18·7	9·6	2 802	3·7
Kronobergs.....	823	298	234	60·7	22·0	17·3	1 355	1·8
Kalmar.....	1 352	479	360	61·7	21·9	16·4	2 191	2·9
Gotlands.....	298	22	104	70·3	5·2	24·5	424	0·6
Blekinge.....	1 196	479	86	67·9	27·2	4·9	1 761	2·3
Kristianstads.....	1 213	1 104	100	50·2	45·7	4·1	2 417	3·2
Malmöhus utom Malmö.	3 489	1 525	239	66·4	29·0	4·6	5 253	6·9
Malmö.....	2 861	150	40	93·8	4·9	1·3	3 051	4·0
Hallands.....	1 094	368	122	69·1	23·2	7·7	1 584	2·1
Göteborgs och Bohus utom Göteborg.....	679	234	194	61·4	21·1	17·5	1 107	1·4
Göteborg.....	4 800	623	115	86·7	11·2	2·1	5 538	7·2
Älvsborgs.....	2 336	664	235	72·2	20·5	7·3	3 235	4·2
Skaraborgs.....	1 545	629	379	60·5	24·6	14·9	2 553	3·3
Värmlands.....	1 981	707	326	65·7	23·5	10·8	3 014	3·9
Örebro.....	1 324	420	171	69·1	21·9	9·0	1 915	2·5
Västmanlands.....	1 113	217	150	75·2	14·7	10·1	1 480	1·9
Kopparbergs.....	1 774	452	230	72·2	18·4	9·4	2 456	3·2
Gävleborgs.....	1 972	694	176	69·4	24·4	6·2	2 842	3·7
Västernorrlands.....	2 064	636	370	67·2	20·7	12·1	3 070	4·0
Jämtlands.....	800	156	205	68·9	13·4	17·7	1 161	1·5
Västerbottens.....	1 537	157	314	76·6	7·8	15·6	2 008	2·6
Norrbottnens.....	1 926	322	409	72·5	12·1	15·4	2 657	3·5
Summa	57 526	13 328	5 703	75·1	17·4	7·5	76 557	100·0
Därav Sthlm, Gtbg o. Malmö.....	20 319	1 448	318	92·0	6·6	1·4	22 085	28·8
Därav övriga orter.....	37 207	11 880	5 385	68·3	21·8	9·9	54 472	71·2

¹ Skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmått.

² Samtliga orter belägna över 5 km från högre skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmått.

Befolkningens fördelning på orter med och utan högre skola.

L ä n	Folkmängden $\frac{1}{1}$ 1941			% av befolkningen bosatt		länets befolkn. i % av landets folkm.
	på orter ¹ med högre skola ²	på orter utan högre skola ²	Summa	på orter ¹ med högre skola ²	på orter utan högre skola ²	
Stockholms stad + vissa förorter tillh. Sthlms län ³	590 503	—	590 503	} 100·0	0·0	10·5
Sthlms län utom vissa förorter till Sthlm ³	77 738	—	77 738			
Uppsala.....	89 750	120 172	209 922	42·8	57·2	3·3
Södermanlands.....	52 585	85 513	138 098	38·1	61·9	2·1
Östergötlands.....	80 804	111 590	192 394	42·0	58·0	3·0
Jönköpings.....	152 970	164 024	316 994	48·3	51·7	5·0
Kronobergs.....	92 443	149 301	241 744	38·2	61·8	3·8
Kalmar.....	28 162	123 246	151 408	18·6	81·4	2·4
Gotlands.....	61 380	166 880	228 260	26·9	73·1	3·6
Blekinge.....	14 562	43 970	58 532	24·9	75·1	0·9
Kristianstads.....	52 819	92 143	144 962	36·4	63·6	2·3
Malmöhus utom Malmö...	49 509	198 738	248 247	19·9	80·1	3·9
Malmö.....	165 103	200 725	365 828	45·1	54·9	5·7
Hallands.....	164 357	—	164 357	100·0	0·0	2·6
Göteborgs och Bohus utom Göteborg.....	51 337	100 297	151 634	33·8	66·2	2·4
Göteborg.....	46 394	133 395	179 789	25·8	74·2	2·8
Älvsborgs.....	306 408	—	306 408	100·0	0·0	4·8
Skaraborgs.....	119 648	209 718	329 366	36·3	63·7	5·1
Värmlands.....	63 864	175 519	239 383	26·7	73·3	3·7
Örebro.....	79 337	188 394	267 731	29·6	70·4	4·2
Västmanlands.....	90 732	135 696	226 428	40·1	59·9	3·6
Kopparbergs.....	69 166	99 953	169 119	40·9	59·1	2·7
Gävleborgs.....	82 447	165 982	248 429	33·2	66·8	3·9
Västernorrlands.....	100 081	173 937	274 018	36·5	63·5	4·3
Jämtlands.....	64 367	211 107	275 474	23·4	76·6	4·3
Västerbottens.....	25 177	113 545	138 722	18·1	81·9	2·2
Norrbottnens.....	42 590	177 349	219 939	19·4	80·6	3·5
Summa	56 019	159 986	216 005	25·9	74·1	3·4
Därav Sthlm, Gtbg o. Malmö.	2 870 252	3 501 180	6 371 432	45·0	55·0	100·0
Övriga orter.....	1 139 006	—	1 139 006	100·0	—	17·9
Övriga orter.....	1 731 246	3 501 180	5 232 426	33·1	66·9	82·1

¹ Officiellt såsom förorter betecknade områden medräknade.

² Skola ledande fram till minst realexamens kunskapsmått.

³ Sådana officiellt såsom förorter till Stockholm betecknade områden, som sakna egen högre skola ledande fram till minst realexamen, äro hänfödda till Stockholms stad och ej till länet.

Sammanfattning.

av gällande bestämmelser rörande undervisningsstipendier. Bestämmelserna ha, till den del de icke avse statliga stipendier, hämtats ur Centralförbundets för socialt arbete broschyr »Skolor och Stipendier».

I. Skolor, tillhörande folkundervisningen.

A. Fortsättningsskolor.

Stipendier finnas ej.

B. Högre folkskolor.

Stipendier finnas ej.

C. Folkhögskolor.

Av statsmedel kunna stipendier utgå till obemedlade och mindre bemedlade elever, som åtnjuta undervisning i kurs, för vilken bidrag av statsmedel utgår. Stipendierna utgå efter tre olika behovsgrader med högst 45, 25 eller 15 kronor per läsmånad.

En del landsting och kommuner ha anvisat medel för kommunala stipendier åt elever vid folkhögskolor. Därutöver finnas vid en del folkhögskolor stipendiefonder, upprättade av elevförbund, organisationer o. s. v. Dylika stipendiemedel förekomma vid flertalet folkhögskolor men äro till storleken mycket växlande vid olika skolor. Landstings- och kommunala stipendier ävensom sådana ur disponibla fonder kunna utgå vid sidan av statens stipendier. Mera sällan äro dock de sammanlagda stipendiebeloppen så stora, att de helt täcka samtliga kostnader för beivrande av folkhögskolekursen.

De möjligheter till erhållande av statliga stipendier, för vilka här ovan redogjorts, förefinnas även för elever vid specialgymnasiet för lantbruks-, mejeri- och skogsstudering (förlagt till Vilans folkhögskola, Åkarp) och vid folkliga musikskolan i Arvika.

D. Dövstumskolor.

Den, som är pliktig genomgå statlig fortsättningsskola för dövstumma men av skolöverstyrelsen befriats från skyldighet att besöka sådan skola för att hos enskild företagare erhålla yrkesutbildning, må i mån av behov och tillgång på medel ur ett statsanslag på 5 000 kronor erhålla understöd med högst 500 kronor för arbetsår under en tid av högst fyra år.

II. Skolor, tillhörande den högre allmänna skolundervisningen.

A. Allmänna läroverk.

Stipendier, premier och understöd utdelas i rätt avsevärd omfattning huvudsakligen vid de äldre läroverken, där antalet donationer och fonder är större. De belopp, som tillkomma de särskilda eleverna, äro emellertid i allmänhet jämförelsevis

små. Endast undantagsvis ha understöden en sådan storlek, att de kunna anses täcka en mera betydande del av stipendiatens studiekostnader. Statsstipendier finnas ej.

B. Kommunala mellanskolor.

Stipendier och understöd åt elever förekomma i viss utsträckning. Statsstipendier finnas ej.

C. Praktiska mellanskolor.

Stipendier finnas ej.

D. Kommunala flickskolor.

Stipendier finnas ej.

E. Privata högre flickskolor.

Stipendier ur privata fonder förekomma i viss utsträckning men kunna ej sägas ha någon större betydelse för täckande av studiekostnaderna.

III. Skolor för lärlings- och yrkesutbildning.

A. Lärlingsskolor.

Stipendier förekomma ej.

B. Lärlingskurser, C. Yrkesskolor och D. Verkstadsskolor.

Av statsmedel kunna stipendier utgå till obemedlade och mindre bemedlade elever. Stipendium må beviljas endast för deltagande i hel sammanhängande kurs med heldagsundervisning av minst fem månaders längd. Stipendiebeloppen utgå efter tre olika behovsgrader med högst 45, 25 eller 15 kronor per månad.

Några kommunala stipendier utgå mera sällan åt elev under deltagandet i undervisningen vid yrkesskolor av här nämnt slag. Däremot utgå i vissa fall stipendier och premier åt avgående elev för beivrande av skolor, som meddela specialutbildning av något slag.

Vid ett fåtal yrkesundervisningsanstalter förekomma stipendier ur enskilda donationsfonder, vilka stipendier dock i allmänhet icke kunna sägas ha större ekonomisk betydelse för eleven.

För utanför hemmet boende elever vid de speciella, för viss arbetslös ungdom anordnade verkstadsskolorna kunna de statliga stipendiebeloppen i högsta behovsgraden uppgå till 60 kronor per månad. Utöver dessa stipendier förekomma i regel kommunala månadsbidrag för beivrande av elevernas utgifter för underhåll m. m. För de centrala verkstadsskolorna gälla de allmänna bestämmelserna om stipendier åt elever vid verkstadsskolor.

IV. Tekniska läroanstalter.

A. Tekniska fackskolor.

Av ett statsanslag å 9 000 kronor kunna stipendier utgå till obemedlade och mindre bemedlade elever vid tekniska fackskolor. Stipendiebeloppen variera mellan 50 och 300 kronor och utgöra i genomsnitt 100 à 150 kronor per elev och läsår. Utbetalningen sker i regel månadsvis i efterskott. Härutöver utdelas i viss omfattning stipendier ur donationsfonder och av terminsavgiftsmedel.

B. Tekniska gymnasier.

Statsstipendier finnas ej. Vid vissa gymnasier utdelas emellertid stipendier av privata medel. I *Borås* ligga dessa mellan 200 och 900 kronor med ungefär 300 kronor i genomsnitt per läsår; därjämte utgå årligen tre stipendier ur en skolunderhållsfond med 100 kronor per månad. I *Norrköping* utgå stipendier med i genomsnitt omkring 120 kronor per läsår. I *Malmö* och *Örebro* kan erhållas stipendium med i genomsnitt 170—180 kronor per läsår och i *Härnösand* med 60 kronor. I *Borås* och *Norrköping* kan ungefär en fjärdedel av eleverna samt i *Malmö*, *Örebro* och *Härnösand* 6 à 9 % komma i åtnjutande av stipendier.

C. Andra tekniska läroanstalter.

Tekniska skolan i Stockholm.

Stipendier upp till 300 kronor utdelas ur donationsfonder. I donationsbestämmelserna finnes i vissa fall stadgat, att hänsyn vid tilldelningen skall tagas till elevs ekonomiska förhållanden.

Textilinstitutet (f. d. Vävskolan) i Borås.

Stipendier utgå till medellösa elever av privata medel med omkring 100—150 kronor.

Bergsskolan i Filipstad.

Inemot hälften av eleverna erhåller stipendier av privata medel med belopp mellan 100 och 900 kronor per läsår, i genomsnitt 300 kronor.

Stockholms tekniska institut.

Till förtjänta elever kunna av privata medel stipendier på 50 à 75 kronor utgå vid avgångsexamen.

V. Skolor för handel, sjöfart och socialförvaltning.**A. Handelsgymnasier.**

Statsstipendier finnas ej. Vid flertalet handelsgymnasier utdelas emellertid av privata medel stipendier och premier för flit och framsteg. I *Stockholm* och *Göteborg* finnas några större stipendier, som utdelas efter ansökan, varvid hänsyn bl. a. tages till elevs ekonomiska förhållanden. Dessutom förekomma resestipendier för avgående elever.

B. Navigationsskolor.

Stipendier finnas endast undantagsvis.

C. Socialpolitiska institutet.

Stockholms stadsfullmäktige anslå årligen medel till stipendier för i *Stockholm* mantalsskrivna elever. Stipendierna utgå med terminsavgiftens belopp, d. v. s. 100 kronor.

Härjämte ha stipendier med växlande belopp utgått ur vissa fonder (*Hirschska fonden*, *Fredrika Bremer-Förbundets stipendiefonder* och *Brantingfonden*).

VI. Skolor för jordbruk och skogsbruk.**A. Lantbruksskolor och trädgårdsskolor.**

Obemedlade och mindre bemedlade elever kunna erhålla understöd av statsmedel med 180 kronor till obemedlad och 100 kronor till mindre bemedlad elev för varje årskurs. Vid den teoretiska vinterkursen vid lantbruksskola i *Norrland* och *Dalarna* finnas tre behovsgrader med respektive 45, 25 och 15 kronor för läsmånad.

B. Lantmannaskolor och lanthushållsskolor jämte utbildningskurser för ladugårds-skötare.

Understöd av statsmedel utgår med 45 kronor till synnerligen obemedlad, 25 kronor till obemedlad och 15 kronor till mindre bemedlad, allt beräknat för läsmånad.

Utöver statsunderstöd finnas vid flertalet lantmannaskolor stipendier av andra medel. Drygt en tredjedel av eleverna kan komma i åtnjutande härav, och de genomsnittliga stipendiebeloppen röra sig om 50 kronor.

Vid vissa lanthushållsskolor finnas donationsfonder, ur vilka smärre stipendier kunna utgå.

C. Andra skolor för jordbruksutbildning.

Lägre mejeriskolor. Till eleverna utgå stipendier av statsmedel med 100 kronor till obemedlad och 50 kronor till mindre bemedlad elev per årskurs.

Utbildningskurser för ladugårdsförmän och svinskötare. Elev åtnjuter fri bostad jämte bränsle och kost, som, därest elev är gift, skall innefatta full stat. Dessutom utgå kontant av statsmedel minst 450 kronor till elev för utbildning till ladugårdsförmän och minst 500 kronor till svinskötare.

D. Statens skogsskolor.

Lärjungarna åtnjuta vid skolan fritt husrum och kostnadsfri undervisning.

Stipendium av statsmedel utgår med 250 kronor till varje ordinarie elev.

VII. Kurser i sjukvård och socialvård.

A. Sjuksköterskeskolor.

Medellös eller mindre bemedlad elev vid av staten godkänd sjuksköterskeskola må kunna komma i åtnjutande av stipendium av statsmedel till belopp, motsvarande högst halva den till skolan utgående elevavgiften, dock högst 250 kronor, under villkor att skolans styrelse medgiver eleven nedsättning i nämnda avgift med belopp, motsvarande det beviljade stipendiet. Dessutom kan staten bekosta avgifterna för medellösa eller mindre bemedlade elever.

Härjämte finnas

vid Sophiahemmet några stipendier å högst 200 kronor,

vid Röda Korsets sjuksköterskeskola stipendier å 200—400 kronor åt 4 å 5 elever,

vid Södra Sveriges sjuksköterskehem stipendier å 600 kronor från Malmöhus läns landsting.

Statens distriktssköterskeskola, Stockholm. Stipendier å högst 400 kronor finnas anslagna av statsmedel.

B. Barnmorskeskolor.

Varje elev erhåller på statens bekostnad fri bostad och fri kost under tiden för den teoretiska undervisningens meddelande. Envar av högst 16 obemedlade eller mindre bemedlade elever vid vardera anstalten må härutöver erhålla ett kontant understöd av 100 kronor såsom bidrag till kläder, böcker, instrument och andra utgifter under utbildningens teoretiska del. Staten anvisar därjämte årligen ett mindre belopp till premier.

C. Kurser för utbildning av föreståndarinnor för ålderdomshem.

Stipendier av mindre storlek kunna av privata medel utgå till ett fåtal behövande kursdeltagare.

VIII. Seminarier.

A. Folkskoleseminarier.

Statsstipendierna till seminarieelever äro numera avskaffade. Elever vid seminarier i Umeå och Luleå, vilka förbundit sig till viss tjänstgöring i första hand inom rikets nordligaste gränsorter och eljest inom Luleå stifts landsbygd, kunna dock erhålla statsstipendium å 400 kronor per läsår. Dessutom utgå statsstipendier åt lapsktalande elever vid nämnda folkskoleseminarier.

Utöver de statliga stipendierna finnas vid seminarier donationer till växlande, icke alltför betydande belopp. Räntheavkastningen (mestadels uppgående endast till 10—50 kronor) utdelas till behövande, respektive flitiga elever såsom uppmuntran för skicklighet eller intresse i visst ämne eller såsom hjälp vid sjukdomsfall o. d. Högsta stipendium, som utdelats under senare år, torde ha uppgått till 500 kronor.

B. Småskoleseminarier.

Numera utgå i allmänhet inga stipendier.

Vid de 3-åriga småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele utgå dock särskilda statsstipendier å 300 kronor för läsår åt elever, som förbinda sig att tjänstgöra inom vissa nordliga delar av landet.

C. Handarbetsseminarier.

Inga stipendier finnas.

D. Skolköksseminarier.

Statens skolköksseminarium, Stockholm.

Staten anvisar årligen ett mindre anslag (för budgetåret 1943/44 700 kronor) till stipendier åt obemedlade och mindre bemedlade elever. Stipendiebeloppen uppgå till omkring 100 kronor och utdelas av direktionen över Stockholms stads undervisningsverk.

Fackskolan för huslig ekonomi, Uppsala.

Elever vid vissa kurser kunna av privata medel erhålla stipendier, varierande mellan 10 och 150 kronor.

E. Gymnastiska centralinstitutet.

Staten plägar årligen anvisa ett anslag å 3 000 kronor, varur direktionen över institutet äger att vid läsårets slut tilldela förtjänta elever stipendier å minst 200 och högst 400 kronor.

F. Lanthushållningsseminarium.

Fredrika Bremer-Förbundets lanthushållningsseminarium i Rimforsa.

Särskilda stipendier finnas ej vid seminariet, men elev kan söka Fredrika Bremer-Förbundets yrkes- och studiestipendier.

IX. Vissa större stipendiefonder.

A. Allmänna arvsfondens stipendiemedel.

Ur allmänna arvsfonden utdelas årligen ett antal stipendier åt lärjungar vid följande statliga och kommunala läroanstalter, nämligen allmänna läroverk, kommunala gymnasier, kommunala mellanskolor och kommunala flickskolor, högre folkskolor (praktiska mellanskolor), tekniska läroverk samt statsunderstödda handelsgymnasier. För läsåret 1943/44 har för detta ändamål anvisats ett belopp av 100 000

kronor, varav 10 000 kronor skola förbehållas nyanmälda lärjungar vid ifrågasvarande läroanstalter.

I vissa fall ha efter särskilda framställningar till Kungl. Maj:t stipendier ur arvsfonden tilldelats inträdessökande och elever även vid andra än ovan nämnda läroanstalter. Även elever, som studerat genom korrespondens, ha under senare år erhållit stipendier ur denna fond.

Stipendierna utgå med belopp mellan 200 och 600 kronor, allt efter det föreliggande behovet. De vanligaste stipendiebeloppen utgöra 300 à 400 kronor. Enligt av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter må stipendium tilldelas allenast välartad och för framsteg i studier väl vitsordad lärjunge i åldern under 21 år, som därav finnes vara i verkligt behov.

B. Fredrika Bremer-Förbundets yrkes- och studiestipendier.

Fredrika Bremer-Förbundets stipendieinstitution utdelar årligen yrkes- och studiestipendier för kvinnor dels ur Allmänna stipendiefonden, dels ur olika till förbundets förfogande stående donationsfonder. Ur Allmänna stipendiefonden utbetalas s. k. länsstipendier.

Stipendier ha beviljats för akademiska studier, för studier vid högre lärarinneseminariet, folkskoleseminarier, skolköksseminarier, lanthushållningsseminarier, kindergartenseminarier, musikkonservatorium, teknisk skola, sjuksköterskeskola och socialpolitiska institutet, för bevistande av bibliotekskurs samt kurs vid fattigvårds- och barnavårdsförbundet o. s. v.

Stipendier utgå däremot ej till bevistande av kurser, som icke giva någon speciell kompetens.

Beviljade stipendiebelopp ligga vanligen mellan 250 och 600 kronor. Länsstipendierna ha under senare år utgjort ett 40-tal och stipendierna ur donationsfonderna ett 30-tal om året.

X. Allmänna studielånefonden.

Till underlättande av studiemöjligheterna för utpräglad studiebegåvade, obemedlade eller mindre bemedlade lärjungar eller inträdessökande vid offentliga läroanstalter kunna räntefria studielån erhållas ur allmänna studielånefonden. Lån beviljas för ett år i sänder, men fortsatt lån kan med företrädesrätt tilldelas elev, så länge han med omsorg och framgång sköter sin utbildning. Studielån erhålles utan borgensförbindelse eller annan säkerhet och tilldelas såväl manliga som kvinnliga lärjungar.

Studielånen fördelas årligen av en särskild av Kungl. Maj:t tillsatt nämnd — studielånenämnden. Denna skall därvid särskilt beakta, att till erhållande av studielån utses endast sådana verkligt begåvade lärjungar, som ingiva grundade förhoppningar, att de efter nödig utbildning skola göra en god insats i landets andliga och materiella kultur, samt att lånebeloppets storlek i varje särskilt fall bestämmes med hänsyn å ena sidan till den ungefärliga kostnad, sökandens utbildning kan beräknas kräva under det läsår, för vilket lånet är avsett att utgå, och å andra sidan till de övriga medel, över vilka sökanden under samma år må kunna för ändamålet förfoga.

Studielån beviljas i regel till belopp av högst 1 500 kronor för varje gång. Vanligast förekommande lånebelopp är 1 000 kronor. Studielån ha beviljats för studier vid olika fackhögskolor (tekniska högskolan, Chalmers tekniska högskola, tandläkarinstitutet, skogshögskolan, handelshögskolan, lantbrukshögskolan, musikhögskolan, konsthögskolan), seminarier av olika slag, Dramatiska teaterns elevskola, tekniska skolor, socialpolitiska institutet, fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala,

navigationsskolornas sjökaptens-, styrmans- och övermaskinistklasser, Alnarps lantbruksinstitut, skogsskolor, barnmorskäläroanstalterna, husbyggnadskurser och vägnurser, sjuksköterskeskolor och barnvårdskurser. Av nya lånesökande erhålla vanligen 10 % lån. Man har beräknat, att sedan numera statsstipendierna till seminariel elever avskaffats, sådana studerande skola komma att i betydligt större omfattning än tidigare begära räntefria studielån.

Stipendier utdelas utifrån ett förslag från de studerande till skolornas styrelser. Skolornas styrelser utdelar stipendier till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem.

Stipendier utdelas utifrån ett förslag från de studerande till skolornas styrelser. Skolornas styrelser utdelar stipendier till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem.

Stipendier utdelas utifrån ett förslag från de studerande till skolornas styrelser. Skolornas styrelser utdelar stipendier till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem.

Stipendier utdelas utifrån ett förslag från de studerande till skolornas styrelser. Skolornas styrelser utdelar stipendier till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem.

Stipendier utdelas utifrån ett förslag från de studerande till skolornas styrelser. Skolornas styrelser utdelar stipendier till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem.

Stipendier utdelas utifrån ett förslag från de studerande till skolornas styrelser. Skolornas styrelser utdelar stipendier till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem.

Stipendier utdelas utifrån ett förslag från de studerande till skolornas styrelser. Skolornas styrelser utdelar stipendier till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem.

Stipendier utdelas utifrån ett förslag från de studerande till skolornas styrelser. Skolornas styrelser utdelar stipendier till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem.

Stipendier utdelas utifrån ett förslag från de studerande till skolornas styrelser. Skolornas styrelser utdelar stipendier till de studerande som de anser förtjäna dem. De utdelade stipendierna utgör ett mellanligt mellanrum mellan de utdelade stipendierna till de studerande och de utdelade stipendierna till de studerande som de anser förtjäna dem.

Beräknade kostnader

för

radiokurs i främmande språk för folkskolans sjätte klass.

Tid 1/9—15/12; 15/1—1/6 = 32 veckor.

Elevantal: 500.

A. Radiotjänsts kostnader

Program	11 200:—
Tryckning	3 750:—
Personal (löner, instruktionsresor m. m.)	27 200:—
Lokaler	2 750:—
Material och expediering	4 100:—
Oförutsedda utgifter	6 000:—
Summa kr.	55 000:—

B. Telegrafverkets kostnader 5 000:—

F ö r s l a g

TILL KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

angående studiehjälp åt vissa lärjungar för bedrivande av högre studier.

Kap. I. Stipendier till inackordering eller resor.

§ 1.

1. Lärjunge, som bedriver studier vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal mellanskola, kommunal flickskola, praktisk mellanskola, högre folkskola, tekniskt läroverk, statsunderstött handelsgymnasium eller under skolöverstyrelsens inseende stående enskild läroanstalt och vilkens hemvist är beläget av lägset från såväl den skola, där han åtnjuter undervisning, som annan skola av samma slag, må i enlighet med bestämmelserna i detta kapitel erhålla stipendium såsom bidrag till kostnaderna för inackordering på skolorten eller för dagliga resor till och från densamma.

2. Med lärjunge förstås i detta kapitel jämväl den, vilken ämnar söka inträde i sådan läroanstalt, som i mom. 1 avses.

3. Stipendium beviljas för ett läsår i sänder. Den som en gång erhållit stipendium och som med hänsyn till sina ekonomiska förhållanden fortfarande kan anses vara i behov av studiehjälp, är berättigad till fortsatt stipendium, så länge han med omsorg och framgång sköter sin utbildning.

§ 2.

1. Lärjunge, som önskar komma i åtnjutande av stipendium, har att senast den 15 mars näst före början av det läsår, som ansökningen avser, till rektor vid den läroanstalt, där han bedriver eller ämnar bedriva sina studier, därom ingiva eller i betalt brev med allmänna posten insända till skolöverstyrelsen ställd ansökning.

2. Sökande, som icke förut erhållit stipendium för studier vid ifrågavarande läroanstalt, skall vid ansökningen foga

a) åldersbetyg;

b) bestyrkt avskrift av senast erhållna betyg över åtnjuten undervisning;

c) av vederbörande skolledare eller av lärare i hemorten utfärdat intyg angående sökandens studielämplighet och karaktärläggning, vilket intyg skall bifogas ansökningen i av intygsgivaren under sigill förseglat konvolut;

d) av målsman lämnad utförlig uppgift angående de beräknade kostnaderna för sökandens inackordering eller resor det läsår, ansökningen avser, varvid jämväl skall lämnas uppgift om avståndet mellan hemmet och skolorten samt vid ansökning om bidrag till inackorderingskostnader om möjligt även uppgift om inackorderingsställe och vid ansökning om bidrag till kostnaderna för dagliga resor även uppgift om färd sätt;

e) av kommunal myndighet eller två vederhäftiga, ojäviga personer vitsordad redogörelse för sökandens egen och föräldrarnas ekonomiska ställning.

Intyg enligt punkt c) kan av intygsgivaren insändas direkt till den rektor, som har att mottaga ansökningen.

3. Sökande, som tidigare erhållit stipendium enligt detta kapitel och önskar komma i åtnjutande av fortsatt stipendium för bedrivande av studier vid samma läroanstalt, skall vid ansökningen foga

- a) bestyrkt avskrift av det för sökanden senast utfärdade terminsbetyget;
- b) uppgift enligt mom. 2 d);
- c) redogörelse enligt mom. 2 e).

Om väsentlig ändring i sökandens ekonomiska förhållanden icke inträtt efter det stipendium senast tilldelades sökanden, kan av ojävig person vitsordad uppgift härom ersätta den i mom. 3 c) angivna redogörelsen.

§ 3.

Vederbörande rektor har att efter granskning av ansökningshandlingarna senast den 15 påföljande april insända desamma jämte eget utlåtande till skolöverstyrelsen. I detta utlåtande skall rektor med beaktande av bestämmelserna i § 4 mom. 2 upptaga sökandena i den ordning, vari de anses förtjänta av stipendium, och för sökande, som anses böra ifrågakomma till stipendium, även avgiva förslag till stipendiebelopp.

§ 4.

1. Skolöverstyrelsen fördelar före juli månads utgång det för närmast följande läsår tillgängliga stipendieanslaget. Överstyrelsen må därvid äga till prövning upptaga ansökning utan hinder därav, att någon avvikelse i fråga om de föreskrivna tiderna för ansöknings ingivande eller insändande ägt rum.

2. Vid fördelningen skall särskilt beaktas, att till innehavare av stipendium utses endast sådana studiebegåvade lärjungar, som ingiva grundade förhoppningar om framgång i sina studier, samt att i varje särskilt fall hänsyn även tages till sökandens bostadsort, den ungefärliga kostnad, sökandens utbildning kan beräknas medföra under det läsår, för vilket stipendiet är avsett att utgå, och de övriga medel, över vilka sökanden under samma tid må kunna för ändamålet förfoga.

3. Om skolöverstyrelsens beslut skall underrättelse ofördröjligen meddelas statskontoret, riksräkenskapsverket samt vederbörande länsstyrelse och rektor, vilken sistnämnde har att på lämpligt sätt och så snart ske kan om beslutet underrätta de utsedda stipendiaterna.

4. Över skolöverstyrelsens beslut må klagan icke föras.

§ 5.

Statskontoret eller vederbörande länsstyrelse skall till rektor för vederbörande läroanstalt efter rekvisition utbetala de till lärjungar vid skolan beviljade stipendiebeloppen med fyra niondelar vid början av höstterminen och med fem niondelar vid början av vårterminen det läsår, för vilket stipendierna äro avsedda. Sedan beloppen kommit rektor tillhanda, har han att ofördröjligen mot kvitto överlämna dem till stipendiaterna, om de uppnått myndig ålder, och i annat fall till deras förmyndare; dock att för den händelse stipendiat är intagen i skolhem, beloppet av rektor skall överlämnas till skolhjemmets styrelse.

Vid varje läsårs slut skall rektor med bifogande av erhållna kvitton ävensom kort uppgift om inackorderingsförhållandena på orten till skolöverstyrelsen avgiva redogörelse för sin befattnings med stipendiebeloppen.

§ 6.

1. Därest lärjunge under termin, för vilken han åtnjuter stipendium, försummar sina studier, icke iakttagert en oklanderlig vandel eller lämnar läroanstalten, har rektor att ofördröjligen till skolöverstyrelsen härom ingiva anmälan tillika med förslag, huruvida stipendiet med hänsyn till omständigheterna bör helt eller delvis återlämnas.

2. Det åligger skolöverstyrelsen att, sedan sådan anmälan inkommit, fatta beslut i anledning av sagda förslag. Om återbetalningsskyldighet beslutes, skall under rättelse härom ofördröjligen meddelas vederbörande KB, som ombesörjer beslutets verkställande.

Kap. II. Stipendier till kursavgifter vid brevkolor (korrespondensinstitut).

§ 7.

1. Lärjunge, som bedriver enskilda studier genom korrespondens med real- eller studentexamen som mål eller studier vid realskola med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning, må i enlighet med bestämmelserna i detta kapitel erhålla stipendium såsom bidrag till kostnaderna för kursavgifter.

2. Stipendium beviljas för ett läsår i sänder. Den som en gång erhållit stipendium och som med hänsyn till sina ekonomiska förhållanden fortfarande kan anses vara i behov av studiehjälp, skall vara berättigad till fortsatt stipendium, så länge han med omsorg och framgång sköter sin utbildning.

§ 8.

1. Lärjunge, som önskar komma i åtnjutande av stipendium, har att senast den 15 mars näst före början av det budgetår, som ansökningen avser, till ledningen för den brevkola (korrespondensinstitut), där han bedriver sina studier, därom ingiva eller i betalt brev med allmänna posten insända till skolöverstyrelsen ställd ansökning.

2. Sökande, som icke förut erhållit stipendium för studier vid ifrågavarande brevkola, skall vid ansökningen foga

- a) åldersbetyg;
- b) bestyrkt avskrift av senast erhållna betyg över åtnjuten undervisning;
- c) av vederbörande skolledare eller av lärare i hemorten utfärdat intyg angående sökandens studielämplighet och karaktärläggning, vilket intyg skall bifogas ansökningen i av intygsgivaren under sigill förseglat konvolut;
- d) utförlig uppgift angående avgiften för de kurser vid brevskolan, vari sökanden ämnar deltaga under det läsår, ansökningen avser;
- e) av kommunal myndighet eller två vederhäftiga, ojäviga personer vitsordad redogörelse för sökandens egen och föräldrarnas ekonomiska ställning;
- f) intyg av föreståndaren för brevskolan, att sökanden påbörjat sina studier vid skolan, med uppgift tillika om den tid, inom vilken sökanden bör kunna uppnå sitt studiemål;
- g) utfästelse av brevskolans innehavare att, därest stipendiet beviljas, icke av sökanden utkräva den del av kursavgiften, som motsvaras av statsbidraget.

Intyg enligt punkt c) kan av intygsgivaren insändas direkt till ledningen för vederbörande brevkola.

3. Sökande, som tidigare erhållit stipendium enligt detta kapitel och önskar komma i åtnjutande av fortsatt stipendium för bedrivande av studier vid samma brevkola, skall vid ansökningen foga

- a) uppgift enligt mom. 2 d);
- b) redogörelse enligt mom. 2 e).

Om väsentlig ändring i sökandens ekonomiska förhållanden icke inträtt efter det stipendium senast tilldelades sökanden, kan av ojävig person vitsordad uppgift härom ersätta den i mom. 3 b angivna redogörelsen.

§ 9.

Ledningen för vederbörande brevskola har att efter granskning av ansökningshandlingarna senast den 15 påföljande april insända desamma jämte eget utlåtande till skolöverstyrelsen. I detta utlåtande skola med beaktande av bestämmelserna i § 10 mom. 2 sökandena upptagas i den ordning, vari de anses förtjänta av stipendium, och för sökande, som anses böra ifrågakomma till stipendium, även avgivnas förslag till stipendiebelopp. För varje sökande, som tidigare åtnjutit stipendium för studier vid brevskolan, skall uppgivas, huruvida under den tid, som förflutit, sedan stipendium senast tilldelades sökanden, anledning förekommit till ändrad uppfattning rörande sökandens studielämplighet.

§ 10.

1. Skolöverstyrelsen fördelar före juli månads utgång det för närmast följande budgetår tillgängliga stipendieanslaget. Överstyrelsen må därvid äga till prövning upptaga ansökning utan hinder därav, att någon avvikelse i fråga om de föreskrivna tiderna för ansöknings ingivande eller insändande ägt rum.

2. Vid fördelningen skall särskilt beaktas, att till innehavare av stipendium utses endast sådana studiebegåvade lärjungar, som ingiva grundade förhoppningar om framgång i sina studier, samt att i varje särskilt fall hänsyn även tages till sökandens bostadsort, kursavgifternas storlek under det budgetår, för vilket stipendiet är avsett att utgå, och de övriga medel, över vilka sökanden under samma tid må kunna för ändamålet förfoga.

3. Om skolöverstyrelsens beslut skall underrättelse ofördröjligen meddelas statskontoret, riksräkenskapsverket samt vederbörande länsstyrelser, brevskolor och stipendiater.

4. Över skolöverstyrelsens beslut må klagan icke föras.

§ 11.

Stipendium, som tilldelats studerande vid brevskola, skall av statskontoret eller vederbörande länsstyrelse efter rekvisition av brevskolans innehavare utbetalas till denne. Sådan rekvisition skall vara åtföljd av skriftligt medgivande av skolöverstyrelsen, att stipendiet får lyftas.

§ 12.

I § 11 avsett medgivande må icke lämnas, med mindre det visas, att stipendiat uppnått sitt studiemål inom den tid, som uppgivits i det i § 8 mom. 2 f) omförmälda intyget.

Har studiemålet uppnåtts först efter utgången av den i sagda stycke angivna tiden, må medgivande till utbetalning av beviljat stipendium likväl kunna lämnas, därest det styrkes antingen med läkarintyg, att förseningen förorsakats av sjukdom, eller med intyg av kommunal myndighet eller två vederhäftiga, ojäviga personer, att förseningen föranletts av annat giltigt skäl.

Om lärjunge vid brevskola avlider eller i anledning av med läkarintyg styrkt sjukdom måste avbryta sina studier före studiemålets uppnående, må skolöverstyrelsen efter ansökan av brevskolans innehavare medgiva denne rätt att lyfta så mycket av å lärjungens studietid belöpande del av beviljat stipendium, som motsvarar skäligen ersättning för den av lärjungen vid brevskolan åtnjutna undervisningen.

Förslag

TILL KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

angående skolhem för lärjungar vid vissa högre skolor samt avlönande av föreståndarinna vid sådant skolhem.

§ 1.

Skolhem för lärjungar vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, kommunal mellanskola, kommunal flickskola, praktisk mellanskola, högre folkskola, tekniskt läroverk eller statsunderstött handelsgymnasium kan inrättas av landsting eller annan kommun eller av stiftelse.

§ 2.

1. Vid skolhem, som i § 1 avses, skola i främsta rummet mottagas sådana lärjungar, vilka till följd av att deras hemvist äro belägna avlägset från den skola, där de åtnjuta undervisning, äro hänvisade till inackordering under sin studietid.

2. I skolhem intagen lärjunge skall beredas den tillsyn, fostran och vård, som förekommer i ett gott hem.

3. Antalet i ett och samma skolhem samtidigt intagna lärjungar bör i regel icke överstiga 40.

§ 3.

1. För varje skolhem skall finnas en skolhemsstyrelse bestående av sex för ungdomens fostran och undervisning intresserade personer. Av styrelseledamöterna, som skola väljas för en tid av fyra kalenderår, utses två av skolöverstyrelsen och de övriga av skolhemmets ägare. Styrelsen väljer inom sig ordförande och övriga funktionärer.

2. För den närmaste ledningen och skötseln av skolhemmet anställes en föreståndarinna.

Då föreståndarinnebefattning skall tillsättas, skall skolhemsstyrelsen genom annons i den tidning, i vilken officiella meddelanden införas, samt i de andra tidningar, styrelsen kan finna lämpliga, tillkännagiva, att ansökningar till befattningen skola ingivas till styrelsen inom trettio dagar från den dag, då annons första gången varit införd i den förstnämnda av sagda tidningar. Infaller trettionde dagen på helgdag, utsträcker ansökningstiden till nästföljande söckendag.

Sökande skall vid sin ansökan i huvudskrift eller bestyrkt avskrift foga ålders- och läkarbetyg samt de övriga handlingar, sökanden vill åberopa.

Efter ansökningstidens utgång prövar skolhemsstyrelsen de inkomna ansökningshandlingarna och angiver därvid den ordning, i vilken de bland de sökande, som styrelsen finner skickliga till befattningen, anses med hänsyn till utbildning, erfarenhet och lämplighet i övrigt böra ifrågakomma till densamma; dock äger styrelsen jämväl till tjänsten förorda person, som icke anmält sig såsom sökande men anses för befattningen särskilt lämplig och är villig mottaga densamma.

Så snart ske kan och senast inom trettio dagar efter ansökningstidens utgång insänder skolhemsstyrelsen samtliga ansökningshandlingar jämte sitt yttrande till skolöverstyrelsen, som därefter tillsätter befattningen.

Föreståndarinnebefattning tillsättes medelst förordnande antingen för viss tid, ej understigande ett år, eller tills vidare med minst fyra månaders uppsägningstid. Föreståndarinna, som tillsatts för viss tid, må efter anmälan av skolhemsstyrelsen utan tjänstens ledigförklarande kunna erhålla förnyat förordnande å densamma.

Skulle skolöverstyrelsen finna, att ingen av de sökande eller eljest till befattningen förordade bör ifrågakomma, skall tjänsten omedelbart ånyo ledigförklaras.

Vikarie å föreståndarinnebefattning förordnas av skolhemsstyrelsen för viss tid, ej överstigande sex månader. Erfordras vikarie för längre tid än sex månader, tillkommer det skolöverstyrelsen att efter förslag av skolhemsstyrelsen härom förordna.

3. Vid skolhemmet skall tjänstepersonal vara anställd i den omfattning, som föreskrives i det för skolhemmet gällande reglementet.

Tjänstepersonal tillsättes av skolhemsstyrelsen efter förslag av föreståndarinnan.

§ 4.

1. Skolhemsstyrelsen åligger att vaka över att skolhemmet motsvarar sin uppgift och att dess verksamhet fortgår i överensstämmelse med gällande föreskrifter. Därvid har styrelsen att särskilt tillse:

att lärjungarna erhålla tillräcklig och närande kost; samt

att föreståndarinna och tjänstepersonal med nit och plikttrohet fullgöra sina åligganden.

2. På skolhemsstyrelsen ankommer vidare bland annat:

att i enlighet med gällande föreskrifter göra ansökan om statsbidrag till föreståndarinnans avlönande;

att med tillsättande av föreståndarinna för skolhemmet taga den befattning, som i § 3 sägs;

att årligen i god tid och efter noggrann prövning av skolhemmets behov för nästföljande år upprätta och förelägga skolhemmets ägare förslag till inkomst- och utgiftsstat för skolhemmet; samt

att efter varje läsårs slut låta verkställa besiktning av skolhemmets lokaler och inventarier samt vidtaga med anledning därav påkallade åtgärder.

§ 5.

För varje skolhem skall finnas ett reglemente, innehållande närmare bestämmelser rörande hemmets förvaltning och verksamhet samt instruktion för föreståndarinnan. Förslag till reglemente skall uppgöras av skolhemsstyrelsen och för fastställelse ingivnas till skolöverstyrelsen.

Överinseendet över skolhemmen utövas av skolöverstyrelsen.

§ 6.

I fråga om föreståndarinnans avlöning och pensionering samt statsbidrag till hennes avlöning skola i tillämpliga delar gälla de bestämmelser, som härutinnan meddelats rörande föreståndarinna för av skoldistrikt inrättat skolhem för folkskolebarn.

Förslag

TILL KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

angående statsbidrag till iordningställande av skolhem för lärjungar vid högre skolor.

§ 1.

1. Landsting, annan kommun eller stiftelse, som genom nybyggnad anskaffar lokaler för skolhem, avsett för lärjungar vid i § 1 av kungörelsen angående skolhem för lärjungar vid vissa högre skolor samt avlönande av föreståndarinna vid sådant skolhem (nr 000) angivna skolor, må erhålla statsbidrag härtill ävensom till byggnadens inredning med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer.

2. Statsbidrag må jämväl utgå till ändring av äldre byggnad, som befinnes lämplig för skolhem, och skall därom i tillämpliga delar gälla vad i denna kungörelse sägs angående statsbidrag till uppförande och inredning av skolhemsbyggnad.

§ 2.

1. Skolhemsbyggnad, för vars uppförande statsbidrag utgår, skall förläggas till en med hänsyn till dess ändamål och verksamhet välbelägen ort och uppföras på lämplig tomt samt vara avsedd för minst 20 lärjungar.

Skolhemsanläggning skall innehålla för det avsedda lärjungeantalet tillräckligt antal rum av tillfredsställande storlek och form jämte övriga nödiga utrymmen.

2. Det åligger skolöverstyrelsen att tillhandagå vederbörande sökande med uppgifter och anvisningar angående de för skolhemsanläggning erforderliga utrymmena.

§ 3.

Landsting, annan kommun eller stiftelse, som önskar komma i åtnjutande av statsbidrag till ifrågavarande ändamål, skall till vederbörande länsstyrelse ingiva till Kungl. Maj:t ställd ansökning med uppgift om det önskade beloppet.

Sådan ansökning skall vara åtföljd av:

1) utdrag ur vederbörligt protokoll, utvisande dels att sökanden beslutat uppföra ett skolhem för angivet antal lärjungar, dels att tillräckligt stor, välbelägen och i övrigt lämplig tomt finnes för ändamålet tillgänglig, dels ock att sökanden åtager sig att, därest statsbidrag beviljas, ställa sig till efterrättelse de föreskrifter i fråga om skolhemmet, som äro givna i gällande författningar eller kunna komma att av Kungl. Maj:t meddelas i samband med statsbidragets beviljande;

2) ritningar, upprättade i huvudsaklig överensstämmelse med de anvisningar och uppgifter, som lämnats av skolöverstyrelsen;

3) arbetsbeskrivning;

4) fullständig kostnadsberäkning, utvisande de kostnader, som anses erforderliga dels för byggnadens uppförande och inredning, dels ock för anskaffande av nödiga inventarier;

5) uppgifter om det sätt, varpå sökanden avsett att betrygga byggnadsarbetets nöjaktiga utförande och övervakande.

§ 4.

Länsstyrelsen skall efter granskning av de inkomna ansökningshandlingarna och efter hörande av rektor vid den eller de läroanstalter, där i skolhemmet intagna lärjungar kunna beräknas komma att undervisas, översända ansökningshandlingarna jämte eget yttrande till skolöverstyrelsen, som till Kungl. Maj:t överlämnar samtliga handlingar i ärendet tillika med eget utlåtande.

§ 5.

Beviljat statsbidrag må av den därtill berättigade lyftas hos vederbörande länsstyrelse, då fråga är om nybyggnad med hälften vid byggnadsarbetets påbörjande och med en fjärdedel, då byggnaden är under tak, samt då fråga är om ombyggnad med tre fjärdedelar vid arbetets påbörjande. En fjärdedel av det beviljade statsbidraget skall städse innehållas, till dess byggnaden blivit avsynad och godkänd. Avsyning verkställs av därtill av skolöverstyrelsen utsedd person med biträde av en av länsstyrelsen förordnad byggnadssakkunnig samt i närvaro av ombud för den, som statsbidraget tilldelats. Protokoll över verkställd avsyning skall av syneför rättaren tillställas skolöverstyrelsen och skolhemmets ägare. Rekvisition av statsbidrag skall ingivas till vederbörande länsstyrelse. Avser rekvisition sådan del av statsbidraget, som skall innehållas, till dess byggnaden blivit avsynad och godkänd, skall den vara åtföljd av uppgift angående byggnadskostnaderna samt bestyrkt avskrift av avsyningsprotokollet.

§ 6.

Den som tilldelats statsbidrag enligt detta kapitel är pliktig:

att i enlighet med fastställda ritningar och i övrigt givna föreskrifter låta uppföra beslutad skolhemsbyggnad;

att, sedan skolhem blivit färdigbyggt och i vederbörlig ordning avsynat, ansvara för byggnadernas och inventariernas vård och underhåll;

att bestrida ersättning till den i § 5 omförmälde, av länsstyrelsen förordnade byggnadssakkunnige;

att hava till skolhemmet hörande byggnader och inventarier brandförsäkrade till av länsstyrelsen godkända belopp; samt

att i övrigt i fråga om skolhemmets verksamhet och vård fullgöra vad som i gällande författningar föreskrives ävensom ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, Kungl. Maj:t må hava meddelat vid statsbidragets beviljande.

Förslag

TILL KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

angående handledning vid kombinerad korrespondens- och radio- undervisning vid vissa folkskolor samt statsbidrag till sådan hand- ledning.

§ 1.

Vid folkskola, där undervisning i främmande språk icke kan i vanlig ordning anordnas, må skoldistrikt kunna anställa lärare eller annan lämplig person att handleda sådana lärjungar, som deltaga i under skolöverstyrelsens inseende stående kombinerad korrespondens- och radioundervisning i främmande språk.

§ 2.

Till ledning för skoldistrikt, som önskar låta lärjungar deltaga i sådan undervisning, som i § 1 sägs, skola tjäna av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar.

§ 3.

1. Till avlönande av sådan handledare, som i § 1 omförmäles, äger skoldistrikt under nedan angivna särskilda villkor åtnjuta statsbidrag enligt de bestämmelser, som gälla beträffande statsbidrag till avlöning åt timlärare vid folkskola.

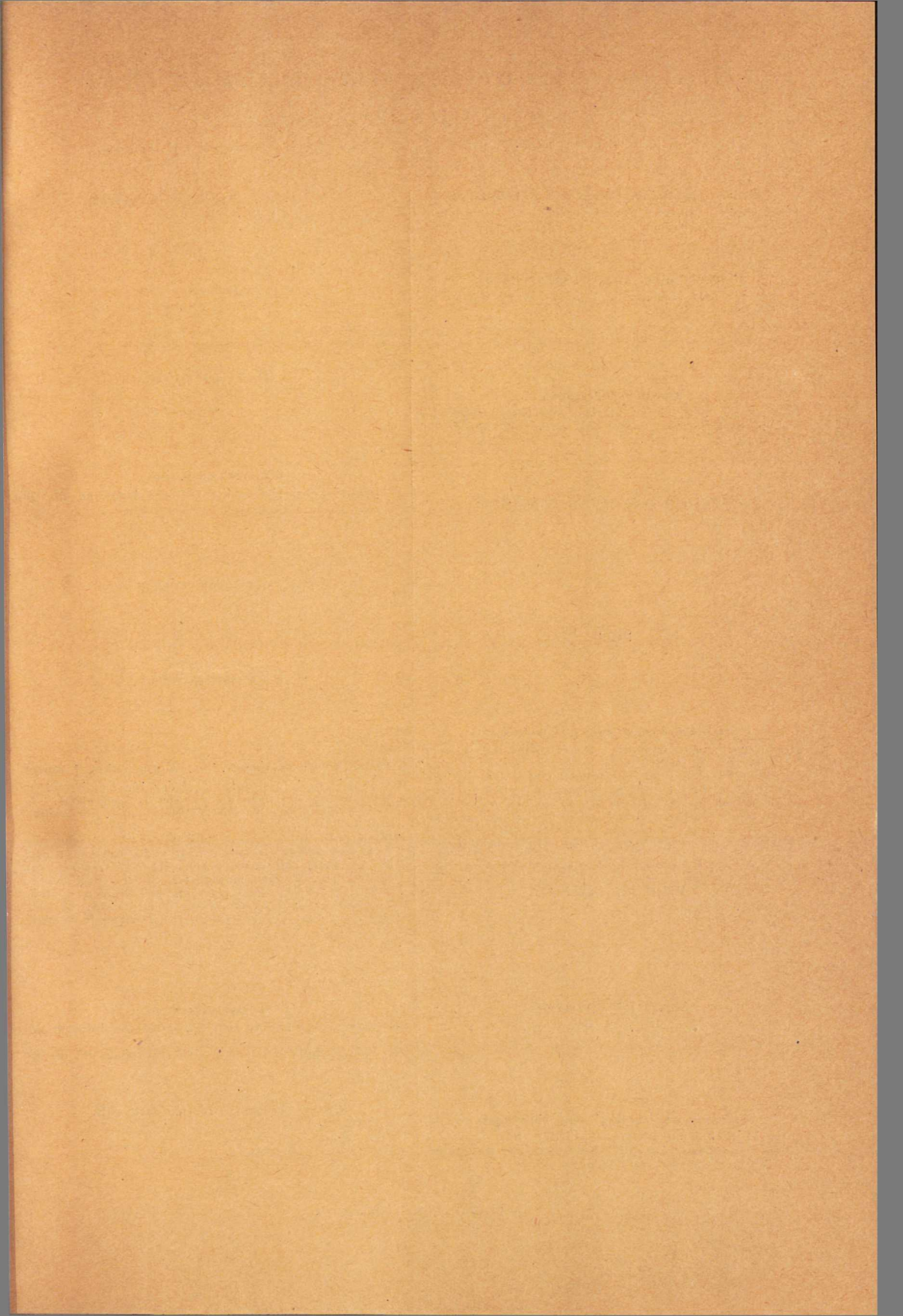
2. Såsom särskilda villkor för utgående av statsbidrag, som i mom. 1 sägs, skall gälla,

att statsbidrag utgår för högst två lärartimmar i veckan vid en och samma skola;

att antalet i den kombinerade korrespondens- och radioundervisningen deltagande lärjungar vid läsårets början utgör minst 3;

att handledaren före läsårets början blivit godkänd av vederbörande statens folkskolinspektör; samt

att folkskolinspektören funnit det sannolikt, att de till den kombinerade korrespondens- och radioundervisningen anmälda lärjungarna skola kunna tillgodogöra sig densamma.

Statens offentliga utredningar 1944

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 1. Lagtext. [9] 2. Motiv m. m. [10]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkande med förslag ang. revision av riksdagens arbetsformer. [8]

Kommunalförvaltning.

Promemoria med förslag till lag med bestämmelser om allmänna behörighetsvillkor för vissa kommunala uppdrag m. m. [4]

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Betänkande ang. nykterhetstillståndet under krigsåren. [3]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Utredningar ang. ekonomisk efterkrigsplanering. 1. [7] 2. [12] 3. [13] 4. [14]

Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 4. Tiden juli 1942—juni 1943. [11]

Socialvårdskommitténs betänkande. 7. Utredningar och förslag ang. lag om allmän sjukförsäkring. [15] 8. Kostnadsberäkningar ang. lag om allmän sjukförsäkring. [16]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Jordbruksbefolkningens levnadskostnader. [1]
Betänkande med förslag till byordningar och instruktioner för ordningsmännen i lappbyarna. [6]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande med förslag till vägtrafikstadga m. m. [18]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag till åtgärder för främjandet av litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena. [17]
Om inrättande av ett samhällsvetenskapligt forskningsråd. [19]

1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 1. Skolan i samhällets tjänst. [20] 2. Sambandet mellan folkskola och högre skola. [21] 3. Utredning och förslag ang. vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom. [22] Bilaga 3. Förhandlingarna vid sammanträde den 15—den 17 juni 1943 med 1940 års skolutrednings rådgivande nämnd. [23]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. långtjänstunderbefäl m. m. [2]

Betänkande med förslag till civilförsvarslag m. m. [5]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.